

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

ДО ТИЖНЯ ПРАВА ТА 70-ї РІЧНИЦІ
ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Збірник

наукових праць
за матеріалами
круглого столу

14 грудня 2018 року

Київ — 2019

Рекомендовано до друку
Вченою радою Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 1 від 15 січня 2019 року)

Редакційна колегія:

І.А. Грицяк, доктор наук з державного управління, професор;
С.В. Бобровник, доктор юридичних наук, професор;
С.О. Мосьондз, доктор юридичних наук, професор;
Т.О. Дідич, доктор юридичних наук, доцент;
А.П. Чернега, кандидат юридичних наук, доцент;
А.Ю. Нашинець-Наумова, доктор юридичних наук, доцент.

Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні: До тижня права та 70-ї річниці Загальної декларації прав людини : зб. наук. пр. за матер. круглого столу, Київ, 14 груд. 2018 р. / редкол.: І.А. Грицяк, С.В. Бобровник, С.О. Мосьондз, Т.О. Дідич та ін. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. — ??? с.

До збірника наукових праць увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення учасників круглого столу «Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні», що відбувся у м. Києві 14 грудня 2018 р. у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Матеріали містять аналітичну інформацію з актуальних питань реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини, відновлення порушених прав в умовах розбудови громадянського суспільства в Україні.

Для науковців та практикуючих юристів, державних та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування України, аспірантів, магістрів та студентів-правників вищих навчальних закладів.

УДК 342.7:316.3(477)(045)

© Автори публікацій, 2019
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019

Дідич Т.О.,
доцент кафедри теорії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
д.ю.н., доцент

**СУЧАСНЕ ПРАВОУТВОРЕННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Важливим елементом наукового дослідження є пізнавальні аспекти, що характеризують досліджуване явище чи процес як елемент реальності, відображаючи на темпоральному рівні його поточні, реально існуючі на момент пізнання, особливості. Їх вивчення дає змогу виявити та узагальнити сучасний стан розвитку досліджуваного явища чи процесу, здійснити їх критичний аналіз, з'ясувати наявні недоліки функціонування, виокремити перспективи розвитку, сформулювати і обґрунтувати шляхи їх удосконалення.

Актуальність наукового пізнання закономірностей сучасного стану розвитку правоутворення та його ролі у забезпеченні прав людини підтверджується особливостями самого явища «утворення права», що є складовим елементом правової реальності, залежить від розвитку суспільства і впливає на нього, а отже, розвивається під впливом різноманітних факторів суспільного життя, набуваючи нових характеристик. Розвиток правоутворення є об'єктивно зумовленим і може бути досліджений насамперед з точки зору сучасного стану утворення права. Таке дослідження дасть можливість проаналізувати правоутворення під кутом зору його темпоральних аспектів, що, з одного боку, зумовлюють його особливості в сучасних умовах, а з іншого — визначають потенційні перспективи розвитку утворення права, дають змогу змоделювати утворення права в майбутньому, виокремити і обґрунтувати можливі шляхи його удосконалення.

Методологічне значення, на нашу думку, матиме аналіз та узагальнення існуючих наукових поглядів щодо проблематики сучасного стану правоутворення та його ролі у забезпеченні прав людини. Наголосимо, що в сучасній юридичній науці досліджувана проблема аналізується досить неоднозначно, що пояснюється значною дискусійністю категоріального розуміння правоутворення;

суттєвою активізацією утворення права, що відбувається під впливом потреб сучасного стану суспільних відносин; невизначеністю перспектив утворення права, що зумовлено відсутністю єдиного доктринального концептуального тлумачення утворення права. Аналіз наукових поглядів засвідчує, що більшість учених до характеристики сучасного стану утворення права підходять з точки зору його залежності від розвитку суспільства. Отож сучасний стан правоутворення пов'язується з особливостями розбудови суспільства, що характеризується як перевагами, так і відповідними недоліками процесу утворення права. На думку Е.В. Богмацери, утворення права є таким, що відповідає об'єктивно сформованим суспільним відносинам. Суспільство — явище динамічне, яке постійно змінюється, змінюються й реалії та умови суспільного життя, в яких повинна діяти правова норма, а це і призводить до об'єктивної необхідності зміни, доповнення або скасування норм права, тобто відбувається сам процес утворення права [1, 3–4]. Зазначене дає змогу зробити висновок про змінність саме комунікативних зв'язків між суб'єктами соціуму, що зумовлюють і в подальшому становлять зміст змін усередині самого суспільства, відповідно визначають зміни і в утворенні права. Тому і відповідь на питання про стан, проблеми і перспективи утворення права слід вивчати крізь призму змін комунікативно-інституційного характеру. Деякі вітчизняні вчені розкривають особливості сучасного правоутворення з точки зору його інструментального призначення та ефективності функціонування. У результаті сучасний стан розвитку утворення права можна уявити як комплекс різних форм і способів виникнення і буття права, його упорядкування і розвитку, а також як результативність їх функціонування, стан упорядкованості права та його дієвості. Зі свого боку Л.М. Шестопалова так само характеризує сучасний стан утворення права крізь призму поєднання соціального і формально юридичного в утворенні права, вказуючи на те, що зазначені аспекти не лише визначають виникнення і буття права, а й зумовлюють подальший розвиток права, його ефективність і дієвість [2, 105–106], отже, дослідження теоретико-правових і прикладних аспектів сучасного стану утворення права має охопити в тому числі й питання перспектив його розвитку та ефективності.

Досить поширеними в юридичній науці є погляди вчених, які критично розкривають проблеми сучасного утворення пра-

ва шляхом виокремлення та характеристики недоліків сучасного правоутворення. Переважно недоліки сучасного утворення права виокремлюються і аналізуються опосередковано, шляхом аналізу наявних проблем правового регулювання, недосконалості законодавчої бази, неефективності діяльності суб'єктів правотворчості, поганій організації діяльності та функціонування держави, органів державної влади, їх взаємодії із недержавними суб'єктами тощо. Недоліки сучасного правоутворення виявляються у непослідовності розвитку суспільних відносин, що призводить до непослідовності розвитку права, його застарілості або невиправданого випереджачого характеру розвитку [3, 22–23; 4, 35–37; 5, 44–45]; посиленні конфліктності інтересів у суспільстві, що значно ускладнює можливість винайдення ефективної моделі впливу права [6, 15–16], оскільки інтереси в суспільстві дедалі більше набувають різнопланового, подекуди суперечливого характеру [7, 100–103; 8, 4–5]; відсутності ефективних механізмів своєчасного та повного виявлення об'єктивної необхідності утворення права, що призводить до невідповідності утвореного права об'єктивним потребам розвитку суспільства [9, 321–323]; непрофесійності суб'єктів творення права, результатом чого є неякісне формальне закріплення норм права, що в подальшому призводить до високої змінюваності законодавчої бази [10, 4–5] тощо.

Отже, говорячи про стан розвитку досліджуваних явищ, в тому числі й правоутворення в Україні, матимемо на увазі, що стан розвитку відображає або результат розвитку, що виявляється у відповідних якісних особливостях об'єкта; або конкретний часовий проміжок чи момент розвитку об'єкта, що так само виявляється у його відповідних якісних особливостях. Стан розвитку процесу правоутворення зумовлений не лише об'єктивними закономірностями, але і суб'єктивними аспектами, пов'язаними із впливом на процес утворення права самих суб'єктів правоутворення. Можна зробити висновок, що «стан розвитку» щодо явища правоутворення характеризує утворення права як реальний феномен, який під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів набуває, змінює або позбавляється якісних особливостей, тим самим впливаючи на якісні особливості всієї системи явищ правової реальності. З точки зору методології наукового пізнання правоутворення, його здатність до розвитку визначає і наявність відповідних станів розвитку на кон-

критичний часовий момент. Отож, сучасний стан розвитку правоутворення в Україні:

— по-перше, відображає коло, зміст і характер впливу умов і обставин життєдіяльності суспільства, його політико-правової організації на утворення права в Україні;

— по-друге, є самостійним аспектом пізнання утворення права, що відображає якісні особливості утворення права в Україні на сьогодні в частині набуття нових, зміни або втрати існуючих якісних особливостей;

— по-третє, визначає доцільність застосування конкретного методологічного підходу до аналізу та характеристики сучасного стану розвитку правоутворення в Україні, засновуючись на пізнавальному потенціалі відповідного методологічного підходу;

— по-четверте, потенційно зумовлює перспективи розвитку утворення права в Україні та закладає основи для вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо шляхів удосконалення утворення права в Україні.

Здійснений нами аналіз наукових поглядів на проблематику сучасного стану утворення права та його ролі у забезпеченні прав людини, доводить, що вони мають переважно розпорошений характер та подані у вигляді окремих ідей, що відображають авторську позицію вчених. Вважаємо за доцільне охарактеризувати сучасний стан правоутворення в Україні шляхом аналізу й узагальнення його переваг і недоліків. Такий аналіз та узагальнення здійснимо відповідно до складових сучасного стану утворення права в Україні, що поєднують у собі аспекти комунікативно-правової зумовленості утворення права та його інституційного виявлення. Такими складовими доцільно виокремити:

1) сучасний стан об'єктивної зумовленості утворення права в Україні, тобто реальний режим, становище, що характеризують відповідність утворення права об'єктивним економічним, соціально-політичним, моральним та іншим суспільним потребам у правовому впорядкуванні суспільних відносин;

2) сучасний стан юридико-технічної формалізації (закріплення) права в Україні, тобто наявний режим, становище, що характеризують відповідність утворення права юридико-технічним правилам, прийомам, способам і засобам надання праву формально визначеного, юридично закріпленого характеру;

3) сучасний стан соціалізації права в Україні, тобто існуючий режим, становище, що характеризують поширеність правових правил на поведінку суб'єктів права, настання можливих, бажаних або необхідних юридичних наслідків у життєдіяльності суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богмацера Э.В. Правообразовательный процесс и роль в нём судебной практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Э.В. Богмацера. — М., 2007. — 206 с.
2. Теорія держави і права : навч. посіб. / упоряд. Л.М. Шестопалова. — К. : Прецедент, 2006. — 224 с.
3. Онищук І.І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки / І.І. Онищук // Юридична Україна. — 2011. — № 6 (102). — С. 22–27.
4. Придворов Н.А. Правообразование и правообразующие факторы в праве : моногр. / Н.А. Придворов, В.В. Трофимов. — М. : Норма : ИНФРА-М, 2012. — 399 с.
5. Олійник А.С. Організаційно-правові питання забезпечення законодавчої діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А.С. Олійник. — К., 1998. — 207 с.
6. Шумаков А. И. Взаимообусловленность законотворческого и законодательного процесса в контексте современного российского правотворчества / А.И. Шумаков // Государственная власть и местное самоуправление. — 2006. — № 4. — С. 13–18.
7. Поленина С.В. Законотворчество в Российской Федерации : моногр. — М. : Изд-во ИГиП РАН, 1996. — 145 с.
8. Матейкович М.С. Законный интерес в конституционном праве Российской Федерации / М.С. Матейкович, В.А. Горбунов // Конституционное и муниципальное право. — 2006. — № 5. — С. 2–6.
9. Теория государства и права : учебник / В.К. Бабаев, В.М. Баранов, Н.В. Витрук и др.; под ред. В.К. Бабаева. — М. : Юристъ, 2003. — 592 с.
10. Тихомиров Ю.А. Юридическое проектирование: критерии и ошибки / Ю.А. Тихомиров // Журнал российского права. — 2008. — № 2. — С. 3–9.

Загинець З.А.,

начальник відділу кримінально-правових дисциплін
Інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
д.ю.н., доцент

ВИДИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ВИМОГ, ОБМЕЖЕНЬ, ЗАБОРОН

Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. передбачається превентивний антикорупційний механізм, який включає різні елементи, серед яких чільне місце займають антикорупційні вимоги, обмеження та заборони у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Аналіз положень вказаного вище Закону дає можливість стверджувати, що доцільно розмежовувати такі поняття, як антикорупційні вимоги, антикорупційні обмеження та антикорупційні заборони. Враховуючи значення слів «вимога», «заборона» та «обмеження» в українській мові, доходимо висновку, що *антикорупційні вимоги* — це передбачені у Законі «Про запобігання корупції» норми, правила, яким повинні підлягати особи, на яких поширюється цей Закон; *антикорупційні обмеження* — це передбачені у Законі «Про запобігання корупції» обмежувальні умови відносно антикорупційної поведінки осіб, на яких поширюється дія цього Закону; *антикорупційні заборони* — це передбачені у Законі «Про запобігання корупції» правила, які не дозволяють особам, на яких поширюється дія цього Закону, здійснювати певні дії під час виконання покладених на них обов'язків. Однак у Законі «Про запобігання корупції» немає чіткого відокремлення антикорупційних вимог, обмежень та заборон. Більше того, законодавець у багатьох випадках підмінює ці поняття, що зумовлює неоднакове тлумачення положень національного антикорупційного законодавства та породжує труднощі на практиці.

Аналіз положень Закону «Про запобігання корупції» дає можливість виокремити три види антикорупційних вимог, обмежень та заборон залежно від їх *темпоральних властивостей*:

1) антикорупційні вимоги, встановлені до моменту виникнення повноважень осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (*попередні антикорупційні вимоги*);

2) антикорупційні вимоги, обмеження, заборони, які поширюються на час здійснення повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (*поточні або «негайні» антикорупційні вимоги, обмеження, заборони*). Вони діють з моменту виникнення в особи повноважень з виконання функцій держави або місцевого самоврядування і до моменту їх припинення у порядку, визначеному у законі;

3) антикорупційні обмеження, заборони, які виникають після припинення повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (*«переживаючі» антикорупційні вимоги, обмеження, заборони*). Вони набирають чинності з моменту припинення таких повноважень.

Попередня антикорупційна вимога. До моменту виникнення повноважень осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачено лише одну антикорупційну вимогу: подання електронних декларацій особами, які претендують на зайняття посад, зазначених у п. 1, пп «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, до призначення або обрання на відповідну посаду, за минулий рік (ч. 3 ст. 45, ст. 46 Закону «Про запобігання корупції»).

Поточні або «негайні» антикорупційні вимоги, обмеження, заборони. Під час здійснення повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вони повинні дотримуватися таких *антикорупційних вимог*:

1) вживати заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів (розділ V Закону «Про запобігання корупції»);

2) дотримуватися вимог фінансового контролю у формі подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (статті 45, 46 Закону «Про запобігання корупції») — основний захід фінансового контролю;

3) дотримуватися вимог додаткових заходів фінансового контролю, що полягають у повідомлення про відкриття суб'єктом декларування або членом його сім'ї валютного рахунка в установі банку-нерезидента (ч. 1 ст. 52 Закону «Про запобігання корупції»);

4) дотримуватися вимог додаткових заходів фінансового контролю, що полягають у повідомлення про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування (ч. 2 ст. 52 Закону «Про запобігання корупції»).

Під час здійснення повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вони повинні дотримуватися таких *антикорупційних обмежень*:

1) обмеження приймати подарунки, вартість яких не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки (ч. 2 ст. 23 Закону «Про запобігання корупції»);

2) обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25 Закону «Про запобігання корупції»);

3) обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27 Закону «Про запобігання корупції»).

Під час здійснення повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вони повинні дотримуватися таких антикорупційних заборон:

1) заборона використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання НВ для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах (ст. 22 Закону «Про запобігання корупції»);

2) використовувати безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: а) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; б) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи (ч. 1 ст. 23 Закону «Про запобігання корупції»);

3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів (розділ V Закону «Про запобігання корупції»);

4) прямо чи опосередковано спонукати у будь-який спосіб підлеглих до прийняття рішень, вчинення дій або бездіяльності всупереч закону на користь своїх приватних інтересів або приватних інтересів третіх осіб (ч. 2 ст. 28 Закону «Про запобігання корупції»);

5) одержувати як представник органів державної влади від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошові кошти або інше майно, нематеріальні активи, майнові переваги, пільги чи послуги, крім ви-

падків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

«Переживаючі» вимоги, обмеження та заборони. Після припинення повноважень осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на них поширюється така *антикорупційна вимога*: подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наступного року після припинення діяльності (статті 45, 46 Закону «Про запобігання корупції»).

Після припинення повноважень особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на неї поширюються *такі обмеження*:

1) протягом року укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичною особою приватного права або фізичними особами — підприємцями, якщо особи протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців;

2) протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

Після припинення повноважень осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на них поширюється така *антикорупційна заборона*: розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом. Вона поширюється на все життя після звільнення з посади особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, виокремлення видів антикорупційних вимог, обмежень та заборон слугуватиме для подальшого їх дослідження та вирішення питання особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у випадку їх порушення чи недотримання.

Мосьондз С.О.,
 проректор з навчальної та наукової роботи
 Університету сучасних знань,
 д.ю.н., професор

ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС У ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Необхідність наукової розробки теоретичного концепту «публічний інтерес» на сучасному етапі розвитку українського суспільства зумовлена становленням та розвитком державної політики у сфері європейської інтеграції України, а також ідеями європейського адміністративного простору, однією із цілей яких є наближення України до європейських стандартів у сфері адміністративного права взагалі та адміністративно-правової термінології зокрема.

Публічний інтерес являє собою категорію, яка виходить за межі особистісного, перебуваючи на рівні суспільного. Публічний інтерес стоїть в одному ряді з такими поняттями, як публічна влада, народовладдя, місцеве самоврядування, вибори, референдум тощо.

Етимологічний зміст слова «інтерес» містить у собі: а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення; б) вагу; значення; в) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; г) прагнення, потреби; д) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийсь прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск. У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології — як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує. В юридичних актах термін «інтерес», враховуючи його як етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами

В основі публічного інтересу знаходиться об'єктивований інтерес усього суспільства, що, відповідно, не дозволяє ототожню-

вати публічний інтерес та державний інтерес, який є лише одним з елементів інтересу публічного. У зв'язку з цим, треба наголосити на тому, що для стабільного та прогресивного розвитку українського суспільства та Української держави важливо, щоб названі інтереси були взаємоузгодженими, не містили у собі елементів, які б порушували баланс системи «влада-суспільство». Своєрідним барометром цього балансу є, наприклад, масові зібрання, наявність або відсутність яких, відповідно, свідчить про консенсус або його відсутність між владою та суспільством та, відповідно, між державними та суспільними інтересами.

Регулювання порядку реалізації публічного інтересу суб'єктами публічної влади у переважній більшості випадків здійснюється нормами адміністративного права

Доволі часто у чинних нормативних актах можна зустріти такі терміни, як інтереси територіальної громади (ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), спільні інтереси (ст. 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), інтереси держави (ст. 26 Бюджетного кодексу України), інтереси місцевого самоврядування (ст. 35 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»), загальнодержавні інтереси (ст. 37 Закону України «Про місцеві державні адміністрації») тощо. На наш погляд, названі категорії є різновидом публічних інтересів. Їх застосування можна пояснити двома причинами. По-перше, теоретичною нерозвиненістю та слабкою розробленістю поняття публічні інтереси та, по-друге, подекуди необхідністю конкретизувати вид або різновид публічного інтересу залежно від сфери юридичного регулювання або завдань того чи іншого юридичного акта.

Враховуючи викладене, констатуємо, що публічні інтереси усвідомлені інтереси усього суспільства або його частини (територіальної громади, держави тощо), які є відображенням економічних, соціальних та правоохоронних потреб населення. При цьому варто розуміти, що публічні інтереси не є простою сукупністю індивідуальних інтересів членів суспільства чи його частини. Вони є своєрідною квінтесенцією (поєднанням) інтересів членів суспільства, тобто об'єднують у собі лише ті інтереси, які в однаковій мірі є важливими для кожного члена суспільства (інтерес дихати чистим повітрям, інтерес користуватися безпечним громадським транспортом, інтерес доступу до об'єктів міської інфраструктури, інтерес жити

у безпечному (не криміногенному) місті тощо). Отже, в якості публічного інтересу треба визнати такий інтерес, «доступ» до якого має будь-яка особа на безумовній основі.

Регулювання порядку задоволення та реалізації публічного інтересу суб'єктами адміністративного права здійснюється переважно за допомогою норм адміністративного права.

Орел Л.В.,

*завідувач кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
д.ю.н., доцент*

ПРАВО НА КОНКУРЕНЦІЮ: ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Конкуренцію можна визначити як змагання між особами певного виду діяльності, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних переваг. Немайнове право на конкуренцію може допомогти втілити прагнення осіб до самоствердження, до утвердження принципів і тенденцій соціального розвитку. Воно повинно служити особам у протистоянні з недобросовісною поведінкою інших осіб.

До конкурентного законодавства можна віднести Конституцію України, в статті 42 якої сказано, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності та не допускаються зловживання монополією становленням на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція, Господарський кодекс України, який присвячує економічній конкуренції численні норми, Закони України «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет», «Про природні монополії», ряд указів та розпоряджень Президента, постанов Кабінету Міністрів, актів Антимонопольного комітету та міжнародні угоди. Проте немайнове право на конкуренцію, яка

б не обмежувалась економічними відносинами, законодавством не врегульоване.

Вільна конкуренція може слугувати прикладом одного з ефективних механізмів соціальної регуляції. Конкуренція в суспільстві призводить до безперервного оновлення ринку й необхідності постійного вивчення ринкової ситуації з метою догодити споживачеві, до більш швидкої появи і розвитку нових галузей та технологій у результаті конкурентних відносин. Вона заохочує і сприяє інноваційному процесу, який усе частіше стає обов'язковою умовою соціального прогресу та невіддільним атрибутом у конкурентній боротьбі.

Поширення конкуренції призводить до зміни мотивів поведінки та діяльності особи, до мобілізації творчих сил, потрібних для ствердження, реалізації і розвитку. Конкуренція сприяє вдосконаленню трудових навичок, кваліфікації, підвищенню пізнавальної та підприємницької активності її соціальних суб'єктів.

У загальному розумінні право на конкуренцію — це можливість суперництва з використанням різних методів конкурентної боротьби, що не суперечать законодавству, звичаям, вимогам добропорядності, розумності, справедливості та не завдають навмисно шкоди конкурентам або їх діловій репутації. Право на конкуренцію у цьому розумінні є немайновим правом, яке необхідно врегулювати цивільним законодавством.

Зміст права на конкуренцію в літературі визначається трьома правомочностями: право на власні дії, право вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб, право на захист у разі його порушення.

Першою правомочністю визначається право особи змагатися з конкурентами на тому або іншому ринку. Вони здійснюють ці дії за своєю волею та у своїх інтересах. Ці дії полягають у досягненні переваг над конкурентами. Особа може вимагати від конкурентів, щоб вони не порушували його право на конкуренцію, а у випадку його порушення — має право на його захист.

Змістом права на конкуренцію, на наш погляд, є правомочності щодо володіння, користування і розпорядження таким нематеріальним благом, як вільна добросовісна конкуренція. Правомочність щодо володіння означає, що особа повинна мати вільні та рівні з іншими суб'єктами умови для здійснення своїх функцій, розвитку

своєї діяльності, якщо це не суперечить закону та моральним засадам суспільства. Правомочність щодо користування означає можливість використовувати всі можливі законні добросовісні засоби для випередження конкурентів у своїй діяльності, для досягнення найкращих результатів, які дозволяють бути першими серед інших осіб, що займаються такою ж діяльністю. Розпорядження конкуренцією передбачає можливість змінювати умови для конкурування, змінювати свою діяльність, коло конкурентів, типи конкурентної поведінки.

Таким чином, право на конкуренцію — це немайнове право осіб на змагальність, суперництво з іншими особами певного виду діяльності, використання різних методів конкурентної боротьби, що не суперечать законодавству та моральним засадам, для досягнення кращих результатів своєї діяльності та здобуття ними переваг серед інших осіб.

Зміст права на конкуренцію становлять правомочності щодо володіння, користування і розпорядження таким нематеріальним благом, як вільна добросовісна конкуренція.

Порушеннями права на добросовісну конкуренцію, згідно з Господарським кодексом України, є: неправомірне використання ділової репутації, створення перешкод іншим суб'єктам у процесі конкуренції та досягнення переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

У цьому випадку право на добросовісну конкуренцію переплітається з немайновим правом на ділову репутацію та інформаційними правами. У результаті, захист права на добросовісну конкуренцію може паралельно йти разом із захистом інших немайнових прав.

Захист права на конкуренцію і його способи повинні залежати від видів порушення цього права, які можуть проявлятися в різноманітних діях. Захист від неправомірних дій конкурентів особи на практиці трапляється лише як захист економічної конкуренції. На сьогодні захист немайнового права на конкуренцію можливий із використанням права на ділову репутацію. Дане дослідження повинно стати новим етапом для наукового пошуку способів захисту цього права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua>
2. Господарський кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. № 436-IV (Редакція станом на 17.06.2018) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон від 07.06.1996 № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 36. — Ст. 164.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.
5. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 50. — Ст. 472.
6. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 № 1682-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua>
7. Гладун О.З. Історія та розвиток конкурентного законодавства в Україні / О.З. Гладун // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». — Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2004. — С. 127–129.
8. Кулішенко В.С. Захист неправомірного використання ділової репутації суб'єктів господарювання у конкуренції : дис. ... канд. юридичних наук : 12.00.04 / В.С. Кулішенко ; Одеська національна юридична академія. — О., 2003. — 198 с.; С. 34.

Тимченко Л.О.,

доцент кафедри міжнародних відносин

та міжнародного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Академічна свобода є органічною частиною політичної волі держави, гарантією реалізації прав людини і ключовою демократичною цінністю. Державні діячі повинні усвідомлювати той факт, що при обмеженні академічної свободи, при здійсненні тотального контролю над наукою свобода суспільства перестане існувати. Як стверджував свого часу авторитетний англійський фізик, хімік і філософ Майкл Поланьї, знання і моральність переплітаються у багатьох відношеннях [1, 308]. Це пов'язано з тим, що знання носять моральний характер. Вони ґрунтуються не на безособових, абстрактних методологічних нормах, а на гуманістичних правилах, прийнятих в науковому товаристві. Звідси, завдання науки — культивування моральних цінностей, в першу чергу, таких, як свобода і справедливість.

У ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. закріплено право на свободу вираження поглядів, одним із сегментів якого є академічна свобода.

У змістовному сенсі право на свободу вираження слід розглядати як «свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [2]. Це право може бути обмежено тільки в «інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [2].

Держави по-різному описують межі «академічної свободи» в своєму законодавстві. Так, в п. 3 ст. 5 Основного закону Федера-

тивної Республіки Німеччини 1949 р. зафіксовано положення про те, що мистецтво і наука, дослідження і викладання вільні, що свобода викладання не звільняє від вірності Конституції» [3, 182]. Відсилаючи до конституційних норм, німецький законодавець нагадує з одного боку, про формулу *ubi jus incertum, ibi nullum* (в юридичному побуті — «що не заборонено, то дозволено», в буквальному перекладі — «якщо закон не визначений, то закону немає»), з іншого боку, про ступінь відповідальності вченого і служителя мистецтва перед державою. У ст. 18¹ Основного закону ФРН говориться про те, що той, хто використовує свободу викладання (абзац 3 ст. 5) для боротьби проти основ вільного демократичного ладу, втрачає це право, а факт і межі втрати зазначених прав визначаються рішенням Федерального Конституційного Суду. І це закономірно. Як свідчить ст. 20а¹ Основного закону ФРН: «Держава, усвідомлюючи відповідальність за майбутні покоління, здійснює охорону природних основ життя в рамках конституційного ладу і відповідно до закону і права за допомогою виконавчої влади та правосуддя».

Конституція Іспанії 1978 р. закріплює права на вільне вираження і поширення поглядів, ідей і думок усно, письмово чи іншими засобами; технічну, наукову, художню, літературну творчість і виробництво; право на академічну свободу (п. 1 (a, b, c) ст. 20); визнає свободу освіти (п. 1 ст. 27); встановлює, що «освіта має на меті всебічний розвиток людської особистості на основі поваги демократичних принципів суспільного життя і основних прав і свобод» (п. 2 ст. 27); визнається автономія університетів (п. 10 ст. 27) [4, 375, 377]. Обмежити ці свободи можуть тільки інтереси інших громадян і держави [4, 375].

Виходячи з положень ст. 55 Конституції Іспанії, права на вільне вираження і поширення поглядів, ідей і думок усно, письмово чи іншими засобами можуть бути припинені у разі прийняття рішення про введення надзвичайного або стану облоги (п. 1 ст. 55). § 2 п. 2 ст. 55 Конституції Іспанії закріплює положення про те, що «невиправдане використання і перевищення повноважень, визначених у даному законі, тягне за собою кримінальну відповідальність за порушення визнаних законами права і свобод» [4, 382].

У ст. 21 Конституції Італійської Республіки 1947 р. закріплено положення про загальне право вільно висловлювати свої думки в усній, письмовій і будь-якій іншій формі їх поширення. По кон-

тексту цієї статті зрозуміло, що законодавець поширював її дію, перш за все, на засоби масової інформації. Згадка про академічну свободу міститься в ст. 33, в якій мовиться про те, що «мистецтво і наука вільні і викладання їх вільно» (абзац 1 ст. 33), «установи високої культури, університети та академії мають право приймати власні статути в межах, встановлених законами держави» (абзац 6 ст. 33) [5, 428].

На відміну від німецьких та іспанських законодавців, італійський законодавець не виписав в окремій статті потенційно можливі обмеження академічної свободи. В контексті недоторканності свободи особи (ст. 13) та її житла (ст. 14) італійський законодавець закріпив положення про неможливість затримання, огляду або обшуку або іншого обмеження свободи, інакше, як «на підставі мотивованого акту судової влади і тільки в порядку, передбачених законом» (абзац 2 ст. 13) та «відповідно до гарантій, передбачених для охорони особистої свободи» (абзац 2 ст. 14). Окремо вказується на те, що у виняткових випадках, тимчасові заходи можуть приймати органи державної безпеки (абзац 3 ст. 13).

Про суть «академічної свободи» в українській державі можна судити виходячи зі ст. 34 і 54 Конституції України, які гарантують «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (ст. 34 Конституції України 1996 р.) і свободу «літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» (ст. 54 Конституції України 1996 р.) [6].

У продовження логіки авторів української Конституції, сформульовано поняття «академічної свободи» в п. 1.3 ст. 1 Закону «Про вищу освіту» 2014 р., яка розглядається як «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом» [7].

Український законодавець досить чітко вказав межі, що лімітують реалізацію вищевказаних прав і свобод: інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з ме-

тою запобігання заворушенням чи злочинам; охорона здоров'я населення; захист репутації або прав інших людей; запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34 Конституції України) [6].

При всій видимій ясності суті «академічної свободи» очевидно, що на практиці не завжди просто реалізувати це право. Наслідками широкого і не завжди доступного тлумачення цього поняття стають порушення права на свободу вираження.

Широкого розголосу набув приклад з практики Європейського суду з прав людини (Постанова II Секції ЄСПЛ по Справі Сапан проти Туреччини (Sapan v. Turkey) (N 44102/04) від 8 червня 2010 року), де основним фігурантом справи став турецький поп-виконавець Таркан. У цій справі ЄСПЛ підкреслив важливість академічної свободи вираження в контексті дотримання ст. 10 ЄКПЛ. Справа зачіпала проблему публікації книги під назвою «Таркан — анатомія зірки» (Tarkan — yıldız olgusu). У першій частині книги був проаналізований феномен появи слави як явища в Туреччині. У другій частині мова йшла про Таркана. За скаргою співака турецькі суди наказали заарештувати книгу. Таркан наполягав на тому, що книга заподіює шкоду його іміджу і особистим правам. ЄСПЛ встановив, що вилучення книги порушило ст. 10 ЄКПЛ з причини того, що книга відтворювала частину докторської дисертації. Суд наголосив на важливості академічної свободи і вказав на те, що, використовуючи наукові методи, в книзі розглядався соціальний феномен слави. Вилучення книги прирівнюється до втручання в здійснення свободи вираження поглядів заявника [8].

17 травня 2005 р. представники держав і урядів держав-членів Ради Європи розробили План дій, згідно з яким вони будуть сприяти реалізації основних цінностей — прав людини, верховенства закону та демократії [9]. Для цього в університетську освіту і професійну підготовку в повній мірі були включені такі дисципліни, як: «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини», «Практика ЄСПЛ» та інші. З цією ж метою Рада Європи направила свої зусилля на підготовку викладачів до діяльності, заснованої на прийнятті демократичного розвитку, історії та міжкультурного розуміння.

У Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи, ухвалених 20 червня 2012 р., йшлося про роль і відповідальності державних

органів у заохоченні інституційної автономії та академічної свободи як найважливіших особливостей їх національних систем освіти. У документі було зафіксовано положення про те, що «академічна свобода повинна гарантувати право як установ, так і окремих осіб на захист від необґрунтованого зовнішнього втручання з боку державних органів або інших осіб» [10].

Приходячи в аудиторію сучасного університету, викладач повинен розуміти своє головне завдання — формування творчої, цілісної, незалежної особистості, схильної до критичного мислення і приймаючої відповідальність за свої дії.

Академічна свобода — природний стан вченого. Вона є конкретизацією свободи людини (природне право). Для держави академічна свобода — найвище досягнення, гарантія його розвитку і існування, провідний принцип ліберальної демократії. Об'єктивні та незалежні викладки вченого дозволяють державним мужам отримувати інформацію (статистика, показники економічного розвитку, індекс соціального добробуту та ін.) про реальний стан речей (адже наука — це відображення реальності). Відмова від академічної свободи веде до загибелі держави в політичному, економічному, соціальному і культурному сенсах. Звідси основне завдання українських університетів — переломлення позитивного досвіду університетів Німеччини, Іспанії, Італії через призму власних реформ у системі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цитується за матеріалами праці: Hartl P. Michael Polanyi on Freedom of Science // *Synthesis Philosophica*, 54 (2/2012), pp. 307–321.
2. European Convention on Human Rights [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
3. Основной закон Федеративной Республики Германии // Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л.А. Окунькова. — М. : Издательская группа НОРМА — ИНФРА-М, 1999. — 816 с.; С. 182.
4. Конституция Испании // Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л.А. Окунькова. — М. : Издательская группа НОРМА — ИНФРА-М, 1999. — 816 с.

5. Конституция Итальянской Республики // Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л.А. Окунькова. — М. : Издательская группа НОРМА — ИНФРА-М, 1999. — 816 с.
6. Конституція України // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Закон України «Про вищу освіту» // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Affaire Sapan c. Turquie [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docnumber%22%3A%22869347%22%2C%22itemid%22%3A%22001-99160%22%7D>
9. Action Plan [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp
10. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy // Сайт Совета Европы [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805ca6f8

Богданевич Т.С.,
 провідний науковий співробітник
 відділу «Тестологічний центр»
 Національної школи суддів України

ПРАВОВІ ІНДИКАТОРИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Здійснюючи інтерпретаційну діяльність Конституційний Суд України гарантує верховенство Конституції України, забезпечує дієвість її положень. Адже саме в процесі тлумачення відбувається з'ясування та роз'яснення їх змісту, розкривається «дух» Конституції України. Враховуючи особливу значущість діяльності органу конституційної юстиції для вирішення колізій і конфліктів, які виникають у конституційно-правовому полі України, правильного розуміння і застосування конституційних норм з урахуван-

ням реалій сьогодення, вкрай важливим є здійснення конституційно-правового дослідження проблем, які виникають у процесі інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України [1, 52].

Аналіз конституційних подань до КСУ щодо тлумачення положень Конституції України вказує на те, що здебільшого уповноважені суб'єкти аргументують їх тим, що неоднозначне розуміння та викривлене тлумачення цих положень призводить до неоднозначної практики їх застосування органами публічної влади, що в свою чергу перешкоджає належній реалізації їх повноважень, їх прав та свобод. Так, у конституційному поданні 59 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 62, ч. 1, 3 ст. 80 Конституції України аргументом необхідності тлумачення КСУ даних положень є неоднозначне розуміння та викривлене тлумачення цих норм, що призводить до грубого порушення гарантій діяльності народних депутатів. При цьому у поданні здійснюється аналіз законодавства України, яке встановлює гарантії діяльності народних депутатів, наводяться приклади таких порушень.

Отже, підставами для звернення до КСУ з питань тлумачення Конституції України є:

- неоднозначне розуміння та викривлене тлумачення положень Конституції України органами публічної влади;
- породження конфліктних ситуацій;
- різна практика органів публічної влади при застосуванні положень Конституції України, що призводить до порушень прав і свобод особи.

Необхідно зазначити, що, згідно зі ст. 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», КСУ може відмовити у відкритті конституційного провадження у зв'язку з невідповідністю конституційного подання встановленим вимогам. До таких вимог належить і належне обґрунтування підстав конституційного подання до КСУ. Отже, при відсутності належного обґрунтування підстав, які спричинили потребу в тлумаченні КСУ може відмовити у розгляді конституційного подання.

Аналіз практики КСУ свідчить, що нерідко суб'єкти конституційного подання не належним чином обґрунтовують необхідність здійснення офіційного тлумачення положень Конституції України, що призводить до відмови у відкритті відповідного конституційного провадження. Так, Велика палата КСУ своєю ухвалою від

31.05.2008 р. № 28-у/2018 відмовила у відкритті конституційного провадження за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 9 Конституції України [2, 12].

Ще однією вимогою прийнятності конституційного подання КСУ щодо тлумачення Конституції України є те, що воно повинно бути оформлено державною мовою (ч. 1 ст. 74 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Така вимога є не особливістю, а скоріше логічною практикою усіх органів державної влади.

Конституційне подання надсилається поштою або подається безпосередньо уповноваженими суб'єктами до Секретаріату КСУ, який згідно з п. 6 ч. 2 ст. 44 та ч. 1 ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» здійснює його реєстрацію. При цьому в даному випадку не має значення відповідність його оформлення [3, 145]. Усі без винятку конституційні подання підлягають реєстрації шляхом внесення інформації про них до автоматизованої системи «Документообіг КСУ» із проставлянням автоматично сформованого унікального реєстраційного індексу, дати та часу надходження (ч. 6 § 39 Регламенту КСУ). Інформація про звернення до Суду із зазначенням дати надходження та реєстраційного номера кожного з них розміщується на веб-сайті (ч. 7 § 39 Регламенту КСУ) [4, 84]. У подальшому, згідно з п. 6 ч. 2 ст. 44 та ч. 2 ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України», ч. 8 § 39 Регламенту КСУ, Секретаріат здійснює їх попередню перевірку на відповідність законодавчо встановленій формі впродовж одного робочого дня з дня їх реєстрації.

Доцільно звернути увагу на те, що фактично такі ж вимоги встановлюються і для конституційної скарги. Однак, п. 2 ч. 3 ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачає у разі невідповідності форми конституційної скарги право уповноваженого суб'єкта повторно звернутися до КСУ з належно оформленими документами. В той же час такого права для суб'єктів конституційного подання ні у Законі України «Про Конституційний Суд України», ані у Регламенті КСУ не передбачено [5, 166]. Безперечно, враховуючи особливості правового статусу суб'єктів конституційного подання, ніби не виникає питань із належним оформленням останнього [6, 12]. Усі вони, на відміну від фізичних осіб, повинні бути обізнані з особливостями документообігу, порядком оформлення, реєстрації документів тощо [7, 82].

Однак, як свідчить практика, існують поодинокі випадки неправильного оформлення відповідних документів. Цей факт, безперечно, повинен бути підставою для відмови у розгляді справи. Однак, на наш погляд, це не може бути підставою для відмови у їх розгляді за умови виправлення недоліків та належного їх оформлення. Відповідно, пропонуємо доповнити ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламент КСУ положенням, яке встановлювало б право повторного звернення суб'єкта, уповноваженого на конституційне подання, з дотриманням законодавчо встановлених вимог.

На підставі аналізу розвитку інституту тлумачення Конституції в Україні та точок зору вчених-правознавців обґрунтовується доцільність закріплення права тлумачити Конституцію України за єдиним органом конституційної юрисдикції — Конституційним Судом України, що відповідає світовій практиці конституціоналізму. Це безумовно сприятиме правильному, глибокому розумінню дійсного змісту Конституції України та її положень з позиції права, а не політики, забезпечить належне їх застосування у правозастосовчій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданевич Т.С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України / Т.С. Богданевич // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове видання юрид. факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». — 2016. — № 1. — С. 52–54.
2. Рабінович П. Конституція України як «живий інструмент» (у світлі офіційного перетлумачення її положень) / П. Рабінович, В. Гончаров // Юридичний вісник України. — 2011. — № 23.
3. Кампо В. Концепция о защите прав человека и основных свобод 1950 г. и Конституционный Суд Украины: отдельные аспекты международного конформного толкования Конституции Украины / В. Кампо, М. Савчин, Н. Сергиенко // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2010. — № 3. — С. 144–155.
4. Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, І. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 6. — С. 82–89.

5. Кретова І. Тлумачення положень про права людини Страсбурзьким судом: основні принципи та доктрини / І. Кретова // Вісник Національної академії правових наук України. — 2014. — № 4 (79). — С. 165–175.
6. Завгородній В.А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовчу діяльність в Україні / В.А. Завгородній // Юридичний науковий електронний журнал. — 2017. — № 5. — С. 10–14.
7. Євграфов П. Правотлумачення Європейського суду з прав людини і його значення для національного конституційного судочинства [Електронний ресурс] / П. Євграфов, В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6. — С. 81–84. — Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/31.12.2005-6.pdf>

Сердюк Н.А.,

заступник декана

Факультету економіки і права

Київського національного лінгвістичного університету,

голова Київської міської організації

«Асоціація українських правників»,

к.ю.н., доцент

ДУХОВНА ЗРІЛІСТЬ НАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Одним з непізнаних наукою аспектів людського життя є сенс його сутності, що з давніх часів намагаються пояснити особливі групи людей, які живуть в суспільстві та у різні часи в різних державах називались жерцями, пророками або мудрецькими-духівниками, а в наш час філософами, соціологами, служителями релігійних культів або теологічної науки. В різні часи і у різних народів уявлення про створення світу, його значення і роль людини в ньому мали свої особливості. Історії відомі розквіт грецької цивілізації з її політеїзмом, і морок середньовіччя з його монотеїзмом та святою інквізицією, істотний ривок ідейності і моральності за радянської влади з її атеїзмом та різке зубожіння людей у «демократичний» період наших днів зі штучною, примітивною, малограмотною «ре-

лігійністю» народу, свідомість якого в нашій країні розірвана між декількома церквами і безліччю сект.

Людина наділена нематеріальною субстанцією, яку ми називаємо духом. Саме вона є нашим справжнім Я, а фізичні тіла лише дають можливість діяти в матеріальному світі, поступово набуваючи нового досвіду для духу [1]. Наукові знання, накопичені суспільством про будову всесвіту, сьогодні вже не вміщуються, як в межі теологічної науки, так і в межах природних наук, формується особлива галузь науки про духовність навколишнього середовища, принципи її функціонування в «позаматеріальному», «позаречовому», «заквантовому» просторі. Явища цього простору супроводжують нас, виявляються в реальності та мають закономірності, як-от інтуїція, біосенсорика, телепатія, духовний зір, зміна подій та інше, що дозволяє систематизувати, упорядкувати їх і вивчати. На сьогодні відомо багато людей, що володіють такими здібностями, і кількість їх продовжує зростати, особливим феноменом є діти індиго. Такі здібності у деяких людей проявляються самі собою, а деякі розвивають їх за допомогою певних методик. Наявність цих фактів говорить про те, що в суспільстві виникла потреба в систематизації таких духовних знань, створенні методик їх вивчення та необхідності навчання їх основам. Це дозволить прискорити розвиток суспільства і створити наукові основи духовних знань, які могли б сконцентруватися, наприклад, в Академії Духовних Наук, аналогів якої поки немає. Вона об'єднає представників різних релігійних організацій, наукові кола філософів, теологів, біомеханіків, фізиків, соціологів, психологів та інших [2]. Це абсолютно новий етап в розвитку наукового уявлення людей про принципи світобудови, що управляється всеохоплюючим розумом, створена взаємодією всієї безлічі елементарних явищ, які утворюють поле своєї взаємодії або наш Всесвіт, про що писав В.І. Вернадський у своєму вченні про ноосферу [3].

Можливо, у свій час така наука отримає назву «еніологія» (знання про енерго-інформаційну сутність об'єктів простору та їх взаємодію) або іншу назву, наприклад, КІТ (квантово-інформаційна теорія) або езотерична супсоніка. На створення відповідного матеріального комплексу, обслуговуючого цю сферу людської діяльності, будуть потрібні ресурси. Для цього доведеться об'єднати весь накопичений обсяг знань з наукової і практичної теології. Це велика робота, якою сьогодні в світі не займається жодна держава. Наша

православна церква може виступити ініціатором цього процесу і подолати той догматизм і консерватизм, який присутній в офіційних церквах. Адже одна віра в Господа, без вміння управління його часткою, що нам дана в розпорядження у вигляді душі, не дозволяє взаємодіяти людині з іншим, не земним, а духовним світом — середовищем тонкоміру.

Ці знання дають духовні (езотеричні) науки і практики різних вчень, збережені в глибинних пластах духовності народів, завдяки існуючим в них носіям цих знань. Вони могли б відкрити нам таємниці безсмертя і духовної гармонії, які сьогодні нам не відомі. Тому ми не стримуємося від багатьох непотрібних вчинків в нашому матеріальному світі, світі пристрастей і бажань, які змушують страждати не тільки нас, наших близьких, а й оточуючих.

Одним з цікавих явищ духовного і соціального життя можна вважати монастирі. На жаль, вони, як нові моделі економічних відносин не стали провідними в державі економічними моделями справедливого розподілу додаткового продукту і духовної гармонії. Але і сьогодні вони мають право на існування в нових технологічних і соціальних організаційних формах. Монастирі, як відомо, існують сотні років. То постає питання, чому не використовувати їх досвід для культивування нових суспільних відносин? Фактично в особі церкви можливо отримати інше, альтернативне суспільство з високою духовністю і справедливими виробничими відносинами, але це зовсім інша доктрина існування суспільного господарського механізму.

Китай сьогодні веде підготовку своєї управлінської еліти в монастирях з малих років. Там вони проходять спеціальну підготовку, гартують дух і тіло. Нам відомо, що монастирі були місцями духовних поселень, але церковні догмати з одного боку та протидія світській владі монархів з іншого боку не дозволили їм розширитися і поширитися по всій території, перетворитися в духовно-економічні ордена, тому вони залишилися в своїй первинній формі і не змогли стати єдиним сектором національної економіки держав.

Ми усунули ряд інститутів духовності і моралі, що існували за радянських часів, але натомість нічого не створили. В армії були політруки, на виробництві — наставники, ветерани, в сім'ї — хрещені, бабусі, дядьки. Сьогодні нам відповіді на проблеми світського життя і економіки священики відповіді дати не в змозі, тому що, проблеми, пов'язані з економічною сферою, вирішувати потрібно

на землі і на основі професійних знань. Церква завжди засуджувала тягу до багатства, а банківська діяльність досі не отримала благословення. Потрібен сучасний інститут фахівців психологів, які знають суспільні закони і принципи розвитку, потрібна відповідна матеріальна база, яку можна використовувати для спілкування людей і отримання нових духовних знань.

Існує безліч питань як до церкви, так і до держави, які давно пора вирішувати спільно на основі нових підходів і нового бачення реальності, що буде на користь нашому народові, підніме його духовність і послужить зростанню ролі нашої нації в світі та її міжнародного авторитету. Перехід від сліпої віри в існування царства божого і тонкомірного світу до досягнення на практиці його законів відкриє дорогу в майбутнє зовсім іншого плану, як за формою, так і за змістом.

У наших знаннях існує велика прогалина про арійську віру наших предків, описану у Ведах, вірніше — про духовні знання, які їм були відомі від працивілізації. В ній є відповіді на багато питань устрою світобудови, нас самих і нашої взаємодії з природою, але ми досі не знаємо істини про те, як вона була замінена на християнство і чому. У нашій родовірі є методики розвитку фізичних якостей людини на основі взаємодії з енергіями природи та гармонійної взаємодії з середовищем.

Духовна зрілість нації, її увявлення про світобудову і її закони проявляються в можливостях, які демонструє суспільство, використовуючи пізнані закони. Якщо суспільство процвітає, використовуючи їх, — воно духовно розвинене, якщо жебракуює, то духовність його — убога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прищенко Я. Квантово-інформаційна концепція свідомості і реальності. *Matrix-divergent*. 15.08.2017. URL: <https://matrix-info.com/2017/08/15/kvantovo-informatsijna-kontseptsiya-svidomosti-i-realnosti-2/> (дата звернення: 22.11.2018).
2. Михеев А.В. Квантово-информационная концепция сознания и реальности. *Серия «На границе познания»*. СПб., 2011, 44 с.
3. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. М.: Айрис-пресс, 2007. — 574 с.

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент

ПРАВО УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (АТО) НА ЖИТЛО ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Держава гарантує учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них, першочергове та позачергове забезпечення житловою площею. Особливо питання реалізації такого права стало актуальним з 2015 року, коли з державного бюджету почали виділяти до 1 млрд грн, на поліпшення житлових умов учасників АТО та членів їх сімей. Так, наприклад, протягом 2016–2017 рр. було придбано 1071 квартиру на загальну суму 909,5 млн грн. у 2018 році планувалося закупити 356 квартир на загальну суму 354,8 млн грн., у тому числі 29 квартир на суму 25 млн гривень для учасників АТО з числа внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до бюджету на 2018 рік майже 200 млн грн були направлені на програму забезпечення житлом учасників бойових дій — воїнів-інтернаціоналістів, і 100 млн грн на житло для внутрішньо переміщених осіб [1].

На кінець 2018 року за інформацією, що надійшла від відомчих комісій про надання статусу учасника бойових дій особам, які брали участь у проведенні антитерористичної операції, статус учасника бойових дій надано 346 340 особам. Серед них від Міноборони — 234 605, Міністерства внутрішніх справ — 32 481, Національної гвардії — 33 409, Служби безпеки України — 10 745, Служби зовнішньої розвідки — 39, Державної прикордонної служби — 19 549, Державної спецслужби транспорту — 2397, Управління держохорони — 472, Державної служби спецзв'язку і захисту інформації — 826, ДСНС — 5056, Генпрокуратури — 311, Нацполіції — 5444 та Державної фіскальної служби — 826 особам [2].

Основні гарантії щодо отримання житла учасниками бойових дій (ветеранами війни, учасниками АТО) передбачені у Законах України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу» (1993 р.) та «Про соціальний і правовий захист військовослуж-

бовців та членів їх сімей» (1991 р.), «Про приватизацію державного житлового фонду» (1992 р.), «Про житловий фонд соціального призначення» (2007 р.), Житловим кодексом Української РСР (1983 р.) та постановях Кабінету Міністрів України «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» від 19 жовтня 2016 р. № 719, «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей» від 28 березня 2018 р. № 214, «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 18 квітня 2018 р. № 280 та «Деякі питання забезпечення громадян доступним житлом» від 10 жовтня 2018 р. № 819.

Відповідно до п. 14 ст. 12, п. 18 ст. 13 та п. 15 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу» (далі Закон України «Про статус ветеранів війни») [3, ст. 425] держава гарантує *першочергове* забезпечення житловою площею учасників бойових дій та осіб прирівняних до них; *позачергово* такі пільги можуть отримати особи з інвалідністю внаслідок війни, сім'ї загиблих осіб (абз. 5–8 п. 1 ст. 10 Закону України «Про статус ветеранів війни»), осіб з інвалідністю I–II груп, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в АТО.

Єдиною підставою для отримання житла учасниками бойових дій на пільговій основі є *поліпшення житлових умов*. Так, відповідно до ст. 31, 42 Житлового кодексу Української РСР (далі — ЖК України), п. 13 «Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР», затверджених постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 11 грудня 1984 р. № 470 (далі — Правила обліку громадян) [4] та вищезгаданих пунктів статей Закону України «Про статус ветеранів війни», учасники бойових дій та особи прирівняні до них, забезпечуються жилою площею у разі, якщо вони потребують поліпшення житлових умов та внесені до відповідного єдиного державного реєстру.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного про-

живання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення [5, ст. 190].

Отже, відповідно до ст. 34 ЖК України та п. 13 Правил обліку громадян, *потребуючими поліпшення житлових умов визнаються громадяни*:

— забезпечені жилою площею нижче за рівень, що визначається в порядку, встановлюваному Державою;

— які проживають у приміщенні, що не відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам;

— які хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, у зв'язку з чим не можуть проживати в комунальній квартирі або в одній кімнаті з членами своєї сім'ї;

— які проживають за договором піднайму жилого приміщення в будинках державного або громадського житлового фонду чи за договором найму жилого приміщення в будинках житлово-будівельних кооперативів;

— які проживають тривалий час (не менше 5 років) за договором найму (оренди) в будинках (квартирах), що належать громадянам на праві приватної власності;

— які проживають у гуртожитках;

— які проживають в одній кімнаті по дві і більше сім'ї, незалежно від родинних відносин, або особи різної статі старші за 9 років, крім подружжя;

— внутрішньо переміщені особи з числа учасників бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та члени їх сімей, а також члени сімей загиблих.

Громадяни, які потребують поліпшення житлових умов, беруться на облік для одержання жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду та вносяться до єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов. На квартирний облік беруться потребуючі поліпшення житлових умов громадяни, які *постійно проживають, а також мають реєстрацію місця проживання у даному населеному пункті*. Зазначені вимоги не поширюються на внутрішньо переміщених осіб та громадян, які користуються правом першочергового і позачергового одержання жилих приміщень, а отже на учасників бойових дій (АТО).

Відповідно до ст. 36–39 ЖК України, розділу II Правил обліку громадян та Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців

Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затвердженої Наказом Міністерства оборони України від 31 липня 2018 року № 380 [6] — *квартирний облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов здійснюється:*

— *за місцем проживання* — рішенням виконавчого комітету районної, міської, районної у місті, селищної, сільської Ради народних депутатів;

— *за місцем роботи* — спільним рішенням адміністрації підприємства, установи, організації чи органу кооперативної або іншої громадської організації і відповідного профспілкового комітету;

— *за місцем служби* — до житлової (або об'єднаної житлової) комісії військової частини.

З огляду на ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (2003 р.), громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, гарантуються свобода пересування та вільний вибір місця проживання на її території [7]. Відповідно до Основ житлового законодавства Союзу РСР і союзних республік [8, ст. 834] у випадках і в порядку, встановлених Радою Міністрів СРСР, «Правилами обліку громадян» та іншими актами Ради Міністрів УРСР, громадяни можуть бути взяті на облік і не за місцем їх проживання.

Питання черговості отримання житла учасниками бойових дій та прирівняних до них осіб вирішується відповідно до п. 14 ст. 12, п. 18 ст. 13 і п. 15 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни», ст. 43–46 Житлового кодексу України та п. 38–47 «Правил обліку громадян». Слід зазначити, що приписи Житлового кодексу визначають лише загальний порядок черговості надання громадянам жилих приміщень, а ст. 45 та 46, що регулюють питання першочергового та позачергового надання жилих приміщень певним категоріям громадян, учасників бойових дій (АТО) та прирівняних до них осіб, членів їхніх сімей взагалі не передбачають, як таких що мають такі права. Єдине, що вказує на можливість застосування цих норм до реалізації відповідного права — це бланкетні частини 2 ст. 45 і 46, що відсилають нас до інших законів та підзаконних актів.

Відповідно до п. 14 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни» та пп. 4 п. 44 «Правил обліку громадян», *першочерговим правом забезпечення жилою площею* наділені учасники бойових дій.

Крім того, часники бойових дій, які дістали поранення, контузію або каліцтво під час участі в бойових діях чи при виконанні обов'язків військової служби, забезпечуються жилою площею протягом двох років з дня взяття на квартирний облік.

Відповідно до п. 18 ст. 13 і п. 15 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни» та пп. 5-1 і 5-2 «Правил обліку громадян», позачерговим правом забезпечення жилою площею наділені особи з інвалідністю внаслідок війни, сім'ї загиблих, осіб з інвалідністю, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в АТО. Категорії осіб, зазначені у цих нормах, забезпечуються жилою площею протягом двох років з дня взяття на квартирний облік. Інваліди I групи з числа учасників бойових дій на території інших країн — протягом року.

У разі неможливості забезпечення учасників бойових дій (АТО), членів їх сімей пільговим житлом держава з 2016 року запровадила механізм (порядок та умови) отримання грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення, що врегульований постановами Уряду України № 719 від 19 жовтня 2016 р., № 214 від 28 березня 2018 р. та № 280 від 18 квітня 2018 р. До категорій осіб, які можуть розраховувати на грошову компенсацію від держави, законодавець відніс — членів сім'ї загиблого учасника бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни I та II групи; внутрішньо переміщених осіб з числа учасників бойових дій або осіб з інвалідністю внаслідок війни III групи; осіб з інвалідністю внаслідок війни I та II груп, членів сімей загиблих воїнів-інтернаціоналістів [9; 10; 11].

Щодо норми жилої площі, на яку можуть розраховувати громадяни, які перебувають на обліку потребуючих поліпшення житлових умов. Відповідно до ст. 47 ЖК України, норма жилої площі встановлюється в розмірі 13,65 кв. м на одну особу. Стаття 48 ЖК України передбачає, що жила приміщення надається громадянам у межах норми жилої площі, але не менше розміру, який визначається Кабінетом Міністрів України і Федерацією професійних спілок України. Відповідно до п. 53 «Правил обліку громадян», жила приміщення надається громадянам у межах 13,65 кв. м жилої площі на одну особу, але не менше рівня середньої забезпеченості громадян жилою площею в даному населеному пункті. Рівень середньої забезпеченості громадян жилою площею в населеному пункті визначається і періодично переглядається виконавчими комітетами обласних,

Київської і Севастопольської міських рад народних депутатів спільно з радами профспілок виходячи з даних статистичної звітності.

Так, відповідно до «Порядку застосування в м. Києві правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР», затвердженого постановою Виконкому Київської міської ради народних депутатів та Президії Київської міської ради профспілок від 15.07.1985 р. № 582, в Києві рівень середньої забезпеченості жилою площею на одну особу дорівнює 9 кв. м, а норма жилої площі для визнання особи такою, що потребує поліпшення житлових умов, визначається як 7,5 кв. м [12].

Із наданням статусу учасника бойових дій держава пов'язує виникнення низки пільг, які мають на меті полегшити життя бійців після повернення до мирного життя. Одним із задекларованих прав є можливість отримання житла від держави, проте ця пільга є однією із проблемних, оскільки попит на пільгове житло значно перевищує його пропозицію. Кількість учасників бойових дій (АТО), члени їх сімей, інвалідів війни, в умовах військової агресії Росії на Сході України, збільшується з кожним роком щонайменше на 50 тис. і це не рахуючи інших пільгових категорій, в тому числі і воїнів-інтернаціоналістів, які і досі перебувають у черзі за житловою площею. Протягом 2014–2018 рр. українська армія зазнала кардинальних змін у кадровому та матеріально-технічному забезпеченні. Але створення боєздатної армії передбачає не тільки кадрові зміни та покращення озброєння, а й соціальну підтримку військових, зокрема, забезпечення їх та їхні родини якісним житлом. Адже побутові умови безпосередньо впливають на фізичний стан та бойовий дух захисників, а забезпечена родина — додатковий стимул для зразкового несення військової служби та ефективного захисту території та суверенітету країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квартирне питання. Як учаснику АТО отримати житло? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ugorod.kr.ua/news/2017-11-04-61010.html>
2. Підраховано кількість бійців АТО, які отримали статус учасника бойових дій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ua.news/ua/pidrahovano-kilkist-bijtsiv-ato-yaki-otrimali-status-uchasnika-bojovih-dij/>

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 45. — Ст. 425.
4. Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджені Постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 11 грудня 1984 р. № 470 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/470-84-%D0%BF>
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 15. — Ст. 190.
6. Інструкція з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затверджена Наказом Міністерства оборони України від 31 липня 2018 року № 380 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32472.html
7. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 232.
8. Основи житлового законодавства Союзу РСР і союзних республік від 24 червня 1981 р. // Відомості Верховної Ради. — 1981. — № 26. — Ст. 834.
9. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 719 // Урядовий кур'єр. — 21 жовтня 2016 р. — № 197.
10. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 року № 214 // Урядовий кур'єр. — 30 березня 2018 р. — № 62.
11. Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 280 // Урядовий кур'єр. — 24 квітня 2018 р. — № 79.
12. Порядок застосування в м. Києві правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджений постановою Виконкому Київської міської ради народних депутатів та Президії Київської міської ради профспілок від 15.07.1985 р. № 582 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/bazaua09/postanov/sbor08/text08261.htm>

Перелигіна Р.В.,

доцент кафедри цивільно

і кримінально-правових дисциплін

Київського університету права НАН України,

к.ю.н., доцент

ФЕНОМЕН ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Домашнє насильство є однією зі складових частин загальної структури насильницької злочинності, в яку входять діяння, пов'язані з фізичним і психічним насильством над особистістю чи погрозою його застосування.

Тривалий час проблема домашнього насильства вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання у сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалось грубим порушенням таємниці приватного життя і не припускалося. Це призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин, внаслідок чого у ній з'явилася значна кількість латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади. Вперше на світовому рівні проблема домашнього насильства була висвітлена та набула актуальності завдяки активним діям міжнародного руху на захист прав жінок, оскільки саме жінки становили найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів своєї родини.

Домашнє насильство має місце у всьому світі та не є географічно ізольованою проблемою, щоденно завдає шкоди найціннішим благам людини — честі та гідності, здоров'ю та життю. Таке насильство завдає не лише фізичного болю, моральних страждань, але й підриває почуття безпеки, захищеності особи, тримає її у стані постійного нервового напруження, що може призвести до розладів психіки, депресій, нервових зривів чи розвитку психічного захворювання. Світовою громадськістю насильство визнано однією з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. Без подолання цього небезпечного явища неможливо створити умови для самореалізації людини, розвитку паритетної демократії,

реалізації принципів рівних прав і можливостей кожного громадянина [1, 121].

Насильство в сім'ї стало найпоширенішою формою агресії в сучасній Україні. Нині 30–40 % тяжких насильницьких злочинів вчиняється саме в сім'ї. Жертви сімейно-побутових конфліктів складають найчисленнішу групу серед загиблих і потерпілих від будь-яких злочинів. Домашнє насильство в Україні — причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів [2, 4].

44 % населення України потерпали від насильства в сім'ї впродовж свого життя, причому 30 % зазнавали насильства у дитячому віці. Близько половини тих, хто зазнавав насильства в дитячому віці, стикалися з ним і в дорослому житті. Крім того, за експертними оцінками, жінки частіше стикалися з насильством в сім'ї у дорослому віці (33 % проти 23 % чоловіків), а чоловіки — у дитячому (34 % проти 27 % жінок). 35 % українців стикалися з психологічним насильством (найчастіше це постійне приниження та контролююча поведінка), 21 % — з фізичним (побиття, а також замикання, зв'язування, примушення стояти в нерухомому положенні), 17 % — з економічним (примушення звітувати за кожну копійку, присвоєння обманним шляхом чи знищення майна), 1 % — з сексуальним насильством (насильне примушення до статевого акту).

Відповідно до статистичних даних, які наводить І.М. Ткаченко, найчастіше потерпілими від насильства в сім'ї є дружина (співмешканка), (48,1 %), діти (15,6 %), а також батьки (14,2 %) винного. Крім того, зазначені злочини вчиняються проти чоловіків (співмешканців) (5,1 %), рідних сестер і братів (3,8 %), а також інших родичів або близьких винного — дідусів, бабусь, онуків, дядьків, тіток, племінників, батьків і рідних братів (сестер) чоловіка і жінки (співмешканців) тощо — (13,2 %) [3, 81].

За даними Міністерства юстиції України, щорічно 600 жінок гинуть в Україні від домашнього насильства [4]. Лише 10 % із 1 млн жінок, які потерпають від насильства, звертаються до правоохоронних органів. Кожен день поліція фіксує 348 фактів домашнього насильства, і в 70–80 % випадків його жертвами є жінки. Розрахунки, проведені Інститутом демографії і соціальних досліджень на замовлення Фонду народонаселення ООН, свідчать, що щорічно 1,1 млн українок стикаються з фізичною і сексуальною агресією в сім'ї. Пре-

зидент Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда-Україна» Катерина Левченко стверджує, що в поліцію звертаються тільки 10–15 % потерпілих. Так, за даними Українського інституту соціальних досліджень, лише 27 % жінок вважають образи проявом насильства і тільки 32 % схожим чином оцінюють приниження.

Катерина Левченко також зазначає, що відповідно до соціологічних даних три мільйони дітей страждають від домашнього насильства, будучи свідками. Насправді таких дітей та дорослих значно більше, ніж звернень, зареєстрованих Національною поліцією України. За офіційними даними, поліція за рік реєструє понад 100 тисяч звернень за фактом насильства в сім'ї.

Загалом упродовж всього 2017 р. до поліції надійшло понад 110 900 заяв, повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством в сім'ї, з них 1400 подані дітьми. За даними МВС, понад 200 дітей є потерпілими від кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством в сім'ї. Відносно осіб, які вчинили насильство в сім'ї, поліцією складено понад 80 842 адміністративні протоколи. Особам, які скоюють насильство в сім'ї, винесено понад 70 тисяч офіційних попереджень про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Станом на січень 2018 р. на обліку Національної поліції перебувало понад 69 тисяч осіб (з них 5,7 тис. жінок) [5].

В Європі 74 % опитаних вважають, що домашнє насильство щодо жінок є поширеним у їхній країні. Натомість лише 2 % респондентів вважали його невисоким.

Відповідно до досліджень Агентства з основних прав Європейського Союзу рівень фізичного та/або сексуального насильства, вчиненого поточним чи попереднім партнером щодо жінок з 15-річного віку серед держав — членів ЄС, найвищий в Данії (32 %), Латвії (32 %) та Фінляндії (30 %), найнижчий — в Австрії, Іспанії, Хорватії, Польщі, Словенії (по 13 %) [6].

Дослідження ООН свідчить про те, що побутове насильство зі смертельним наслідком складає 28 % від усіх умисних вбивств у Європі. Жінок частіше, ніж чоловіків, вбивають їх близькі: при тому, що близький партнер чи насильство в сім'ї є причиною 18 % вбивств серед чоловіків, ця цифра зростає до 55 %, коли йдеться про жінок. Ці показники в різних країнах різні, але це явище існує у всій Європі. Так, 89 % жінок гинуть від рук партнера чи члена сім'ї в Албанії, 80 % — в Швеції і 74 % — в Фінляндії.

Уотсон і Парсонс, провівши дослідження стосовно домашнього насильства в Ірландії для Національної ради з питань злочинності, виявили, що 15 % жінок та 6 % чоловіків страждають від жорстокого домашнього насильства, 29 % жінок та 26 % чоловіків — від домашнього насильства, де поєднане жорстоке і незначне насильство. Дослідження також показало, що близько 88 000 чоловіків та 213 000 жінок в Ірландії потерпали від жорстокого насильства з боку партнера у певний момент свого життя [7].

В Конвенції Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством домашнє насильство визначається як всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що вчиняються у сім'ї або на побутовому рівні або між колишнім чи теперішнім подружжям чи партнерами, незважаючи на те, проживає правопорушник із жертвою чи окремо від неї [8].

Тобто феномен домашнього насильства виник достатньо давно, проте дослідження даної теми почалося порівняно недавно. Уніфіковане визначення поняття домашнього насильства з'явилося лише з прийняттям Закону України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Законом також запроваджено додаткові заходи, спрямовані на створення запобіжних і захисних механізмів протидії домашньому насильству [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яхязеде Е.М. Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні / Е.М. Яхязеде // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». — 2013. — № 2 (5). — С. 120–125.
2. Правові засади запобігання насильству в сім'ї: Гадяцьке районне управління юстиції. — Гадяч, 2011. — 47 с.
3. Ткаченко І.М. Теоретико-кримінологічна характеристика факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї / І.М. Ткаченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. — 2013. — Вип. 6-1 (1). — С. 80–83.
4. Наталія Бернацька: Щороку в Україні від домашнього насильства гинуть понад 600 жінок [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://minjust.gov.ua/news>

5. 200 дітей потерпіли від насильства у сім'ї — Нацполіція показала статистику за 2017 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://prm.ua/uprodovzh-minulogo-roku-nadiyshlo-ponad-110-tisyach-zayav/>
6. The best countries for gender equality may also have a domestic violence problem [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/news>
7. Male Victims of Domestic Abuse [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.whatwouldyoudo.ie>
8. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
9. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII / Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

Побіянська Н.Б.,
аспірантка кафедри
господарського, трудового права
та цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
ім. кн. Володимира Великого
ПАТ «Вищий навчальний заклад
Міжрегіональна академія управління персоналом»;

Хатнюк Н.С.,
доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент

НАЯВНІСТЬ ВІДОМОСТЕЙ В ЄДИНОМУ РЕЄСТРІ БОРЖНИКІВ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ

З метою запобігання порушенням прав та законних інтересів учасників господарського процесу держава відкрила доступ до інформації, яка міститься в значній кількості єдиних та державних реєстрів для ознайомлення суб'єктами господарювання.

Серед інших на увагу заслуговує Єдиний реєстр боржників як систематизована база даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна [1].

Статтею 204 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) встановлено презумпцію дійсності правочину. Довести протилежне — це обов'язок сторони, яка оспорує такий господарський договір. Визнання такого договору недійсним в позасудовому порядку, на наш погляд, може призвести до зловживання таким правом.

До початку роботи такого реєстру відомості про обтяження та обмеження суб'єктів господарювання у вчинення правочинів вносилися лише до відповідних реєстрів: Єдиного реєстру заборон

(припинив свою роботу 31.12.2012 р.), Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (працює з 01.01.2013 р.).

Але, як свідчить практика, не завжди функціонування таких реєстрів могло в повній мірі забезпечити суб'єктів господарювання від укладення договорів, які потім визналися недійсними.

Так, як приклад можна навести постанову Верховного Суду України від 25.05.2016 р. по справі № 6-605-цс-16, де вказано: той факт, що встановлені судом в ухвалі обмеження не було зареєстровано у відповідному державному реєстрі, ведення якого передбачено Законом України № 1952-IV від 1 липня 2004 р. «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», сам по собі не може слугувати підставою для висновку про відсутність такого обмеження і про те, що відповідач має право вільно розпоряджатися нерухомим майном, якщо про встановлену судом заборону відчувувати майно відповідачу достеменно відомо. Посилаючись при цьому також і на ухвалу від 17 липня 2013 р. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (справа № 6-21250 св 13), де суд дійшов висновку про те, що забезпечення судом позову у вигляді накладення арешту на об'єкт нерухомого майна означає, що цей об'єкт набуває правового режиму обмеженого в цивільному обороті. В тому разі, коли під час дії заборони відбувається відчуження такого майна особою, обізнаною про накладення арешту на майно, відповідний правочин може визнаватися недійсним і є таким, що порушує публічний порядок. При цьому немає правового значення і не може бути перешкодою для визнання договору недійсним той факт, що ухвала суду про накладення арешту не була зареєстрована відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2].

З метою запобігання укладенню договорів, які можуть стати предметом судового розгляду, законодавець залучив державні органи, органи місцевого самоврядування, нотаріусів, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій відповідно до законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, у разі звернення особи за вчиненням певної дії щодо майна, що належить боржнику, який внесений до Єдиного реєстру боржників, зобов'язавши їх повідомити про це зазначений у Єдиному

реєстрі боржників орган державної виконавчої служби або приватного виконавця [1].

Виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня отримання повідомлення зобов'язаний прийняти рішення про накладення арешту на майно та (або) на кошти на рахунках боржника в банках [1].

Аналізуючи вищевикладену норму, ми бачимо, що законодавець вбачає як порушення в діях боржника лише саме звернення до уповноваженого органу. Мета такого звернення не є визначальною. Хоча це може бути лише внесення запису про право власності на майно, яке було набуто раніше, до введення в дію нових реєстрів, або виправлення помилки до вже внесених записів тощо. А як санкція — накладення арешту на майно, яке було причиною звернення. І підстав не накладати такий арешт ми маємо лише вже наявне обтяження у вигляді арешту, оскільки законодавець передбачив це не як право, а обов'язок державного чи приватного виконавця.

Частина 4 статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає, що укладення протягом строку, зазначеного в частині третій цієї статті, правочину щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна, є підставою для визнання такого правочину недійсним [1].

Тобто ми робимо висновок, що наявність відомостей про суб'єкта господарювання в Єдиному реєстрі боржників не є перешкодою для укладення ним господарських договорів. І всі ризики виконання взятих на себе сторонами зобов'язань лягають на сторін, представники яких підписали відповідний договір.

Лише звернення суб'єкта господарювання, відомості про якого внесені до вищевказаного реєстру, як боржника, до компетентних органів, будуть підставою для накладення на нього санкції у вигляді арешту на майно чи банківські рахунки.

Але виникає питання, чи достатньо буде посилання на вищевказану норму права для визнання вже укладеного господарського договору недійсним. На нашу думку, такої підстави недостатньо. Кожна підстава визнання господарського договору має чітко і однозначно кореспондуватися з нормами Цивільного і Господарського кодексів України.

Такі договори можна кваліфікувати як фіктивні, оскільки вони можуть бути направлені на ухилення від примусового виконання

судового рішення або іншого документа, на підставі якого відкрите виконавче провадження.

Фіктивний правочин укладається з метою ухилення від майнової відповідальності, передбаченої законом, і в деяких випадках це обумовлюється в договорі. Фіктивний правочин характеризується недобросовісністю його учасників, однак однієї цієї підстави для визнання правочину недійсним все ж таки недостатньо. Основні риси фіктивного правочину: введення в оману (до або в момент укладення правочину) іншого учасника чи третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; вчинення правочину особою, яка не має це робити, свідомий намір невиконання зобов'язань договору та приховування справжніх намірів учасників правочину [6]. Проте ми не можемо погодитись із цією думкою І.В. Давидової, оскільки подані характеристики притаманні іншим видам недійсних та оспорюваних договорів і до фіктивних та удаваних правочинів вони можуть стосуватися лише факультативно.

Пленум Верховного Суду України вказав судам, що згідно зі статтями 4, 10 та 203 ЦК України, зміст правочину не може суперечити ЦК України, іншим законам України, які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актам Президента України, постановам Кабінету Міністрів України, актам інших органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим у випадках і в межах, встановлених Конституцією України та законом, а також моральним засадам суспільства. *Зміст правочину не повинен суперечити положенням також інших, крім актів цивільного законодавства, нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Конституції України.* Відповідність чи невідповідність правочину вимогам законодавства має оцінюватися судом відповідно до законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину [5].

Аналізуючи таку позицію Верховного Суду України, ми бачимо, що його тлумачення норм, порушення яких є підставою для визнання договору недійсним, ширше, ніж можна зрозуміти з редакції колишньої ч. 1 статті 207 ГК України. Оскільки попередньо вказана стаття виключена, а відповідні норми ЦК України як можна зрозуміти з вищевикладеного, такого посилання не містять, то такого наявного роз'яснення недостатньо для вирішення такої категорії судових спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року № 1404-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
2. Постанова Верховного Суду України від 25.05.2016 року по справі № 6-605-цс-16 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57933051>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 06.11.2009 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>
6. Давидова І.В. Недійсність фіктивного правочину: загальна характеристика [Електронний ресурс] / І.В. Давидова // Юридичний науковий електронний журнал. — 2014. — № 6. — Режим доступу : http://lsej.org.ua/6_2014/12.pdf

Терещенко О.В.,
юрисконсульт СКС «Перемога»,
Міністерство соціальної політики України

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Кожного року 10 грудня правники звикли традиційно святкувати день захисту прав людини. Це не є дивним, адже саме права людини і їх захист є центром уваги суспільства. З кожним роком, враховуючи динаміку розвитку, технологічні прориви, покращення рівня комфорту, видозміну умов існування людства, політичні, економічні, соціальні та інші фактори актуальність захисту прав людини не втрачається.

Слід зауважити, що в таких умовах відбувається лише часткове зміщення самого предмета прав захисту людини. Так, наприклад, зараз вже є нові спори, як-от поділ спільно набутої криптовалюти, постають такі питання, як права роботів або місце штучного інтелекту в системі співіснування з людиною тощо. До того ж актуальними питаннями лишаються недоторканість приватного життя, персональні дані, конституційні права на таємницю листування, але вже за умов комп'ютеризації та глобалізації в рамках безперервного відеоспостереження, як місцевого, так і супутникового. Зокрема, спостерігаючи за розвитком останніх подій, що відбуваються в нашій країні, хочеться зосередити увагу на тому, що 26 листопада, після агресії РФ у Керченській протоці, в Україні прийнято рішення щодо запровадження воєнного стану у 10 областях на 30 днів, а саме: на такому важливому питанні, як *права людини під час воєнного стану*.

Запровадження воєнного стану визначено виключно в областях, які розташовані вздовж російського кордону, українсько-молдовського, вздовж узбережжя Чорного й Азовського морів, де може бути нанесений удар: у Вінницькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Чернігівській, Херсонській, Донецькій, Запорізькій областях, а також у внутрішніх водах Азово-Керченської акваторії [1].

Чинний Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Перш за все потрібно звернути увагу на статтю 1 Закону, яка говорить, що «воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі зброй-

ної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Крім того, слід зосередити увагу на статті 20, що визначає правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану. Де зазначено, що правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього закону. В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України. У процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада) [2].

Дотримуючись статті 64 Конституції України, визначені конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55–63 цієї Конституції [2].

В умовах зазначених обставин все ж таки хочеться виділити права людини, що не можуть бути обмеженими, а саме: на життя, свободу, особисту недоторканність та житло; вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей; особа не може бути позбавлена громадянства і права змінити громадянство; право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та поса-

дових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду; діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; кожному гарантується право знати свої права і обов'язки; закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав; ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність; ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; юридична відповідальність особи має індивідуальний характер; особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3].

Щодо зазначених прав лишається сподіватись, що вони дійсно будуть не порушені. Але слід брати до уваги пункт 3 Указу Президента про введення воєнного стану в Україні, де йдеться про обмеження прав і свобод, передбачених статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, зокрема про право на недоторканність житла, таємницю листування та телефонних розмов, свободу слова, право на освіту та свободу пересування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 26.05.2018 // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2015. — № 28. — Ст. 250.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Про введення воєнного стану в Україні. Указ президента № 393/2018 від 26 листопада 2018 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018>

Бойчук Д.В.,

*доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н.*

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАГАЛЬНИЙ ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Серед всіх заходів забезпечення кримінального провадження, виокремлених в Кримінальному процесуальному кодексі України (надалі — КПК України), окремо виділяється відсторонення від посади.

Саме відсторонення від посади в науковій літературі характеризується різними вченими. Зокрема, на думку С.В. Завади, відсторонення від посади слід розуміти як захід кримінально-процесуального примусу, що застосовується в передбаченому законом порядку та полягає в тимчасовій забороні підозрюваному (обвинуваченому) виконувати посадові повноваження, роботу, яку він виконував, або займатися діяльністю, якою він займався [1, 9].

КПК України виділяє відсторонення від посади як загальний захід забезпечення кримінального провадження (п. 4 ч. 2 ст. 131 КПК України) та тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуд-

дя як спеціальний захід забезпечення кримінального провадження (п. 4-1 ч. 2 ст. 131 КПК України) [2]. Тобто із аналізу ч. 2 ст. 131 КПК бачимо, що законодавець виділяє два види заходу «відсторонення від посади». Причому останній із них був введений у КПК 21 грудня 2016 р. після прийняття ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», в якому в «Прикінцевих та перехідних положеннях» було зазначено, що у Кримінальному процесуальному кодексі України частину другу статті 131 потрібно доповнити пунктом 4-1 такого змісту: «4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя» [3].

Аналізуючи норми КПК, які регулюють підстави та порядок застосування відсторонення від посади, можна зробити висновок, що такий вид заходів забезпечення кримінального провадження може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину — щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу (ст. 154 КПК) [2].

Слід звернути увагу на положення КПК, де йдеться про відсторонення від посади стосовно службових осіб правоохоронних органів, яке застосовується незалежно від тяжкості вчиненого ними злочину. На думку С.В. Завади, це пояснюється тим, що ці особи, відповідно до свого службового становища, потенційно мають більше можливостей для негативного впливу на перебіг досудового розслідування та судового розгляду [1, 10].

На думку М.Є. Громової, відсторонення від посади має загального та спеціального суб'єкта застосування цього заходу. Зокрема, загальним суб'єктом є слідчий суддя або суд залежно від стадії кримінального провадження, на якій приймається таке рішення. Спеціальний суб'єкт — Президент України, який вирішує відсторонення від посади щодо осіб, які ним призначаються на підставі вмотивованого клопотання прокурора [4, 16] (ст. 154 КПК України). Але тут, на нашу думку, викликає зауваження положення ч. 3 ст. 154 КПК України, де не вказано, який саме прокурор має звертатися з клопотанням до Президента України про відсторонення від посади. На нашу думку, це є прогалиною законодавства, яку потрібно усунути. Щодо переліку осіб, які призначаються на посаду Президентом України, то вважаємо, що він визначається ст. 106 Конституції України, ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади», ЗУ «Про місцеві державні адміністрації».

На нашу думку, до вищезазначених суб'єктів застосування заходу — відсторонення від посади, слід додати ще одного спеціального суб'єкта — Вищу раду правосуддя, яка відсторонює суддю від здійснення правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника у зв'язку з притягненням судді до кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 155-1) [2]. Більшість дослідників аналізуючи відсторонення від посади не вказують в своїх дослідженнях про спеціального суб'єкта — Вищу раду правосуддя, оскільки їх дослідження були проведені до грудня 2016 р. Саме 21 грудня 2016 р. був прийнятий ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», яким в «Прикінцевих та перехідних положеннях» було визначено, що Кримінальний процесуальний кодекс України потрібно доповнити статтею 155-1 «Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строку такого тимчасового відсторонення», де й визначено, що Вища рада правосуддя відсторонює суддю від посади [3].

Вважаємо, що прийняття рішення про відсторонення від посади у будь-якому випадку, незалежно від того чи є особа щодо якої застосовується цей захід суддею, чи займає іншу посаду, має прийматися виключно судом. Таким чином, це дасть можливість його оскарження та скасування. Слід також звернути увагу й на те, що в КПК не визначено, який за наслідками розгляду клопотання про відсторонення від посади, повинен прийматися Президентом України чи Вищою радою правосуддя «процесуальний» документ. Також не означено порядку його оскарження та скасування, що, на наш погляд, є прогалиною законодавця.

Проаналізувавши КПК України, вважаємо за потрібне визначити процесуальний порядок відсторонення від посади. Тут слід виділити декілька етапів, враховуючи те, що відсторонення застосовується як загальний захід та спеціальний захід забезпечення кримінального провадження.

1. Звернення із клопотанням про відсторонення від посади.

Відсторонення від посади як загальний захід забезпечення кримінального провадження відбувається таким чином: прокурор або слідчий за погодженням з прокурором звертається до слідчого судді або суду із клопотанням про відсторонення особи від посади. Із клопотанням про відсторонення від посади особи, що призначається Президентом України, має право звернутися прокурор до Прези-

дента України, а про відсторонення від посади члена Національного агентства з питань запобігання корупції — Генеральний прокурор або його заступник [2].

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя як спеціальний захід забезпечення кримінального провадження відбувається таким чином: клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається Генеральним прокурором або його заступником до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження (ч. 1, 2 ст. 155-1 КПК). Причому клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам, які висуваються до клопотання про загальне відсторонення особи від посади (ч. 3 ст. 155 КПК) [2].

2. Розгляд клопотання про відсторонення від посади.

Клопотання про відсторонення особи від посади як загальний захід забезпечення кримінального провадження розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог, зазначених у ст. 155 КПК, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу. Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади (ст. 156 КПК) [2].

Стосовно строку розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, то в КПК України, зокрема в ст. 155-1, ніяких вказівок не міститься, що є недопрацюванням законодавця.

3. Вирішення питання про відсторонення від посади.

Щодо відсторонення особи від посади як загального заходу забезпечення кримінального провадження, то слідчий суддя, суд може прийняти такі рішення: відмовити у задоволенні або задовільнити клопотання про відсторонення від посади. Стосовно вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення право-

суддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, зокрема, які рішення має прийняти Вища рада правосуддя, в КПК України ніяких вказівок не міститься.

4. Продовження строку відсторонення від посади та його скасування.

Щодо відсторонення особи від посади як загального заходу забезпечення кримінального провадження, то прокурор, а щодо члена Національного агентства з питань запобігання корупції Генеральний прокурор або його заступник, має право звернутися з клопотанням до слідчого судді, суду про продовження строку відсторонення від посади, яке, до речі, розглядається не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду (ст. 158 КПК) [2]. Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба [2].

З клопотанням про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя має право звернутися Генеральний прокурор або його заступник. Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження. Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам ч. 2 ст. 155 КПК (ст. 155-1 КПК) [2]. Щодо строків розгляду такого клопотання, порядку скасування відсторонення судді від здійснення правосуддя в КПК нічого не зазначено.

Отже, розглянувши захід забезпечення кримінального провадження — відсторонення від посади, вважаємо, що він відіграє важливу роль у забезпеченні дієвості досудового розслідування та судового провадження.

Вважаємо, що для належної роботи системи захисту прав людини, громадянина під час здійснення кримінального провадження, законодавець має звернути увагу на наявні прогалини в КПК України та усунути їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завада С.В. Відсторонення від посади як захід кримінально-процесуального примусу [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С.В. Завада ; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2014. — 35 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2018 р. : (офіц. текст). — К. : ПАЛИВОДА А.В., 2018. — 408 с.
3. Про Вищу раду правосуддя: Закон станом на 14 червня 2018 року / Верховна Рада України. — Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2017. — № 48. — Ст. 436.
4. Кримінальне процесуальне право України [Текст] : навч. посіб. / [Беляєва Катерина Володимирівна та ін.] ; за ред. проф. В.Г. Гончаренка та В.А. Колесника ; Акад. адвокатури України. — К. : Юстініан, 2014. — 574 с.

Панова І.Ю.,

*доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н.*

ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СТАРОСТИ ЯК ПОСАДОВОЇ ОСОБИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Інститут старости прийшов до України зовсім недавно. Він є для нас новим та цікавим. Сучасне запровадження в системі місцевого самоврядування інституту «старости» пов'язане із необхідністю європейського розвитку України.

Вважаємо, що правовий статус старости включає: порядок набуття статусу, його повноваження і функції, правові гарантії реалізації його прав, а також його відповідальність.

Щодо набуття статусу старости, то ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що він обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного ста-

ростинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі [1]. Варто звернути увагу на той момент, що староста обирається, тому його називаються виборною посадовою особою.

ЗУ «Про місцеві вибори» визначає, що старостою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку [2].

Повноваження старости розпочинаються з моменту складення ним присяги відповідно до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації. Сам строк повноважень старости, обраного на чергових виборах, становить п'ять років, крім випадків дострокового припинення його повноважень з підстав і в порядку, визначених законодавством [1].

Варто звернути увагу на те, що староста не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю [1].

Як вже зазначалось вище в законодавстві визначено повноваження старост, зокрема, він: 1) представляє інтереси жителів відповідного села, селища у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради; 2) бере участь у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради та засіданнях її постійних комісій; 3) має право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного села, селища; 4) сприяє жителям відповідного села, селища у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування; 5) бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням;

б) бере участь у підготовці проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу; 7) вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб; 8) бере участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу; 9) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу; 10) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного села, селища та інформує сільського, селищного, міського голову, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради про його результати; 11) отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення наданих йому повноважень; 12) сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному селі, селищі; 13) здійснює інші повноваження, визначені законодавством [1].

Окремо в законодавстві та серед науковців не виділяються функції, які покладені на старосту. На наш погляд, вони впливають із його повноважень. Розглядаючи вищезазначені повноваження, можна виділити такі функції старости: *представницька* (представляє інтереси жителів відповідного села, селища тощо); *бюджетна* (бере участь у підготовці проекту місцевого бюджету тощо); *інформаційна* (отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб інформацію, необхідну для здійснення наданих йому повноважень тощо); *контрольна* (бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, здійсненні контролю за станом благоустрою тощо); *установча* (сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення тощо); *організаційна* (бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сіль-

ського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу тощо).

Перелік вищезазначених функцій, на нашу думку, не є вичерпним, оскільки в ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» в п. 1 ч. 13 ст. 54-1 визначено, що староста здійснює інші повноваження, визначені цим та іншими законами [1]. Тому *функції старости можуть розширюватися*.

В ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» ст. 71 визначено про гарантії місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб. Так як староста є посадовою особою місцевого самоврядування (в органах місцевого самоврядування відноситься до шостої категорії посад, відповідно до ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування» [3]), то вважаємо, що положення цієї статті поширюються і на нього. Зокрема, відповідно до цієї статті, староста самостійно реалізує надані йому повноваження. Органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до повноважень старости, крім випадків передбачених законодавством. У разі розгляду місцевою державною адміністрацією питань, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування, вона повинна повідомити про це старост [1].

Слід окремо виділити основні положення, які стосуються відповідальності старости: по-перше, старости несуть відповідальність у разі порушення ними Конституції або законів України; по-друге, вони є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами; територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження старости, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень; по-третє, шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності старости відшкодовується за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законодавством [1].

Отже, проаналізувавши законодавство можна стверджувати, що староста є посадовою особою місцевого самоврядування, причому, виборною.

Правовий статус старости, на нашу думку, можна простежити, досліджуючи нормативно-правові акти. Причому, якщо порядок

набуття статусу старости, його повноваження, гарантії його прав, відповідальність закріплені в законодавстві, то його функції слід розглядати через призму повноважень. Також серед функцій старости необхідно виділяти: представницьку, бюджетну, інформаційну, контрольну, установчу, організаційну.

Варто зазначити, що Конституція України не містить положень, які стосуються правового статусу старости. Її положення стосовно місцевого самоврядування потребують серйозних змін, які, на нашу думку, будуть внесені найближчим часом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон станом на 10 червня 2018 року № 280/97-ВР / Верховна Рада України. — Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1997. — № 24. — Ст. 170.
2. Про місцеві вибори: Закон станом на 19 березня 2017 року № 595-VIII / Верховна Рада України. — Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2015. — № 37–38. — Ст. 366.
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон станом на 11 жовтня 2017 р. № 2493-III / Верховна Рада України. — Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 33. — Ст. 170.

Хатнюк Н.С.,

*доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ У КОНТЕКСТІ ПОКРАЩЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ СТАЛОСТІ

З метою підготовки Світового банку до здійснення гарантійної операції на підтримку основних реформ для економічного зростання, фіскальної сталості та покращення урядування в Україні необхідне підтвердження завершення всіх дій щодо роз-

початої податкової реформи та сприятлива макроекономічна ситуація. У цьому контексті критичним є набуття чинності Закону України № 2491-VIII від 5 липня 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функціонування фінансового сектору в Україні» [1], Закону України № 2478-VIII від 31 липня 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» [2], а також Закону України № 2611-VIII від 8 листопада 2018 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів», за яким запроваджується нова модель оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів, у вартість розмитнення автомобілів також входять ще три платежі: ПДВ (20 % від вартості), ввізне мито (10 %) і збір до Пенсійного фонду (3–5 % від вартості) [3].

Також Верховною Радою України ухвалено новий Закон України № 2628-VIII від 23 листопада 2018 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законодавчих актів щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» [4], який в першу чергу спрямований на реалізацію зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію із Європейським Союзом [5], а також дозволить забезпечити збалансованість бюджетних надходжень у 2019 р. Втілення нового закону, на думку законодавця, дозволить збільшити надходження до зведеного бюджету (в умовах 2019 р.) в обсязі 6,3 млрд грн, із них до державного бюджету — 5,9 млрд грн.

Нормами закону передбачено суттєві зміни податкового законодавства, які торкаються системи оподаткування як на державному, так і на місцевому рівнях.

По-перше, з 1 липня 2019 р. до 31 грудня 2020 р. нарахування та сплата податку на додану вартість у разі ввезення на митну територію України товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 100 євро для одного одержувача — фізичної особи, в одній депеші від одного відправника у міжнародних поштових відправленнях або в одному вантажі експрес-перевізника від одного відправника у міжнародних експрес-відправленнях здійснюється у порядку нарахування та сплати податку на додану вартість, визначеному Митним кодексом України при ввезенні на митну територію України товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, сумарна

фактурна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро для одного одержувача — фізичної особи, в одній депеші від одного відправника у міжнародних поштових відправленнях або в одному вантажі експрес-перевізника від одного відправника у міжнародних експрес-відправленнях [6].

По-друге, зниження неоподатковуваної вартості міжнародних посилок з 1 липня 2019 р. зі 150 до 100 євро. При цьому норма про «три посилки» скасована, оскільки поштові оператори виявились не готовими до адміністрування такого обмеження.

По-третє, збільшення ставок екологічного податку з 1 січня 2019 р. Ставка податку за викиди двоокису вуглецю зростає з 0,41 грн за тонну до 10 грн за тонну з метою стимулювання підприємств до зменшення забруднення навколишнього середовища, а також наближення до ставок за викиди парникових газів в країнах ЄС.

По-четверте, індексація ставок акцизного податку з тютюнових виробів на 9 % з 1 липня 2019 р.

По-п'яте, удосконалення електронної системи контролю за обігом палива з 1 липня 2019 р., що дозволить збільшити надходження акцизного податку на паливо.

По-шосте, збільшення ставок рентної плати за користування надрами для видобування нафти і конденсату на 2 %: з 29 %/14 % до 31 %/16 % (в залежності від глибини залягання) та залізної руди на 0,8 % з 8 до 8,8 %, ставка рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів збільшується на 50 %.

По-сьоме, до кінця 2022 р. буде продовжена норма, яка звільняє ввезення в Україну транспортних засобів, оснащених лише електродвигунами, від сплати ПДВ.

По-восьме, тимчасово, до 1 квітня 2019 р., податкові зобов'язання з податку на додану вартість, що виникли у постачальника електричної енергії на дату отримання від покупця попередньої оплати за електричну енергію, фактичне постачання якої буде здійснюватися новим постачальником електричної енергії, в тому числі постачальником універсальних послуг, підлягають коригуванню на дату перерахування постачальником електричної енергії грошових коштів, що були отримані в якості попередньої оплати від покупця, новому постачальнику електричної енергії на підставі розрахунку коригування до податкової накладної, складеного та зареєстрованого в Єдиному реєстрі податкових накладних в загальному порядку.

По-дев'яте, зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів з підробленими чи фальсифікованими марками акцизного податку посадовими особами підприємств-виробників, імпортерів і продавців цих товарів, тягне за собою накладення штрафу від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких алкогольних напоїв або тютюнових виробів.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано стягненню за будь-яке з правопорушень, зазначених у частині першій цієї статті, або вчинені у великих розмірах, тягнуть за собою накладення штрафу від 600 до 1200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких алкогольних напоїв чи тютюнових виробів.

Під великим розміром слід розуміти вартість алкогольних напоїв або тютюнових виробів, які у п'ятсот чи більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Незаконне зберігання марок акцизного податку тягне за собою накладення штрафу від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією марок акцизного податку.

По-десяте, порушення порядку справляння та сплати туристичного збору. Невиконання платником туристичного збору зобов'язання зі сплати туристичного збору у порядку, встановленому ПК України, рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, тягне за собою накладення штрафу у розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [7].

Порушення податковим агентом, особою, яка здійснює тимчасове розміщення платника збору у місцях проживання (ночівлі), порядку та/або особливостей справляння та/або сплати туристичного збору, встановленого ПК України, рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, тягне за собою накладення штрафу у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме правопорушення, тягнуть за собою накладення штрафу у розмірі 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

По-одинадцять, переміщення пального або спирту етилового транспортними засобами, що не зазначені в митних деклараціях при переміщенні пального або спирту етилового митною територією України прохідним транзитом або внутрішнім транзитом, визначеним підпунктом «а» пункту 2 частини другої статті 91 Митного кодексу України [6], або в акцизних накладних, зареєстрованих у Єдиному реєстрі акцизних накладних, складених на операції, при здійсненні яких переміщується пальне або спирт етиловий в таких транспортних засобах, або в заявках на переміщення пального або спирту етилового транспортними засобами, що не є акцизними складами пересувними, тягне за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією пального або спирту етилового та транспортних засобів.

Зберігання та/або реалізація на митній території України пального або спирту етилового на акцизному складі, який не зареєстрований в системі електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового, тягне за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією пального або спирту етилового, транспортних засобів, емоностей та обладнання, що використовувалося для зберігання та реалізації такого пального або спирту етилового, грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення.

Статтею 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» Кримінального кодексу України передбачено:

1. Незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів, — караються штрафом від 5 до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням незаконно виготовлених товарів.

2. Незаконне виготовлення спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів, або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією

статтею, — караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією та знищенням незаконно вироблених або придбаних товарів, знярядь виробництва, сировини для їх виготовлення.

3. Незаконне виготовлення товарів, зазначених у частинах першій або другій цієї статті, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само збут таких товарів, що призвело до отруєння чи спричинило смерть особи, — караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з конфіскацією майна, а також з вилученням та знищенням незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення [8].

По-дванадцять, Єдиний державний реєстр суб'єктів господарювання, які отримали ліцензії на право виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі паливом, та місць виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі паливом (далі — Єдиний реєстр ліцензіатів та місць обігу пального) — перелік суб'єктів господарювання, які отримали ліцензії на право виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі паливом, та місць виробництва, зберігання, оптової та роздрібною торгівлі паливом в розрізі суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність на таких місцях, на підставі виданих ліцензій. Єдиний реєстр ліцензіатів та місць обігу пального ведеться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та розміщується у вільному доступі.

16 серпня 2018 р. набрав чинності Закон України № 2497 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» [9], який врегульовує низку питань діяльності фермерських господарств, а також оподаткування земельних ділянок. Одним із нововведень є запровадження сплати податку на лісові землі. Зміни вносяться до пункту 273.1 статті 273 Податкового кодексу України. Попередня норма цієї статті передбачала, що податок на лісові землі справляється як складова рентної плати, що визначається податковим законодавством. Нова редакція встановлює, що податок за лісові землі складається з земельного податку та рентної плати. Розмір ставки податку на землю встановлюються органами місцевого самоврядування, територіальними громадами

в межах 5 % від нормативно-грошової оцінки цих земель. Також закон стимулює органи місцевого самоврядування контролювати оформлення договорів оренди землі. Передбачається, що *податок на доходи фізичних осіб з орендної плати за земельні ділянки (паї) зараховується до місцевих бюджетів за місцезнаходженням земельних ділянок.*

Суми податку на доходи фізичних осіб, нараховані податковим агентом з доходів за здавання фізичними особами в оренду (суборенду, емфітевзис) земельних ділянок, земельних часток (паїв), виділених або не виділених в натурі (на місцевості), *сплачуються до відповідного бюджету за місцезнаходженням таких об'єктів оренди (суборенди, емфітевзису).* Раніше юридичні особи, які орендували земельні ділянки, сплачували податок до місцевого бюджету за місцем податкової адреси, а не до бюджетів громад, на територіях яких розташовані земельні ділянки.

Таким чином, як бачимо, реформування податкового законодавства з метою покращення економічного зростання, фіскальної сталості та урядування в Україні, законодавцю вдалося забезпечити збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів шляхом запровадження окремих механізмів, а саме, за допомогою збільшення ставок, розширення бази оподаткування акцизного податку, розширення предметів ПДВ, збільшення ставок рентної плати за користування надрами для видобування нафти і конденсату, залізної руди, за спеціальне використання лісових ресурсів, запровадження податку за лісові землі, збільшення розміру санкцій і меж адміністративної та кримінальної відповідальності за податкові правопорушення щодо зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразка, невиконання платником туристичного збору зобов'язання зі сплати туристичного збору, переміщення пального або спирту етилового транспортними засобами, що не зазначені в митних деклараціях, переміщення пального або спирту етилового митною територією України прохідним транзитом або внутрішнім транзитом, незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, зберігання та/або реалізація на митній території України пального або спирту етилового на акцизному складі, який не зареєстрований в системі електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функціонування фінансового сектору в Україні: Закон України № 2491-VIII від 05 липня 2018 року // Відомості Верховної Ради. — 2018. — № 46. — Ст. 369.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування: Закон України № 2478-VIII від 31 липня 2018 року // Відомості Верховної Ради. — 2018. — № 46. — Ст. 368.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів: Закон України № 2611-VIII від 8 листопада 2018 року // Відомості Верховної Ради. — 2018. — № 41. — Ст. 320.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законодавчих актів щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів: Закон України № 2628-VIII від 23 листопада 2018 року // Відомості Верховної Ради. — 2018. — № 49. — Ст. 399.
5. Угода про асоціацію із Європейським Союзом від 27 червня 2014 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
6. Митний кодекс України № 4495-VI від 13 березня 2012 року // Відомості Верховної Ради. — 2012. — № 44-45. — № 46-47. — № 48. — Ст. 552.
7. Податковий кодекс України № 2755-VI від 2 грудня 2011 року // Відомості Верховної Ради. — 2011. — № 13-14, 15-16, 17. — Ст. 112.
8. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України № 2497 від 10 липня 2018 р. // Відомості Верховної Ради. — 2018. — № 37. — Ст. 276.

Мацегорін О.І.,

доцент кафедри права

Київського національного лінгвістичного університету,

к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМА ПЕРШОСТІ У СВІТОВОМУ ПРАВОСЛАВ'І В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ В УКРАЇНІ

Розділення Українського Православ'я — одна з найболючіших сучасних проблем і без того хворого українського суспільства. Прагнення до єднання усіх православних християн на канонічних засадах постійно зростає, але на шляху до його досягнення чимало труднощів та перешкод. Сьогодні в очікуванні подолання церковного розколу в Україні питання автокефалії обговорюється практично усіма верствами населення, як кажуть «від малого до великого». Процес підготовки надання автокефалії об'єднаній Українській Православній Церкві супроводжується серйозною критикою з боку представників РПЦ та УПЦ, канонічно їй підпорядкованих, які звинувачують Вселенський Патріархат і особисто Патріарха Варфоломія в «єресі папізму», втручанні у справи інших Помісних Православних Церков та розпалюванні нового всеправославного розколу.

Мета даної роботи — звернути особливу увагу на канонічно-правові аспекти подолання церковного розколу в Україні крізь призму соборності та першості у світовому Православ'ї.

Співвідношення між соборністю та першістю в Православ'ї останніх півстоліття було одним із основних предметів богословського діалогу між Константинопольською Православною Церквою (далі — КПЦ) та Руською Православною Церквою (далі — РПЦ). Нещодавно цей діалог припинився внаслідок прийнятого Священним Синодом РПЦ 15 жовтня 2018 р. рішення про повне припинення евхаристійних відносин з Константинопольським Патріархатом (далі — КП) за підтвердження ним наміру надати автокефалію об'єднаній Українській Православній Церкві [1]. В резиденції Предстоятеля УПЦ на території Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври 13 листопада 2018 р. відбулося засідання Священного Синоду УПЦ, рішенням якого так само призупинено евхаристійне спілкування

кліриків із священнослужителями Константинопольського Патріархату, а мирянам заборонена участь у Таїнствах, які звершуються у храмах Константинопольського Патріархату [2].

Для з'ясування співвідношення між соборністю Церкви, першістю в ній та церковною автокефалією, необхідно проаналізувати ці поняття, зрозуміти, що вони означають, а також яким чином вони пов'язані один з одним.

Дослівно термін «собор» (від грец. Σύνοδος — зібрання; латин. consilium — рада) — означає внутрішню єдність усієї Церкви. Похідним від нього є соборність — один із догматів православного віросповідання, викладених у Символі віри (затверджений на I і II Вселенських Соборах у IV ст.). Соборність Церкви в своїй основі має Божественну єдність, яка виражається в тому, що кожна Божественна Особа — Бог-Отець, Бог-Син і Бог-Святий Дух є Богом і володіє усією повнотою Божественної сутності.

Світова Православна Церква соборна як у своїй цілісності, так і сукупності усіх Помісних Православних Церков. Повнота цілісної Церкви не дорівнює сумі її частин, бо кожна частина володіє тією ж повнотою, що й Церква в цілому. З цього приводу святий Ігнатій Богоносець, єпископ Антіохії, у своєму зверненні до християн наголошує: блаженні ви, з'єднані так само, як Церква з Ісусом Христом, і як Ісус Христос — з Отцем, бо все згідно лише в єднанні [3].

Соборність Церкви має безліч різноманітних проявів, найважливішим із них є проведення соборів. Започатковані вони були апостолами Христа, коли у 51 році на Соборі в Єрусалимі (Діян. 15, 1–35) вирішувались спірні питання щодо дотримання християнами із числа язичників старозавітних обрядів.

На Помісних Соборах впродовж першого тисячоліття точились жваві дискусії з питань віровчення та церковного устрою, скликались вони на місцевому рівні, як правило, у складі всіх єпископів даного регіону. Глобальні питання церковного життя вирішувались на Вселенських Соборах (грец. Οικουμενική Σύνοδος). В другому тисячолітті проведення Вселенських Соборів припинилось. Невдалою спробою виявилось скликати такий Собор в кінці II — на початку III тисячоліття. Після спільної підготовчої роботи впродовж майже 50 років і одноголосного рішення усіх предстоятелів Помісних Церков про проведення Всеправославного Собору буквально в останні дні перед його початком роботи у червні 2016 р. від участі відмови-

лись чотири із 14 загально визнаних автокефальних Церков: Антіохійська, Грузинська, Болгарська та Російська [4].

Вселенський Собор — найвищий законодавчий орган Церкви, компетентний визначати основи віровчення, встановлювати засоби їх непорушного збереження від деструктивних єретичних вчень, а також затверджувати канони у сфері церковно-правової регламентації устрою Церкви, управління, внутрішньої церковної дисципліни, відносин між Церквою та державою. Результатом такої правотворчої діяльності став Корпус канонічного права (латин. *Corpus juris canonici*) — збірник священних канонів Православної Церкви.

В умовах, коли церковно-державні взаємини будувались на основі «візантійської симфонії», названий Корпус увійшов складовою частиною до збірника державних законів під загальною назвою «Номоканон в XIV титулах», офіційно виданий в 883 році Константинопольським Патріархом Фотієм. В подальшому номоканон перекладений слов'янською мовою і перейменований на Кормчу книгу (від давньорус. *кърмъчая*, буквально — книга кормчого) — збірник канонів і цивільних законів у церковних справах православних слов'ян. Перший переклад канонів слов'янською мовою належить святому рівноапостольному Мефодію. Оскільки більшість цивільних законів з перебігом часу перестали діяти, у 1839 р. видано Книгу правил (канонів), в якій, на відміну від Кормчої книги, містився виключно Корпус канонічного права. Усі канони до сьогоднішнього дня зберігають юридичну силу, визнаються обов'язковими для всіх і кожного, хто є членом Православної Церкви. Згідно канонічній традиції, «віднині нікому не дозволяється вищеозначені правила змінювати, скасовувати, або, окрім затверджених правил, приймати інші з підробками, складеними якимись людьми, що зухвало торгують істиною» (2-й канон Вселенського Трульського Собору).

У сприйнятті авторитету Вселенських Соборів, розумінні змісту затверджених ними канонів з боку окремих Помісних Церков спостерігаються певні відмінності і навіть розбіжності. Зокрема, неоднозначні позиції сучасних Церков щодо проголошення церковної автокефалії містяться в матеріалах засідання Міжправославної підготовчої комісії від 7–13 листопада 1993 р. [5]. Комісія дійшла висновку, що «встановлення митрополичої, екзаршої і патріаршої системи з метою утвердження єдності Церкви, проголошення автокефалії Кіпрської Церкви визнаються Константинопольським,

Олександрійським, Єрусалимським Патріархатами та Елладською Церквою в якості єдиної канонічної основи правильного підходу до вирішення спірної проблеми автокефалії».

РПЦ притримується власної позиції щодо авторитетності Вселенських Соборів та канонічних засад проголошення автокефалії: «Апостоли і Вселенські Собори не можуть розглядатися в якості звичайних засновників автокефальних Церков. Перші тому, що вони жили в епоху заснування Церкви, другі — тому, що були надзвичайним явищем і вже в силу цього не мали можливості завжди вирішувати таке питання поточного церковного життя, як питання про автокефалію». На основі цього формулюється підсумкове твердження: «Зазвичай нормою утворення нових автокефальних Церков є воля єпископату вже існуючих автокефальних Церков. При цьому компетенція Собору автокефальної Церкви обмежується її власною територією. Собор Єпископів автокефальної Церкви може як проголошувати нову автокефалію частини своєї Церкви, так і відмовитися від автокефалії своєї Церкви, вирішивши приєднати її до іншої автокефальної Церкви за згодою останньої» [6].

Принадібно зазначити, поняття автокефальної Церкви (від грец. *αὐτο* — сам і *κέφαλον* — голова; буквально сам собі голова) історично змінювалось. В енциклопедичному вимірі «автокефалія Церкви» — це правовий статус Помісної Церкви, самостійної в управлінні й поєднаної православним віровченням з іншими автокефальними Православними Церквами в Єдину Святу Соборну і Апостольську Церкву, главою якої є Ісус Христос [7].

Право надавати автокефалію має Вселенський престол, ним проголошено автокефалію Болгарській Церкві (932, 1234, 1946 рр.), Сербській Церкві (у 1218, 1879 рр.), Російській Церкві (у 1589 р.) та ін. Варто наголосити, що питання стосовно інших Православних Церков, які також можуть надавати автокефалію, до сьогодні на канонічному рівні не вирішене. Крім Вселенського престолу таке право приписують собі інші Помісні Церкви, причому підстави і способи проголошення автокефалії, якими вони керуються, суттєво різняться.

З приводу неоднозначного розуміння і практичного застосування канонічних засад проголошення автокефалії відомий професор-богослов протоієрей Олександр Шмеман зауважує: «Корпус канонів — це звід, що включає Апостольські правила, канони Все-

ленських і деяких Помісних соборів, канони святих Отців Церкви, який є «мірилом» життя Православ'я. Але глибоко показовим для нинішнього стану Православ'я є те, що посилення на канони часто призводять до суперечливих і взаємовиключних вимог та тверджень. Ми ніби тлумачимо різні канони і канонічну традицію або одні й ті ж самі, але розуміємо їх по-різному» [8].

Проголошення автокефалії тісним чином пов'язане з питанням першості честі у світовому Православ'ї, розумінні якої теж доволі суперечливе. В загальному виді першість честі сформульовано у 381 р. Другим Вселенським Собором: «Константинопольський єпископ нехай має перевагу честі після Римського єпископа, бо Константинополь є новим Римом» (3-й канон). Спочатку в ієрархії Християнської Церкви першість честі визнавалась за єпископом Риму, за ним єпископ Константинополя посідав друге місце. Після розколу християнства в 1054 році на Західну Церкву і Східну Церкву, першість честі серед православних Патріархів набув Константинопольський Патріарх.

Всі Помісні Православні Церкви визнають першість честі Патріарха Константинополя, однак змістове наповнення цієї першості ними сприймається по-різному. Для Олександрійського і Єрусалимського Патріархатів першість честі має сенс, глибоко відмінний від того, який їй дають Російський, Болгарський або Румунський Патріархати. Древні Церкви визнають першість честі на основі канонів і канонічної традиції в контексті візантійської теократичної ідеології. Маючи самодостатній юрисдикційний статус, зазначені Церкви еклезіологічно сприймають себе органічними частинами великого цілого. І в евхаристичній єдності цього великого цілого, яким є Вселенська Церква, вони бачать Патріарха Константинополя священним центром, який організаційно спрямовує світове Православ'я на звершення місії спасіння від гріха і смерті на кожному місці Господнього владництва.

Позиція РПЦ щодо першості честі у світовому Православ'ї серйозно розходиться з вищенаведеною позицією древніх Церков. Про це свідчать богословські, еклезіологічні та канонічні дискусії про першість честі, які оприлюднені Змішаною міжнародною комісією з богословського діалогу між Православними Церквами. Священний Синод РПЦ 27 березня 2007 р. доручив Синодальній Богословській комісії вивчити це питання і підготувати проект офіційної по-

зиції Московського Патріархату (журнал № 26). За підготовленим проектом Священний Синод РПЦ 25–26 грудня 2013 р. схвалив документ під назвою «Позиція Московського Патріархату по вопросу о первенстве во Вселенской Церкви» [9].

У зазначеному документі офіційне ставлення РПЦ до першості честі Константинопольського Патріарха визначається наступним чином: «Джерелом першості честі на рівні Вселенської Церкви є канонічне передання Церкви, зафіксоване в священних диптихах і визнане всіма автокефальними Помісними Церквами. Однак змістове наповнення першості честі на всесвітньому рівні не визначається канонами Вселенських чи Помісних соборів. Канонічні правила, на які спираються священні диптихи, не наділяють першого з (яким за часів Вселенських соборів був Римський єпископ) будь-якими владними повноваженнями в загально-церковному масштабі». Крім того, РПЦ вважає, що в основу першості честі має покладатися критерій першої чисельності членів конкретної Помісної Православної Церкви.

Константинопольський Патріархат визнав безпідставним нівелювання з боку РПЦ його першості, а також відкинув і назвав неприпустимим введення нового критерію — першість чисельності, який серйозно суперечить канонічній традиції, оскільки базується на принципі «ubi russicus ibi ecclesia russicae», тобто «де росіяни, там і юрисдикція Руської Церкви» [10].

Сам Патріарх Варфоломій визначає повноваження Вселенського архієрея наступним чином: «У нас є привілей бути старшим братом у світовому Православ'ї. Константинопольський Патріарх представляє у світі всю повноту Православної Церкви, є її виразником і несе за неї історичну, канонічну і теологічну відповідальність. Прерогативою Вселенського Патріарха є координація роботи світового Православ'я, включаючи скликання соборів, а також підтримка міжцерковних і міжконфесійних діалогів, у нього є право арбітра в церковних справах — це право (канон 28) надано архієпископу Константинополя в 451 році на IV Вселенському Соборі» [11].

Таким чином, Московський Патріархат, в канонічній єдності з яким перебуває Українська Православна Церква, керується логікою щодо розуміння автокефалії та змістового наповнення першості честі у світовому Православ'ї, яка кардинально розходиться з логікою Константинопольського Патріархату. Ця розбіжність ста-

ла однією із причин протистояння на шляху подолання церковного розколу в Україні і канонічного єднання усіх православних християн в одну Українську Православну Церкву. Вихід із кризової ситуації можливий через церковний діалог, який неодноразово пропонували православні ієрархи. Оскільки такий діалог сьогодні блоковано відповідними синодальними рішеннями, варто скористатись можливостями принципу соборності. Для цього провести Всеправославне зібрання (з'їзд) у складі представників усіх Помісних Православних Церков, які на основі консенсусу постановлять соборне рішення щодо подальшої канонічної долі Української Православної Церкви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журнал № 71 засідання Священного Синода Русской Православной Церкви от 15 октября 2018 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.patriarchia.ru/db/text/5283687.html>
2. Журнал № 27 засідання Священного Синоду Української Православної Церкви від 13 листопада 2018 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://news.church.ua/2018/11/13/zhurnalizasidannya-svyashhennogo-sinodu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-13-listopada-2018-roku>
3. Игнатий Антиохийский. Послание к Ефесянам [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://azbyka.ru/otechnik/Ignatij_Antiohijskij/poslanie-k-efesjanam/
4. Всеправославный Собор [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. Автокефалия и способ ее провозглашения. 1993.11.7–13 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kiev-orthodox.org/site/churchlife/992/>
6. Автокефалия и способ ее провозглашения. Выступление на Заседании Межправославной Подготовительной Комиссии, Шамбези, 7–13 ноября 1993 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kiev-orthodox.org/site/churchlife/992/>
7. Православная энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.pravenc.ru/text/63032.html>
8. Прот. Александр Шмеман. Знаменательная буря. Несколько мыслей об автокефалии, церковном предании и экклезиологии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/17510-znamenatel'naya-burya-neskolko-myslej-ob-](https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/17510-znamenatel'naya-burya-neskolko-myslej-ob-avtokefalii-cerkovnom-predanii-i-yekkleziologii.html)

avtokefalii-cerkovnom-predanii-i-yekkleziologii.html

9. Позиция Московского Патриархата по вопросу о первенстве во Вселенской Церкви [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://pravoslavie.ru/67055.html>

10. О первенстве Вселенского Патриархата [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovyia/24607-opperventve-vselsenskogo-patriarxata.html>

11. Константинопольська Православна Церква [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wikiwand.com/uk>

Хорт І.В.,

*доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент*

РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Подальша демократизація суспільства, децентралізація влади на засадах субсидіарності є на сьогодні пріоритетами України. Зважаючи на той факт, що Україна є високоурбанізованою державою, реформа місцевого самоврядування виступає змістовним ядром та найзначнішим елементом системних змін процесу децентралізації.

Першими здобутками реформи стало вироблення концептуального бачення процесів децентралізації в Україні та удосконалення нормативно-правової бази. Зокрема, була затверджена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, прийнято Закон України «Про засади державної регіональної політики». Децентралізація знайшла своє відображення у Програмі діяльності Уряду, «Стратегії – 2020» Президента України та відповідного плану з їх реалізації.

Враховуючи суперечливі моменти з прийняттям змін до Конституції України, в якій має бути закріплена нова модель територіаль-

ної організації влади, необхідно було зробити реальні кроки для надання реформі певних темпів. Таким кроком стала фінансова децентралізація, яка розпочалася шляхом прийняття змін до Бюджетного і Податкового кодексів України, зокрема передача органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і стабільних джерел доходів для їх реалізації; стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом з відповідним ресурсним забезпеченням на рівні міст обласного значення.

Прийняття Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3] та «Про співробітництво територіальних громад» [4] створило правові засади формування спроможних територіальних громад шляхом підвищення їх фінансової та економічної спроможності і стало поштовхом для активізації процесу об'єднання територіальних громад.

В Україні станом на 10.12.2018 р. діє 898 об'єднаних територіальних громад, з них 133 готуються до виборів [1]. Також у 2016 р. розпочався процес формування інституту старост у селах і селищах об'єднаних громад. Активно розвиваються правові основи вказаного інституту та розширюються їхні повноваження щодо місцевого розвитку. Суттєве вдосконалення законодавчого регулювання процесу формування спроможних територіальних громад відбулося в 2017 р., завдяки чому: запроваджено порядок добровільного приєднання до вже створеної об'єднаної територіальної громади (далі — ОТГ), уточнено вимоги щодо визнання ОТГ спроможною; законодавчо визначено механізм для створення ОТГ, до складу якої увійшли територіальні громади сусідніх адміністративних районів, та можливість створення ОТГ, центром якої є місто обласного значення, визначено порядок призначення перших місцевих виборів у таких ОТГ тощо [1].

Водночас при практичній реалізації будь-якої, навіть найбільш досконалої реформи самим своїм поступом виявляє певне коло суспільних проблем. Процеси децентралізації також уможливили прояв низки проблематичних аспектів, які наразі ще не отримали однозначного тлумачення і, відповідно, алгоритму розв'язання на законодавчому рівні та у реальному житті.

У першу чергу йдеться про певні наслідки процесу добровільного об'єднання територіальних громад. Розглянемо окремі проблемні питання та перспективи їх вирішення.

Формування значних за площею та потужних ОТГ ставить під загрозу дезінтеграцію десятки районів і неминуче призведе до посилення суперечностей між керівництвом ОТГ і районною владою. Без укрупнення районів збалансувати бюджетну систему в 2019 р. і наступних роках буде надзвичайно складно, а адміністративна система взагалі втратить свою логіку. Таким чином, найближчим часом має бути встановлено новий районний поділ України. Досягти цього можна двома шляхами: перший — системний, через ухвалення Закону «Про адміністративно-територіальний устрій» та подальше затвердження нового районного поділу; другий — компромісний, поетапне ухвалення Верховною Радою України рішень про утворення нових районів через злиття сусідніх районів, у яких створено ОТГ.

Крім того, вже сьогодні потрібно законодавчо врегулювати питання виконання районними радами визначених законом повноважень у районах, територія яких повністю або частково охоплена створеними об'єднаними територіальними громадами, та унормувати питання оптимізації структури та чисельності працівників районних державних адміністрацій.

Під час реалізації процесів добровільного об'єднання територіальних громад практика продемонструвала актуальність ще одного аспекту розглядуваної проблеми. Йдеться про прагнення окремих територіальних громад об'єднатися (долучитися) до певних ОТГ, не у відповідності до Перспективних планів. Створення частини ОТГ відбувається без урахування вимог Методики щодо їх формування, відтак вони не зможуть забезпечити своїм мешканцям надання належної якості послуг, активізувати економічні процеси, оскільки не мають відповідної інфраструктури та ресурсів, а в майбутньому — забезпечити сталий розвиток громад [1].

Зазначимо, що незавершеність процесу об'єднання територіальних громад не дає змоги повноцінно імплементувати механізми бюджетної децентралізації (оскільки передача нових функцій можлива лише об'єднаним громадам) та обумовлює додаткові ризики при збалансуванні бюджетної системи.

Ще одна надзвичайно важлива проблема, вирішення якої необхідно пришвидшити, пов'язана з модернізацією системи планування на регіональному та місцевому рівнях, зокрема зі створенням єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвит-

ку держави, регіонів та громад. Сьогодні дана система не охоплює місцевий рівень, хоча в умовах децентралізації формування «точок зростання», активізація ініціативи щодо саморозвитку є природним завданням місцевої влади. Тому необхідно знов ініціювати прийняття Закону України «Про стратегічне планування та прогнозування» та визначити в ньому Місцеві стратегії розвитку як складові цілісної взаємоузгодженої системи планувальних і прогнозних документів.

Консолідація міських та сільських територій, що відбувається через процедури приєднання, сформувала цілий комплекс сучасних викликів для ОТГ, актуальність яких дедалі більше наростає, адже цілком очевидно, що пріоритети міської і сільської територій узгодити вкрай складно, тим більше — у цілісній єдності новоутвореної ОТГ.

Необхідність поєднання векторів міського і сільського розвитку у спільних для них ОТГ зумовлює ще один виклик. Відомо, що проблемам розвитку сільських територій тривалий час не приділялась належна увага. Унаслідок реалізованих процесів приєднання, питання розвитку сільських населених пунктів, що інкорпоровалися до складу міської ОТГ, увійшли до її кола відповідальності та фактично реалізуються за рахунок ресурсів міста, що не завжди позитивно сприймається як міською радою, так і містянами.

Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади передбачає розширення юрисдикцій органів місцевого самоврядування громади на всю її територію. ОТГ нині мають досить велику, навіть за європейськими мірками, територію в 100–400 квадратних кілометрів. Проте органи місцевого самоврядування ОТГ і досі мають обмежену юрисдикцію щодо цієї території: вони не можуть планувати всю свою територію, бо система містобудівної документації побудована так, що ради територіальних громад можуть замовляти і затверджувати планувальну документацію виключно в межах населених пунктів. За межами населених пунктів розробка містобудівної документації є компетенцією районного рівня. Особливо ці проблеми в 2016–2018 рр. відчули ОТГ, які реалізували інфраструктурні проекти між поселеннями, що входять до їхньої громади: адже потрібно було звертатися до районних державних адміністрацій і районних рад для замовлення містобудівної документації на території в межах громади, але за межами населеного пункту. Навіть благоустрій між населеними пунктами, накладання

штрафів на тих, хто руйнує довкілля в межах громади, але поза межами поселень, також не є компетенцією об'єднаної громади.

І, насамкінець, найважливіше. В березні 2018 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського АРК, обласного значення». Наслідком прийняття вказаного закону став той факт, що станом на 10.12.2018 р. триває процес приєднання сільських, селищних громад до міст обласного значення і 30 міст вже змогли налагодити партнерські відносини із сусідніми громадами. З них 15 міст обласного значення вже завершили процедури приєднання 37 сільських/селищних громад. Крім того, 27.09.2018 р. рішенням Житомирської міської ради було сформовано першу в Україні ОТГ на базі міста — обласного центру. Населення громади зростає не суттєво, на 3,6 тисячі людей, але площа громади зростає за рахунок приєднання на 50 %, до 97 кв. км (Житомир — 65 кв. км, Вереси — 32 кв. км). Таким чином, місто отримує територіальний простір для розвитку, а мешканці с. Вереси — інфраструктуру послуг міського рівня [2].

Вказаний процес об'єднання міських і сільських/селищних громад лише розпочинається, і саме він може слугувати індикатором однієї із найбільш значущих домінант сучасного етапу державотворення: ідеться про консолідацію українського суспільства. І такі центри, з їх потужним інтелектуальним, культурним рівнем спільноти містян, спроможні виступити базою та основою для нарощання консолідації в суспільстві на основі формування і використання потужного кадрового потенціалу місцевих органів публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства : Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>
2. Офіційний веб-портал Житомирської обласної ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zt.gov.ua/>

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII станом на 13 січня 2016 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

4. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII станом на 17 червня 2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

Сергієнко Н.А.,

старший викладач

кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н.

ФІДУЦІАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА (ЗА ЗАКОНОПРОЕКТАМИ № 9055, № 9055-1): АСПЕКТ ПОТЕНЦІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАТОМ СВОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ

Ефективне проведення реформ в Україні видається викликом сьогодення. Одним з таких викликів сьогодення можна вважати потребу реформування організації та діяльності вітчизняної адвокатури. Адже враховуючи завдання адвокатури, визначене Конституцією України (ст. 131-2 Конституції України: надання професійної правничої допомоги в Україні), без реформування адвокатури навряд чи можливим було б забезпечення реального та дієвого захисту прав, свобод, інтересів осіб. Саме тому, як видається, Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 [1], крім реформування системи судів, судочинства та ще цілого ряду суміжних правових інститутів, передбачає реформування й адвокатури.

Можна чимало вести дискусій з приводу змісту пропонованих змін в контексті реформування адвокатури. Зокрема, законопроекти

№ 9055 [2], № 9055-1 [3], якими й передбачаються численні зміни, як в організації адвокатури, так і в її діяльності, були неодноразово обговорені членами юридичної спільноти. Законопроект № 9055-2 був відкликаний 08.11.2018, тому його обговорення позбавлено сенсу.

В законопроектах № 9055, № 9055-1 пропонується чимало нового. Враховуючи формат даних тез доповіді, пропонується розглянути фідучіарну діяльність адвоката — новий вид адвокатської діяльності, пропонований обома вказаними вище законопроектами. Пропонований вид адвокатської діяльності пропонується розглянути крізь призму права адвоката, як і кожної людини, на працю, вільне обрання роботи.

Право на працю, вільне обрання роботи є правом людини, передбаченим ст. 23 Загальної декларації прав людини, прийнятої та проголошеної в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. (надалі — Загальна декларація прав людини, ЗДПЛ). У зв'язку з тим, що Загальна декларація прав людини була прийнята та проголошена в резолюції, питання щодо її юридичної сили не є до кінця вирішеним. Одні науковці стверджують, що Декларація юридичної сили не має, адже прийнята вона була резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Інші зазначають, що жодна держава — член ООН не проголосувала 10 грудня 1948 р. проти прийняття Декларації, а, отже, можна стверджувати, що ЗДПЛ є міжнародно-правовою нормою звичаєвого характеру. Як би там не було, на практиці питання юридичної сили ЗДПЛ не впливає на імплементацію її стандартів в універсальні та регіональні системи захисту прав людини. Зрозуміло, що відсутність визначення правового статусу та юридичної сили ЗДПЛ значно ускладнює її практичне застосування. Але наразі таке практичне застосування не є необхідним. Адже всі стандарти щодо прав людини, висвітлені у ЗДПЛ, наразі включені також до всіх багатосторонніх міжнародних договорів у галузі прав людини. Зобов'язання за цими договорами є чинними міжнародними зобов'язаннями держав, що надали згоду на них, а, отже, стандарти прав людини, закріплені у ЗДПЛ, є обов'язковими для більшості держав світу через їхнє повторне закріплення і розширення у багатосторонніх міжнародних договорах [4, 178–179]. І дійсно, яким би чином не розглядалась юридична сила Загальної декларації прав людини, вона є розвиваючим положення Статуту ООН документом, що закріплює в загальному і одночас-

но деталізованому вигляді права людини. Навіть якщо підтримувати позицію, що Загальна декларація прав людини не є юридично обов'язковим актом, її положення знайшли свій розвиток у цілому ряді міжнародних договорів, були відтворені у нормах національних законодавств. Таким чином, положення Загальної декларації прав людини становлять базу прав людини, прямо (якщо підтримувати позицію виконання її положень державою як обов'язкових; трансформації цих положень у міжнародне звичаєве право) та/або опосередковано (через розвиток її положень у міжнародних договорах, національному законодавстві) є регулятором правовідносин у сфері прав людини [5, 10–11]. Поруч з поняттями права на працю та вільного вибору роботи стоїть поняття зайнятості. С. Прилипко та О. Ярошенко зазначають, що за змістом зайнятість поділяється на трудову та нетрудову. До нетрудової належать: 1) професійна підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; навчання у денних загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах; 2) засновництво в організаціях, щодо яких засновник набуває майнових прав. До трудової ж належать такі: 1) наймана праця; 2) самодіяльна зайнятість. При цьому наведені вчені-юристи вказують, що зміст самодіяльної зайнятості передбачає участь у прийнятті виробничих рішень, а винагорода за неї залежить від прибутку підприємства. Формами самодіяльної зайнятості є: 1) членство в кооперативах; 2) робота фермерів та членів їх сімей, що беруть участь у виробництві; 3) творча діяльність; 4) підприємницька діяльність; 5) робота у власному господарстві [6, 103]. З огляду на зазначене, беручи до уваги поняття адвокатської діяльності, наведене у ст. 1 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» (її визначення через конструкцію «незалежної професійної діяльності», з врахуванням положень п.п. 14.1.226 п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України — поняття самозайнятої особи, незалежної професійної діяльності), адвокатська діяльність мала б бути віднесена до самодіяльної зайнятості в контексті реалізації права та працю та вільний вибір роботи.

Положення законопроектів № 9055, № 9055-1 визначають фідучіарну діяльність як діяльність адвоката, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, яка полягає в управлінні майном (грошовими коштами, цінними паперами, валютними цінностями тощо) клієнта від його імені у зв'язку з наданням клієнту правничої до-

помоги. Пропонується віднесення фідучіарної діяльності адвоката до видів адвокатської діяльності (п.п. 10 ч. 1 ст. 19 в законопроекті № 9055, п.п. 11 ч. 1 ст. 19 в законопроекті № 9055-1). Основний зміст фідучіарної діяльності адвоката пропонується звести до управління майном клієнта, у зв'язку з наданням останньому правничої допомоги.

Однак наведені законопроекти не визначають жодних особливостей здійснення фідучіарної діяльності адвокатом, що цілком обґрунтовано породжує питання щодо кореспондування здійснення такої діяльності з положеннями Цивільного кодексу України в аспекті регулювання управління майном (гл. 70 Цивільного кодексу України). Виникають питання і стосовно предмета управління в контексті фідучіарної діяльності як виду адвокатської діяльності. Зокрема, майно клієнта, яким може управляти адвокат при здійсненні фідучіарної діяльності, визначено шляхом вказування невичерпного переліку такого майна — грошові кошти, цінні папери, валютні цінності. Підкреслюємо, такий перелік дано невичерпно (застосовано слово «тощо»). Таким чином, виникає питання щодо тлумачення предмету управління в контексті фідучіарної діяльності як виду адвокатської діяльності: що має охоплюватись поняттям «тощо» в даному випадку? Майно, яке є подібним до грошових коштів, цінних паперів, валютних цінностей? А за якими критеріями таке майно має бути подібним? Або яким загальним терміном можна охопити поняття грошових коштів, цінних паперів, валютних цінностей?

Як видається, подібні невизначеності не сприяють адекватному правовому регулюванню здійснення адвокатської діяльності в цілому, що мало б бути покладено в основу законопроектів № 9055, № 9055-1, зокрема і в аспекті здійснення фідучіарної діяльності адвокатом, що є новелою обох зазначених законопроектів. З огляду на зазначене для забезпечення належного правового регулювання фідучіарної діяльності адвокатом як виду адвокатської діяльності, в тому числі в аспекті реалізації адвокатом свого права та працю та вільний вибір роботи саме в такий спосіб, вважаємо доцільним доопрацювання положень законопроектів № 9055, № 9055-1. Зокрема, в аспекті корелювання їх норм з положеннями Цивільного кодексу України, більш чіткого визначення предмета управління в межах фідучіарної діяльності адвоката.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : офіційний веб-портал. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015?find=1&text=%E0%E4%E2%EE%EA#w111> — Заголовок з екрана. — 01.12.2018.
2. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055 від 06.09.2018 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : офіційний веб-портал. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557 — Заголовок з екрана. — 01.12.2018.
3. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055-1 від 14.09.2018 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : офіційний веб-портал. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64595 — Заголовок з екрана. — 01.12.2018.
4. Кориневич А.О. Імплементация стандартів Загальної декларації прав людини у міжнародному праві / А.О. Кориневич // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнародних відносин ; [ред. кол.: Губернський Л.В. (голов. ред.) та ін.]. — К., 2009. — Вип. 83, ч. 2. — С. 178–182.
5. Сергієнко Н.А. Загальна декларація прав людини: досягнення, проблеми, перспективи / Н.А. Сергієнко // Загальна декларація прав людини: досягнення, проблеми, перспективи : матеріали круглого столу, 14 грудня 2012 р. / Університет економіки та права «КРОК». — 2-ге вид., доопр. і випр. — К. : ТОВ «Аграр Медіа Груп»; Координаційна рада молодих юристів міста Києва при Головному управлінні юстиції у місті Києві, 2013. — 61 с.
6. Прилипко С. Право на працю в системі прав людини / С. Прилипко, О. Ярошенко // Право України. — 2014. — № 6. — С. 102–110.

Калашник О.М.,

старший викладач

кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н.

**ОСОБЛИВОСТІ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ
ПРИ РОЗГЛЯДІ КАТЕГОРІЙ СПРАВ
ЩОДО ВИЗНАННЯ ОСОБИ БІЖЕНЦЕМ**

У даній категорії справ є особливості щодо стандартів доказування, які певною мірою відрізняються від загально-го законодавства України, проте суди керуються стандартом доказування «заявник не довів...». Для визначення статусу біженця не має необхідності встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між насиллям та порушеннями прав людини і особистою загрозою для життя шукача притулку. Заявник (позивач) не повинен доводити, що останній точно зазнає фізичних або душевних страждань на території країни походження. Державна міграційна служба України (далі — ДМС України) має лише перевірити обґрунтованість побоювань стати жертвою переслідувань і правдивість тверджень заявника, а суди — правильність дій ДМС України відповідно до конкретної особи.

Як правило, позивач надає усі відомості, які він має в своєму розпорядженні, але суди неправомірно покладають обов'язок доказування повністю на заявника, стверджуючи, що він, крім особистих пояснень не надає інших доказів.

Наголошуємо на тому, що шукач притулку не повинен щось доводити, а замість того, він має обґрунтувати своє звернення. Позивач має «обов'язок подачі фактів та доказів», які є у його розпорядженні (як це передбачено у Керівництві УВКБ ООН), а «обов'язок доказування» — це зовсім інше поняття, і цей обов'язок вже лежить на відповідачеві, який має спростувати факти, надані позивачем, які ДМС України вважає неправдивими. Пояснення заявника вже і є доказ (часто єдиний), який ДМС України має спростувати у випадку наявності сумнівів.

Стандарт доказування у таких справах — «баланс ймовірностей», тому неприпустимим є висновок суду, що позивач чогось не довів.

Суди, як і ДМС України, як правило, не наводять жодних доказів на спростування фактів, заявлених позивачем, крім особистих сумнівів працівника ДМС України, викладених у висновку (переважно через неправильне застосування стандартів доказування УВКБ ООН).

Виходячи з положень частини другої статті 77 КАС України, роз'яснень, викладених у пункті 9 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України № 3 від 16 березня 2012 р. «Про внесення змін і доповнень до Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 року № 1 “Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженців, видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов’язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні”, зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 червня 2011 року № 3», суди під час розгляду справ повинні враховувати, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб’єкта владних повноважень обов’язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на суб’єкта владних повноважень, якщо він заперечує проти адміністративного позову.

Тому неприпустимою є відмова у задоволенні позову в такій категорії справ у зв’язку з недоведеністю іноземцем чи особою без громадянства неправомірності рішень, дій чи бездіяльності суб’єкта владних повноважень.

Відповідна правова позиція викладена в ухвалі Вищого адміністративного суду України від 19.09.2013 р. у справі № К/800/25660/13.

Отже, відмовляючи шукачеві притулку у задоволенні адміністративного позову на підставі недоведеності обставин, зокрема, щодо небезпеки в країні походження, не дослідивши інформацію про країну походження заявника, суди порушують вимоги ст. 77 КАС України, всупереч роз’ясненням, зазначеним у постанові Пленуму ВАС України та УВКБ ООН.

Криворучко І.О.,

перший заступник керівника

Калинівської місцевої прокуратури Вінницької області

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Для характеристики кримінально-правових санкцій за злочини, що полягають у діяльності терористичних організацій в Україні, звернемо увагу на те, які види санкцій виокремлюються у теорії кримінального права. У чинному КК України фактично використовуються три види санкцій: відносно визначені (передбачають можливість застосування лише одного виду основного покарання, його строк або розміри), альтернативні (передбачають кілька основних покарань, їх межі та строки або (і) розміри) та кумулятивні (передбачають поряд з основним або основними покараннями ще й додаткові покарання, їх строки або (і) розміри) [1, 67]. Окрім того, у самих санкціях науковці виокремлюють мінімум, максимум та медіану можливого покарання. Медіана обраховується як середнє законодавче значення можливого виду покарання [2, 45].

Оскільки, як було зазначено у підрозділі 2.1 дисертації, за діяльність у складі ТО в Україні, як правило, застосовуються ст. 258-3, 258-5 та 260 КК, у цій роботі будуть аналізуватися санкції саме цих кримінально-правових норм.

Санкції у статтях про склади злочинів, передбачені у ст. 258-3, 258-5 та 260 КК України безальтернативні відносно визначені та передбачають можливість застосування лише одного виду основного покарання — позбавлення волі на певний строк. Відповідно й санкції за кваліфіковані види складів злочинів (ч. 2 ст. 258-5, ч. 5 ст. 260 КК України) також безальтернативні та відносно визначені та передбачають такий самий вид основного покарання. Всі проаналізовані санкції належать до кумулятивних, оскільки одночасно з основним покаранням передбачають можливість призначення одного або двох додаткових покарань. Так, у ч. 1 ст. 258-3, ч. 1–4 ст. 260 КК України передбачається одне факультативне додаткове покарання у вигляді конфіскації майна, у ч. 1 ст. 258-5 — два обов’яз-

кових додаткових покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскації майна. Санкції за кваліфіковані склади злочинів, що розглядаються, також кумулятивні та передбачають такі ж види додаткових покарань, як і санкції за основні складі злочинів.

Розміри покарань за вчинення кваліфікованих видів злочинів, передбачених у санкціях ч. 2, 3 ст. 258-5 КК України, побудовані з дотриманням вимог правила «ступінчастості» зміни меж покарання, відповідно до якого мінімальна межа санкції у частині статті, яка посилює відповідальність, не повинна заходити за максимальну межу санкції у статті, яка встановлює покарання за менш небезпечне діяння [3, 149]. Проте таке правило формулювання санкцій за кваліфіковані види злочинів порушене під час конструювання санкції за кваліфікований вид злочину, передбачений у ч. 5 ст. 260 КК. У цій частині міститься кваліфікуюча ознака щодо всіх основних складів злочинів, вміщена у ч. 1, 4 ст. 260 КК України. Як вбачається з аналізу відповідних кримінально-правових санкцій, правило «ступінчастості» покарань не дотримано між основними складами злочинів, вміщених у ч. 1, 2 ст. 260 КК України. Законодавець допустив значний розрив між максимальною межею покарання за основні види відповідних складів злочинів (до 5 років позбавлення волі та до 8 років позбавлення волі відповідно) та мінімальною межею кваліфікованого складу злочину (від 10 років позбавлення волі). Такий великий розрив, на нашу думку, доцільно скоригувати.

Розмір покарання в усіх без винятку санкціях має мінімальні та максимальні межі. Відповідно можна визначити і медіану основного покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк. Вона становить: 11,5 року (ч. 1 ст. 258-3), 6,5 року (ч. 1 ст. 258-5), 3,5 року (ч. 1 ст. 260), 5,5 року (ч. 2 ст. 260), 9,5 року (ч. 3 ст. 260), 12,5 року (ч. 4 ст. 260).

Як відомо, індикатором правильного вибору законодавцем виду та розміру покарання за конкретний злочин, є судова практика, яка сигналізує як про надміру суворі, так і надміру м'які покарання, передбачені у кримінальному законі.

Нами було проаналізовано 75 вироків, в яких призначалося покарання особі за вчинення злочину, передбаченого у ч. 1 ст. 258-3 КК України. У 10 вироків (14 %) суди призначали особі покарання у вигляді позбавлення волі з верхньої частини покарання (від

11,5 року до 15 років): позбавлення волі на строк 15 років — 2 вироків, на строк 13 років — 2 вироків, на строк 12 років — 1 вирок, на строк 11 років — 5 вироків. У 32 вироків (43 %) суди призначали особі покарання з нижньої частини покарання (від 8 до 11,5 року). Відповідно найбільше вироків, в яких особам призначалося покарання у вигляді позбавлення волі на мінімальні строки, передбачені у санкції ч. 1 ст. 258-3 КК: 8 років — 18 вироків, на строк 9 років — 8 вироків, на строк 10 років — 6 вироків.

З аналізу вироків, постановлених по ч. 2 ст. 260 КК (32 вироків), вбачається, що суди не призначають винуватим покарання з верхньої частини, визначеної законом (на строк від 5,5 року — до 8 років позбавлення волі). Водночас з нижньої частини покарання позбавлення волі на строк від 3 до 5,5 року було призначено покарання у 31 вироків (94 %). Так, покарання у вигляді позбавлення волі призначалося на строк 5 років — у 15 вироків, на строк 4 роки — у 3 вироків, на строк 3 роки і 2 місяці — в 1 вироків, на строк 3 роки — у 12 вироків. В 1 вироків особі було призначено основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк 2 роки і 1 місяць (очевидно, із застосуванням ст. 69 КК України, хоча у вироків про це не йдеться).

Таким чином, проведене нами дослідження ще раз підтвердило висунуте раніше припущення, що у більшості випадків (50–60 %) суди призначають покарання ближче до нижньої межі санкції, і лише зрідка — близько до максимуму санкцій (5–6 %) [4, 114]. Окрім того, на думку Е.Ф. Побегайла, призначення судами покарання ближче до однієї з меж (верхньої або нижньої) означає, що санкція не узгоджена. При цьому чим більше призначається максимальних покарань, тим більше підстав стверджувати, що санкція цієї кримінально-правової норми «занижена», а чим більше призначається мінімальних покарань, тим більше підстав стверджувати, що санкція норми «завищена» [4, 115].

Важливим аспектом кримінально-правових санкцій є їх узгодженість між собою. Більшою мірою це стосується, звісно, суміжних складів злочинів. Суміжними складами злочинів відносно складу злочину, передбаченого у ст. 258-3 КК України, на нашу думку, виступають ті складі злочинів, що передбачають відповідальність за таку співучасть «особливого роду», як створення та діяльність злочинних організацій в Україні. Йдеться про такі складі злочинів, як створення злочинної організації (ст. 255), бандитизм (ст. 257),

створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260). Що стосується фінансування тероризму, вчиненого у формі вчинення дій з метою фінансового або матеріального забезпечення терористичної групи (організації) (ст. 258-5), то суміжними складами злочинів у цьому випадку доцільно визнавати: сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256), фінансування воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законом (ч. 3 ст. 260).

Зауважимо, що за створення та діяльність різних видів злочинних спільнот у санкціях КК України передбачено різну міру покарання за їх вчинення. Можна виокремити наступні закономірності встановлення законодавцем покарань за створення та діяльність злочинних спільнот:

1) практично у всіх наведених вище статтях передбачається однакова міра покарання як за створення (організацію) злочинною спільнотою, так і за керівництво нею. Лише у ст. 260 КК України здійснюється диференціація відповідальності за ці діяння. При цьому за керівництво не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями передбачається значно суворіше покарання (позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з конфіскацією майна або без такої), ніж за їх створення (позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з конфіскацією майна або без такої — за створення не передбачених законом воєнізованих формувань; позбавлення волі на строк від 3 до 8 років з конфіскацією майна або без такої — за створення не передбачених законом збройних формувань);

2) терористична організація визнається законодавцем найбільш небезпечним видом злочинних організацій, що, на нашу думку, є справедливим. Однак варто звернути увагу на те, що міра покарання за створення та діяльність збройних формувань не передбачених у законі, є занадто лояльною та не відображає ступінь небезпеки таких злочинних формувань. Особливо в сучасних умовах, коли у складі ТО «ДНР» та «ЛНР» має місце діяльність різноманітних збройних формувань, не передбачених законом;

3) у більшості статтях, що аналізуються, законодавець передбачив і додаткове покарання у вигляді конфіскації майна (за винятком санкції ч. 1 ст. 255 КК України). Однак у санкції ст. 257 Кодексу покарання у виді конфіскації майна визначено як обов'язкове, а в інших проаналізованих санкцій — як факультативне. Окрім того, у санк-

ції, передбаченої за вчинення дій, вчинених з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації (ст. 258-5 КК України) конфіскація майна передбачена як обов'язкове додаткове покарання;

4) лише у санкції ст. 258-5 КК України передбачено додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Воно визначене у цій санкції як додаткове обов'язкове покарання;

5) на відміну від ступеня тяжкості інших форм створення та діяльності злочинних організацій, за вчинення фінансування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (ч. 4 ст. 260) передбачено більш суворе основне покарання (позбавлення волі на строк від 5 до 10 років) порівняно з фінансуванням ТО (позбавлення волі на строк від 5 до 8 років).

Таким чином, на підставі аналізу практики призначення покарання за створення та діяльність терористичної організації, а також за фінансування терористичної діяльності, урахувавши основні досягнення кримінально-правової думки та використовуючи такі методи наукових досліджень, як статистичний, аксіоматичний, системно-структурного аналізу, абстрагування, індукції, дедукції, синтезу, моделювання, узагальнення було виявлено основні тенденції передбачення міри покарання за вчинення вказаних вище злочинів, які стосуються як основних, так і додаткових покарань, а також їх розмірів. Окрім того, запропоновані зміни кримінально-правових санкцій: передбачення основного покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років за створення та діяльність воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законом; у санкціях, що передбачають за створення та діяльність злочинних організацій конфіскацію майна як додаткове факультативне покарання або не вміщують цього виду покарання, передбачити конфіскацію майна як додаткове обов'язкове покарання; у санкції ч. 1 ст. 258-5 КК України додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю перевести у факультативне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. / В.К. Гришук. — К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. — 568 с.
2. Козлов А.П. Уголовно-правовые санкции: проблемы построения, классификации и измерения / А.П. Козлов. — Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. — 169 с.
3. Дементьев С.И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / С.И. Дементьев. — Ростов : Изд-во Ростов. ун-та, 1986. — 157 с.
4. Побегайло Э.Ф. О дифференциации уголовной ответственности за некоторые насильственные преступления. Криминология и уголовная политика / Э.Ф. Побегайло. — М. : Ин-т гос-ва и права АН СССР, 1985. — С. 116.

Гопанчук В.В.,

суддя Апеляційного суду
Волинської області

**ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ»
ЯК НАСКРІЗНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

У Кримінальному кодексі України (КК України) у цілій низці статей передбачається відповідальність за вчинення публічних закликів. Йдеться про публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2, 3 ст. 109), до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110), до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (ст. 295), до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами (ст. 299), до агресивної війни або до вирішення військового конфлікту (ст. 436), до геноциду (ч. 2 ст. 442) КК України. Крім того, дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення публічних закликів, є складо-

вою законодавчої конструкції фінансування тероризму (ст. 258-5). Важливим аспектом дослідження кримінальної відповідальності за вчинення публічних закликів до вчинення злочинних дій займає виокремлення істотних ознак та формулювання на їх основі дефініції поняття «публічні заклики». Конструювання дефініцій є одним із методів наукового дослідження. Без визначень неможливо адекватно окреслити проблему, яка досліджується, оцінити ситуацію, довести науковий результат, презентувати авторські ідеї. Адекватне визначення кримінально-правового поняття дає можливість досліднику не лише виокремити істотні ознаки відповідного поняття, а й розмежувати його з суміжними поняттями. Однак перед формулюванням дефініції того чи іншого поняття важливим аспектом є загальні дослідження суті відповідного поняття. Мова йде й про визначення того, чи є поняття «публічні заклики» наскрізним.

Під наскрізними кримінально-правовими поняттями розуміються такі поняття, які використовуються неодноразово і мають одне й те ж значення, які вони зберігають незалежно від того, щодо якого інституту кримінального права використовуються [1, 74]. Інші дослідники також вживають «наскрізні кримінально-правові поняття» [2]. М.А. Рубашенко пропонує вживати «кримінально-правовий термін», мотивуючи це тим, що «порушена проблематика якраз пов'язана із забезпеченням однозначності в умовах неодноразовості використання певних словесних формулювань у КК, то словосполучення “наскрізний кримінально-правовий термін” видається більш вдалим, хоча їх паралельне використання не є критичним, оскільки по суті мова йде про одне й те ж (термін, що неодноразово використаний, має позначати одне й те ж поняття)» [3, 144].

На нашу думку, у науковому обігу можуть використовуватися обидва найменування. Однак більш вдалим, на нашу думку, є найменування «наскрізне кримінально-правове поняття», оскільки, незважаючи на те, що дефініція має зв'язок як з поняттям, так і з терміном [4, 99], все ж важливого значення набуває встановлення змісту поняття «публічні заклики», який, як вказувалося вище, поширюється на всі випадки використання відповідного поняття у поняттєвому апараті КК України.

На думку М.А. Рубашенка, для наскрізних кримінально-правових термінів (за термінологією автора), оскільки властивістю таких термінів є неодноразове їх використання у тексті КК України, під

яким автор розуміє вживання терміна щонайменше двічі [3, 145]. Можна дискутувати з автором з цього приводу. Адже, на нашу думку, використання терміна лише двічі ще не свідчить про його наскрізний характер. Проте встановлення цього не є предметом нашого дисертаційного дослідження. Поняття «публічні заклики» є власне наскрізним кримінально-правовим поняттям, оскільки вживається у диспозиціях восьми статей Особливої частини КК України: публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2, 3 ст. 109), до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110), до вчинення терористичного акту (ст. 258²), до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (ст. 295), до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами (ст. 299), до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту (ст. 436), до геноциду (ч. 2 ст. 442). Окрім того, дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення публічних закликів є складовою законодавчої конструкції фінансування тероризму (ст. 258⁵).

Властивістю будь-яких наскрізних кримінально-правових понять є та, що їх зміст має бути однаковим в усіх випадках вживання відповідного поняття у КК України.

М.А. Рубашенко робить висновок, що у ст. 258⁵ КК України поняття «публічні заклики» вжито в іншому значенні, ніж в інших, вказаних вище, статтях Особливої частини Кодексу. Він пише, що «термін “публічні заклики” тут ужито не на позначення суспільно небезпечного діяння, як ознаки складу фінансування тероризму, та його предмета, а на позначення тих дій (того об'єкта), на яке спрямовується саме фінансування (як суспільно небезпечне діяння). Тому ... ст. 258⁵ КК відсилає до злочинів, передбачених ст. 258² КК України в цілому, тобто термін “публічні заклики” тут ужито на позначення назви злочинів і заголовку ст. 258² КК... під публічними закликами в ст. 258⁵ КК України (“Фінансування тероризму”) слід розуміти всі діяння, які передбачені в ст. 258² КК України — власне не тільки самі публічні заклики до вчинення терористичного акту, а й розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами». З відповідним тлумачен-

ням науковця вважаємо за доцільне погодитися. Однак не вбачаємо у вказаній вище ситуації великої проблеми для практики правозастосування. Адже у ст. 258-5 КК України насправді вжито узагальнююче найменування («публічні заклики до вчинення терористичного акту»), яке охоплює власне публічні заклики як суспільно небезпечне діяння, так і розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами. Такий спосіб використання поняття «публічні заклики» у диспозиції ст. 258-5 КК України потрібний для стислого викладу тексту статті Особливої частини Кодексу. Окрім того, такі діяння, як розповсюдження, виготовлення, зберігання власне й стосуються матеріалів, які містять публічні заклики. Таким чином, для того, щоб ідентифікувати вчинені діяння як одну з форм суспільно небезпечного діяння, передбаченого у ст. 258-2 КК України, потрібно встановити, що ті чи інші матеріали містять публічні заклики до вчинення терористичного акту.

Отже, публічні заклики — це наскрізне кримінально-правове поняття, яке вживається у восьми статтях Особливої частини КК України та яке має однаковий зміст в усіх цих статтях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навроцький В.О. Наскрізні кримінально-правові поняття / В.О. Навроцький // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13–14.10.2011 р.). — Х. : Право, 2011. — С. 73–77.
2. Лемеха Р.І. Тяжкі наслідки як наскрізне кримінально-правове поняття : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Р.І. Лемеха. — Л., 2013. — 180 с.; Наконечна Л.А. Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л.А. Наконечна. — Л., 2016. — 18 с.
3. Рубашенко М.А. Публічні заклики як наскрізний кримінально-правовий термін: постановка питання / М.А. Рубашенко // Проблеми законності. — 2017. — Вип. 138. — С. 142–149.
4. Сивак М.М. Примітки статей Особливої частини Кримінального кодексу України: теоретико-прикладний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.М. Сивак. — К., 2013. — 180 с.

Вангородська Г.І.,
адвокат, керуючий партнер
Юридичної компанії «BLF Group»

ЧИ МОЖЕ ПРОКУРАТУРА ПРЕДСТАВЛЯТИ ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВИ В ОСОБІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ?

У даній роботі ми пропонуємо розкрити проблематику представництва прокурором інтересів держави в спорах зі звичайними громадянами.

У зв'язку зі збільшенням судових спорів щодо незаконного будівництва та неправомірно зайнятих земельних ділянок, в яких стороною виступає прокуратура, від імені держави в особі органів місцевого самоврядування, виникла неоднозначна судова практика. Різні суди по-різному вбачають можливість представництва державних інтересів прокуратурою, та ще й в особі органів місцевого самоврядування, які по факту не відносяться взагалі до державної влади відповідно до ст. 140 Конституції України.

У статті ми розкриємо основну тенденцію судової практики в таких судових процесах, проаналізуємо правовий статус прокуратури та органів місцевого самоврядування, а також проаналізуємо, як в судовому процесі порушується міжнародний принцип справедливого балансу в питанні рівноправності сторін судового провадження з урахуванням ролі прокуратури в демократичному суспільстві.

Відповідно до частини 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» (далі за текстом — ЗУ «Про прокуратуру») прокурору надано повноваження здійснювати представництво в суді законних інтересів держави.

Проте, проаналізувавши положення даної статті, наголошуємо на тому, що прокуратура може представляти інтереси держави при одночасному існуванні певних обставин, до яких належить, зокрема, наявність порушених державних інтересів, існування загрози порушення інтересів держави; відсутність захисту (не здійснення або здійснення неналежним чином) з боку органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних по-

вноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

Відповідно до частини 4 статті 23 ЗУ «Про прокуратуру» прокурор зобов'язаний обґрунтувати наявність підстав для судового представництва. Отже, прокурор повинен самостійно визначити, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтувати необхідність їх захисту, а також зазначити орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах.

У свій час Конституційний Суд України прийняв рішення № 18-рп/2004 від 1 грудня 2004 р., в якому офіційно розтлумачив поняття «охоронюваний законом інтерес», яке застосовується в процесуальних кодексах та законодавчих актах України в логічно-значеннєвому зв'язку з поняттям «права». У своєму рішенні він вказав, що «охоронюваний законом інтерес» необхідно розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як обумовлений загальним змістом об'єктивного та прямо не опосередкованого в суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, який є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, що не суперечать Конституції та законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим принципам.

При детальному аналізі судової практики у спорах про повернення незаконно набутих земельних ділянок та знесення самочинно побудованих об'єктів нерухомості, в яких органи прокуратури здійснюють представництво місцевих рад, інтерес держави відсутній. Незрозумілою є логічно встановлена обставина, а саме: у випадку прийняття рішення на користь держави вона не одержує жодного конкретного матеріального чи нематеріального блага, оскільки, якщо витребувати земельну ділянку, за яку особа сплачує земельний податок з фізичних осіб на підставі податкових повідомлень — рішень, то грошові кошти за користування даною земельною ділянкою не будуть зараховуватися до бюджету. А в результаті задоволення позовних вимог про витребування майна, що незаконно вибуло з володіння територіальної громади, воно повертається у власність територіальної громади, а не держави.

У такому випадку (коли спірна земельна ділянка належить на праві комунальної власності територіальній громаді) прокурори,

які представляють інтереси місцевих рад та подають позови від їхнього імені, фактично здійснюють захист не держави, а безпосередньо рад (територіальної громади), що суперечить чинному законодавству. Саме таку позицію висловив Верховний Суд у своїй ухвалі від 7 травня 2018 року по справі № 910/18283/17.

Другою обов'язковою підставою для представництва прокуратурою є факт порушення або загрози порушення державних інтересів, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади.

Проте діюче законодавство не закріплює певний термін, протягом якого органи державної влади самостійно повинні захистити державні інтереси, і саме це надає право прокурору звернутись до суду. А тому вважаємо, що прокурор може звернутись до суду і наступного дня після порушення таких інтересів держави.

Оскільки нездійснення захисту може проявлятися в усвідомленій пасивній поведінці органу державної влади, який уповноважений на це, що означає усвідомлення ним порушення інтересів держави, та всупереч зазначеному не звертається до суду.

В даному випадку прокурором обов'язково повинні бути надані конкретні докази встановлення даного факту, а не просто зазначення, що захист порушених державних інтересів відповідними посадовими особами або органом не здійснюється.

Неналежний захист це активна поведінка (сукупності дій та рішень), спрямована на неналежний захист державних інтересів. На нашу думку, неналежним захистом може бути, наприклад, невиконання вимог суду, внаслідок яких позов на захист інтересів держави залишено без розгляду, неявка в судові засідання, необґрунтоване відкликання позовної заяви тощо.

Верховний Суд у своїй ухвалі по справі № 822/1169/17 визначив можливість участі прокурора в адміністративних судах за умови обґрунтування підстав для звернення до суду. Для цього прокурору необхідно довести «нездійснення або неналежне здійснення захисту інтересів держави у спірних правовідносинах суб'єктом влади, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, або підтверджено відсутність такого органу».

Також суд зазначив, що «Прокурор не може вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати належного суб'єкта владних повноважень, який може і бажає захищати інтереси держави».

У зв'язку з цим необхідно зробити висновок, що підставою для представництва прокурором державних інтересів може бути лише належне обґрунтування, підтверджене достатніми доказами. Такими доказами можуть бути: офіційне повідомлення прокурором державного органу про звернення до суду від його імені, аргументовані запити, а також копії офіційних документів, надісланих органом державної влади, які свідчили б про наявність підстав для такого представництва.

Дуже часто в позовних заявах орган зазначає, що діє в інтересах держави, але прокурор не звертає увагу на законодавчо визначену різницю між державними органами, які діють від імені держави та органами місцевого самоврядування — територіальної громади. У зв'язку з тим, що органи місцевого самоврядування мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення, що означає незалежність від державних органів, то інтереси цих двох суб'єктів часто не співпадають.

Стаття 6 Конституції України встановлює, що державна влада в Україні здійснюється шляхом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Проте статтею 7 Конституції України в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на чітке розмежування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а відповідно їх компетенції та повноваження.

Положення пункту 2 статті 121 Конституції України виключає можливість представляти інтереси територіальних громад, оскільки прямо передбачено представництво лише держави та громадянина України.

Рішенням Конституційного Суду України від 08.04.99 р. № 3-рп/99 надано визначення поняттю «орган, уповноважений державою здійснювати відповідні повноваження» — орган державної влади або орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади.

Тобто, виходячи з вимог ЦПК України, ГПК України та КАС України та їх офіційного тлумачення Конституційним Судом України, органи прокуратури можуть представляти лише ті органи місцевого самоврядування, які наділені повноваженнями органів виконавчої влади.

Проте, відповідно до положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеві ради не наділені делегованими повноваженнями органів виконавчої влади.

Згідно з ч. 2 ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», делегованими повноваженнями можуть наділятися лише виконавчі органи місцевих рад.

Як висновок, відповідно до рішення Конституційного Суду України від 08.04.99 р. № 3-рп/99, правом на представництво державних інтересів від імені органів місцевого самоврядування органи прокуратури не наділені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Про прокуратуру: Закон від 14.10.2014 р. № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
4. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>
5. Ухвала Верховного Суду від 07 травня 2018 року по справі № 910/18283/17 // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73871757>
6. Ухвала Верховного Суду від 19 липня 2018 року по справі № 822/1169/17 // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75424056>
7. Рішення Конституційного Суду України від 08.04.99 р. № 3-рп/99 // База даних «Законодавство України» / ВР України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99>

Загорська О.І.,

*викладач відділу підготовки прокурорів
з організації роботи в органах прокуратури
Інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України*

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ І ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ

Унеможливлення виникнення конфлікту інтересів при розгляді звернень громадян врегульовано ч. 4 ст. 7 Закону України «Про звернення громадян», за вимогами якої забороняється направляти скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються [1].

Визначення Законом України «Про прокуратуру» засад діяльності прокуратури, таких як законність, справедливість, неупередженість та об'єктивність, теж спрямоване на унеможливлення виникнення конфлікту інтересів серед прокурорів [2].

Обов'язок вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів визначено статтею 28 Закону України «Про запобігання корупції» (Закон) [3].

Поняття потенційного та реального конфлікту інтересів, приватного інтересу визначено у ст. 1 Закону. У ст. 4 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, затвердженого всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017 р., недопущення конфлікту інтересів визначено одним із принципів, на яких ґрунтується професійна діяльність прокурорів [4].

Положення щодо недопущення конфлікту інтересів у діяльності прокурорів містяться й у нормативних актах Генеральної прокуратури України, що визначають порядок виконання прокурорами своїх повноважень. Зокрема, п. 2 розділу III Порядку організації роботи з питань внутрішньої безпеки в органах прокуратури України, затвердженого наказом Генеральної прокуратури України від 13.04.2017 р. № 111, зобов'язано керівників прокуратур усіх рівнів у межах компетенції забезпечувати запобігання виникненню реального чи потенційного конфлікту інтересів, вживати заходів щодо його врегулювання. Ці вимоги, зрозуміло, поширюються на організацію діяльності при розгляді звернень громадян [5].

Відповідно до п. 20 розділу III Інструкції про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України від 20.12.2017 р. № 357, забороняється направляти звернення громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються [6].

Так, зі змісту звернення необхідно встановити:

1) наявність приватного інтересу прокурора у його вирішенні. Зокрема, чи стосується прийняття рішення або вчинення чи невчинення дій під час реалізації повноважень прокурора особисто або ж осіб, які пов'язані з ним сімейними, дружніми, особистими, іншими позаслужбовими стосунками (спільним навчанням, роботою в одному колективі у минулому, членством в громадських організаціях тощо);

2) наявність службових повноважень щодо прийняття рішення, вчинення дій, утримання від їх вчинення. Слід виходити із положень закону або організаційно-розпорядчих документів, індивідуального доручення, вказівки, в якій викладений обсяг повноважень прокурора при здійсненні певного виду діяльності.

Так, відповідно до п. 10 розділу III Інструкції за результатами попереднього розгляду щодо кожного звернення і запиту особами у межах повноважень приймається одне з таких рішень: а) передання для розгляду керівнику органу прокуратури або його заступнику відповідно до розподілу обов'язків; б) передання для розгляду відповідному структурному підрозділу Генеральної прокуратури України або регіональної чи місцевої прокуратури, прокурору органу прокуратури; в) направлення за територіальністю та/або належністю; г) повернення заявнику з наданням відповідних роз'яснень; д) залишення без розгляду за наявності визначених ст. 8 Закону України «Про звернення громадян» підстав [6].

Наявність приватного інтересу як категорія, що визначає суб'єктивне ставлення особи до тих чи інших явищ, процесів чи об'єктів, покладає на прокурора низку обов'язків, передбачених у ч. 1 ст. 28 Закону, зокрема: 1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів; 2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку

перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі — Національне агентство з питань запобігання корупції чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно; 3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів; 4) вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів [3].

Згідно з положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) адміністративна відповідальність передбачена лише за неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 172-7 КУпАП) та вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів (ч. 2 ст. 172-7 КУпАП) [7].

Водночас неповідомлення особою про наявність потенційного конфлікту інтересів або вчинення дій та прийняття рішень в умовах потенційного конфлікту інтересів не утворює складу адміністративного правопорушення (втім, не виключає можливості дисциплінарної відповідальності такої особи). Наслідком недотримання вимог Закону щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів є репутаційні ризики як для прокурора, так і для відомства в цілому, в тому числі сумніви в об'єктивності прокурора при розгляді звернень.

Прийнятними способами врегулювання конфлікту інтересів при організації розгляду звернень, оскільки такий конфлікт є тимчасовим, є: а) усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті; б) здійснення повноважень під зовнішніми контролем.

Так, за приписами ст. 30 Закону усунення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів здійснюється за рішенням керівника відповідного органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у випадках, якщо конфлікт інтересів не має постійного характеру та за умови можливості залучення до прийняття такого рішення або вчинення дій інших працівників відповідного органу.

Отже, у разі наявності потенційного чи реального конфлікту у прокурора, якому доручено розгляд певного звернення, проку-

пор зобов'язаний повідомити про це безпосереднього керівника, не приймати рішення за зверненням. Відповідний керівник органу прокуратури чи структурного підрозділу зобов'язаний прийняти рішення про передачу для розгляду такого звернення іншому прокурору.

У разі неможливості застосування вимог статті 30 Закону обов'язковий для врегулювання потенційного чи реального конфлікту інтересів є спосіб, визначений ст. 33 Закону — здійснення повноважень під зовнішнім контролем.

Зовнішній контроль здійснюється в таких формах: 1) перевірка працівником, визначеним керівником органу, стану та результатів виконання особою завдання, вчинення нею дій, змісту рішень чи проектів рішень, що приймаються або розробляються особою або відповідним колегіальним органом з питань, пов'язаних із предметом конфлікту інтересів; 2) виконання особою завдання, вчинення нею дій, розгляд справ, підготовка та прийняття нею рішень у присутності визначеного керівником органу працівника.

При обранні способу врегулювання конфлікту інтересів у вигляді здійснення повноважень під зовнішнім контролем, як визначено у частині 3 статті 33 Закону, керівником приймається рішення, у якому визначається форма контролю, уповноважений на проведення контролю працівник, а також обов'язки особи у зв'язку із застосуванням зовнішнього контролю за виконанням нею відповідного завдання, вчиненням нею дій чи прийняттям рішень.

Прокурор-керівник, ухвалюючи рішення про застосування цього способу врегулювання, зокрема при розгляді звернень, повинен заздалегідь визначитися з кандидатурою для контролю (прокурором-контролером). Така кандидатура з метою недопущення виникнення нового конфлікту, не повинна перебувати в дружніх, сімейних чи інших близьких стосунках з прокурором, здійснення службових повноважень якого піддається контролю; бути керівником чи підлеглим підконтрольного прокурора; мати щодо нього приватний інтерес.

До обов'язків прокурора у зв'язку із застосуванням до нього зовнішнього контролю можуть бути віднесені обов'язки надавати контролеру для попереднього ознайомлення проекти рішень, які стосуються предмета конфлікту інтересів, здійснювати розгляд звернення або приймати рішення щодо предмета конфлікту інтересів у присутності контролера тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. — URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.12.2018).
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. — URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 07.12.2018).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. — URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 07.12.2018).
4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017 р. — URL: http://www.gp.gov.ua/ua/vskonpp17.html?_m=publications&t=rec&id=207089 (дата звернення: 07.12.2018).
5. Порядок організації роботи з питань внутрішньої безпеки в органах прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 13.04.2017 р. — URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0623-17> (дата звернення: 07.12.2018).
6. Інструкція про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 20.12.2017 р. № 357. — URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id (дата звернення: 07.12.2018).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. — URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 07.12.2018).

Байталюк О.М.,

викладач циклової комісії

суспільних дисциплін та правознавства

Університетського коледжу

Київського університету імені Бориса Грінченка

ВІДОБРАЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В ОСВІТНЬОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

1. Право на освіту — одне з невід'ємних прав сучасної людини. Це право передбачене низкою міжнародних документів, які регулюють права людини, зокрема: Загальною декларацією прав людини і громадянина (від 4 листопада 1950 р.); Конвенцією про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти (від 14 грудня 1960 р.); Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (від 16 грудня 1966 р.); Рекомендацією N R (83) 13 Комітету міністрів Ради Європи «Про роль середньої школи в підготовці молоді до життя» (від 23 вересня 1983 р.); Резолюцією № 1 Постійної конференції європейських міністрів освіти «Про нові завдання вчителів та їхню підготовку» (від 5–7 травня 1987 р.); Віденською декларацією (від 25 червня 1993 р.); Рекомендаціями № 1501 «Обов'язки батьків і вчителів у вихованні дітей» Парламентської асамблеї Ради Європи (2001 р.) тощо ?Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 13 грудня 2006 р. Загальна декларація прав людини: Між-

народний документ від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

5. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1452821759166269>

6. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

7. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10 лютого 1998 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр>

8. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

9. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 червня 2001 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

10. Байталюк О. Реалізація права на освіту: міжнародний аспект / О. Байталюк // Європейські та міжнародні підходи до захисту прав людини : матер. регіон. наук.-практ. конф., 7 квіт. 2017 р. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; за заг. ред. І.А. Грицяка ; редкол.: А.І. Грицяк, І.Ю. Слюсаренко, А.Ю. Нашинець-Наумова. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. — 208 с.

Лебідь В.П.,

викладач кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Київського університету права НАН України

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОЗАХИСНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В РАМКАХ ООН: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Міжнародні правозахисні неурядові організації сьогодні відіграють ключову роль у процесі моніторингу за дотриманням прав людини державами — членами ООН.

Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій в рамках ООН пройшло тривалий процес еволюції: від простого закріплення терміна «неурядова організація» у Статуті ООН до наділення їх широкими правами та можливостями в рамках ООН.

У 1948 р. до роботи ООН було залучено 40 неурядових організацій [1], станом на вересень 2018 р., за офіційними даними ООН, зареєстровано 5161 неурядову організацію із консультативним статусом [2]. Таке вражаюче збільшення кількості «третього сектора» в системі ООН пов'язане із зростанням чисельності громадських організацій у всьому світі, що підтверджує посилення залученості представників громадянського суспільства до процесів прийняття рішень на міжнародному рівні. Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин також показують, що неурядові організації стали повноправними акторами цих відносин і можуть впливати на прийняття державами рішень і чинити тиск на держави з метою виконання зобов'язань за міжнародним правом, особливо у питаннях дотримання прав людини. Тому ООН стала майданчиком тісної взаємодії у трикутнику «держава — міжнародна організація — неурядова організація».

Під терміном «міжнародна правозахисна неурядова організація» прийнято розуміти недержавне, некомерційне, незалежне формування чи об'єднання з чітко визначеною внутрішньою демократичною структурою, створене з метою забезпечення та захисту прав та свобод людини і громадянина на основі принципів міжнародного права, яке здійснює свою діяльність у декількох державах. Характе-

ристики, зазначені у даному визначенні були сформовані у Резолюціях Економічної і Соціальної Ради ООН (ЕКОСОП). Даний орган відповідальний за надання консультативного статусу неурядовим організаціям (НУО). Сьогодні єдиним інструментом, який найбільш повно та докладно регулює взаємовідносини між НУО та ООН є Резолюція ЕКОСОП 1996/31 від 25 липня 1996 р. Даний документ містить положення щодо процедури отримання консультативного статусу НУО та характеризує їх повноваження в залежності від категорії (типу): загальний, спеціальний і статус за реєстром. Загалом права, якими наділені НУО в рамках різних органів ООН, такі: право на усні виступи, право на письмові заяви та повідомлення, право пропонувати питання до порядку денного, право бути присутніми на відкритих засіданнях ЕКОСОП і її допоміжних органів, право брати участь у конференціях ООН.

Окремо потрібно відзначити про важливість участі міжнародних правозахисних НУО при договірних (конвенційних) органах ООН, тобто комітетах, основною функцією яких є контроль за дотриманням стандартів прав людини державами-учасницями шляхом перегляду періодичних звітів, індивідуальних скарг та запитів до держав. Іноді держави, представляючи свої доповіді перед даними органами ООН, можуть надавати інформацію, яка не відповідає наявній ситуації з дотриманням прав людини. Залучення громадських організацій до процесу розгляду періодичних звітів дозволяє комітетам ООН об'єктивно оцінювати стан захисту прав людини, адже НУО подають «тіньові» звіти, які містять альтернативний висновок дотримання державою міжнародних зобов'язань щодо прав людини. Окрім надання «тіньових» звітів НУО також можуть надсилати скарги на порушення прав людини чи окремого індивіда в тій чи іншій державі. За результатами розгляду таких скарг органи ООН можуть звернутися до уряду відповідальної держави з метою вжиття заходів для захисту потерпілого та забезпечення відшкодування шкоди, завданої порушенням.

Також важливим є долучення міжнародних правозахисних НУО до процесів в рамках Ради з прав людини, зокрема, участь в розгляді Універсального періодичного огляду, у спеціальних процедурах Ради, співпраця із Консультативним комітетом Ради з прав людини, а також право на подання скарг щодо систематичного порушення прав людини державою.

Незважаючи на те, що офіційні зв'язки між НУО та ООН сформовані через їх співробітництво з ЕКОСОП, проте на даний момент інші статутні органи ООН також мають постійні контакти з НУО щодо питань захисту прав людини, наприклад, із Генеральною асамблеєю (ГА ООН) та Радою Безпеки.

Спроба формалізувати участь НУО в діяльності ГА ООН була зроблена у 1996 р.: ЕКОСОП у Рішенні 1996/297 з посиланням на важливість внеску неурядових організацій у роботу ООН рекомендувала Генеральній Асамблеї «розглянути питання про участь неурядових організацій у всіх сферах діяльності ООН» [3]. Надалі, в рамках ГА ООН було сформовано Підгрупу з розгляду питання про НУО, проте через неузгодженість позицій держав-членів жодного консенсусного рішення так і не було досягнуто.

Разом з тим деякі міжнародні НУО згодом намагалися отримати спеціальний статус при Генеральній Асамблеї. Наприклад, у 1990 р. Міжнародний комітет Червоного Хреста отримав статус спостерігача [4] на знак визнання особливої ролі і мандату даної неурядової організації, покладеного на неї Женевськими конвенціями 1949 р. При цьому в резолюції ГА ООН вказувалося, що даний випадок не може розглядатися як прецедент для надання статусу спостерігача будь-яким іншим утворенням недержавного характеру [5].

Однією з ініціатив щодо більш широкого долучення НУО до діяльності ООН була пропозиція Генерального секретаря Кофі Аннана, викладена в доповіді у 2005 р. «Більше свободи: в напрямку до розвитку, безпеки і прав людини для всіх»: «активізувати діяльність Генеральної Асамблеї, створивши механізми, що дозволяють Асамблеї повною мірою і на систематичній основі взаємодіяти з громадянським суспільством» [6]. Проте наразі офіційного закріплення така пропозиція не отримала.

Щодо участі НУО у Раді Безпеки ООН, то така взаємодія відбувається в рамках так званої «Формули Аррії», названої на честь представника Венесуели, який ініціював даний механізм. Брифінги по формулі Аррії є неофіційними, вони не включені в розклад засідань, проте члени Ради Безпеки беруть у них участь і часто дають їм високу оцінку [7]. Наприклад, 18 березня 2016 р. у такому форматі засідання Ради Безпеки ООН щодо питання захисту прав людини Криму взяли участь дві правозахисні неурядові організації: Кримська правозахисна група та Центр інформації про права людини [8].

НУО також взаємодіють з Міжнародним Судом ООН, хоча цей зв'язок є непрямим, адже відповідно до Статуту ООН не передбачено можливості офіційного залучення неурядових організацій до процесу. По-перше, позиція НУО може бути частиною офіційних документів, наданих стороною у судовому процесі, тобто державою. По-друге, представники НУО можуть залучатися Судом у якості експертів в порядку статті 50 Статуту Міжнародного Суду ООН.

Таким чином, з кожним роком збільшується інтеграція НУО до системи ООН у питаннях захисту прав людини. Представники громадянського суспільства є важливим елементом діяльності ООН у сфері захисту прав людини. Ефективність цієї системи залежить від діяльності НУО на національному та міжнародному рівнях. У системі ООН традиційно НУО є незалежним наглядним елементом, головною метою якого є «підняття тривоги», у разі, якщо держави не виконують свої зобов'язання відповідно до міжнародних договорів з прав людини. Що стосується майбутнього розвитку наявного механізму взаємодії НУО з органами ООН, то необхідним є розробка та впровадження єдиного підходу в межах усієї системи ООН, адже, наприклад процедура взаємодії НУО з окремими органами деталізується у індивідуальних актах кожного органу окремо. Єдиний уніфікований підхід може бути закріплений в документі, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН. Це значно спростить механізм взаємодії з громадянським суспільством та підвищить ефективність співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Martens K. NGO's and the United Nations Institutionalization, Professionalization and Adaptation, Palgrave Macmillan, 2005. — P. 129.
2. List of non-governmental organizations in consultative status with the Economic and Social Council as of 1 September 2018 [Electronic resource]. — Available at: <https://csonet.org/?menu=100>
3. ECOSOC Decision on Non-Governmental Organizations E/1996/297 [Electronic resource]. — Available at: <https://www.globalpolicy.org/ngos/ngos-and-the-un/31784-ecosoc-decision-on-non-governmental-organizations-.html>
4. Observer status for the International Committee of the Red Cross, in consideration of the special role and mandates conferred upon it by

the Geneva Conventions of 12 August 1949, A/RES/45/6, 31st plenary meeting, 16 October 1990 [Electronic resource]. — Available at: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r006.htm>

5. Request for the inclusion of an additional item in the agenda of the forty-ninth session, A/49/231, 19 September 1994 [Electronic resource]. — Available at: <http://undocs.org/A/49/231>

6. In larger freedom: towards development, security and human rights for all, Report of the Secretary-General, A/57/387, 21 March 2005 [Electronic resource]. — Available at: <https://undocs.org/A/59/2005>

7. Strengthening of the United Nations: an agenda for further change, Report of the Secretary-General, A/57/387, 9 September 2002 [Electronic resource]. — Available at: <https://undocs.org/A/57/387>

8. UN Security Council Arria-formula Meeting Marking The Second Anniversary of The Occupation of Crimea, March 19, 2016 [Electronic resource]. — Available at: <https://ukraineun.org/en/press-center/41-un-security-council-arria-formula-meeting-marking-the-second-anniversary-of-the-occupation-of-crimea/>

Котенко М.В.,

асистент кафедри інтелектуальної власності

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

к.ю.н.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ

Наукове дослідження інтелектуальної власності, як категорії ціннісного плану, потребує її вивчення крізь призму самостійного елементу понятійно-категоріального апарату юридичної науки. Виконання вказаного завдання дасть змогу здійснити аналіз існуючих в юридичній науці підходів до визначення інтелектуальної власності як самостійного поняття та удосконалити його визначення, акумулювавши в ньому ціннісні закономірності, що притаманні досліджуваному явищу. В юридичній літературі питання ціннісного

виміру явищ і процесів правової дійсності крізь призму їх понятійно-категоріального розуміння мають високий ступінь актуальності, що доводить і актуальність удосконалення визначення поняття «інтелектуальна власність» як ціннісно-орієнтаційного феномену. На переконання В.М. Сирих, аксіологічний підхід до пізнання будь-яких явищ правової реальності дозволяє визначити пізнавальну орієнтацію в суб'єкта, що пізнає, шляхом формування уявлень про світоглядні цінності в природі і суспільстві та виражається в інтерпретаційно-критичному підході до вивчення явищ, які досліджуються [1, 134] і саме елемент інтерпретації дозволяє охарактеризувати досліджувані явища крізь їх категоріальний вимір, вклавши в основу ціннісне наповнення досліджуваного вища, щодо його відповідності чи невідповідності суспільним, правовим ідеалам, спроможності акумулювати, поширювати, охороняти, захищати ці цінності, становити елемент або визначати зміст ціннісно-орієнтаційної парадигми сучасного суспільства. Продовжуючи вказану думку, вчений зазначає, що юрист, який стоїть на своїх пізнавальних позиціях, спроможний уявляти конкретно-історичну, класову природу права, відповідно визначати пов'язані з цим позитивні і негативні моменти в правовому регулюванні суспільних відносин. Без ціннісного підходу неможливо виявити призначення права в загальнолюдському, соціальному і культурному розвитку, зрозуміти його специфічну природу як духовно-практичного засобу засвоєння світу людьми. Без нього залишаються в тіні конструктивна, творча роль свідомості у сфері права [2, 9], тим більше неможливо виявити призначення окремих явищ правової дійсності, в тому числі інтелектуальної власності, визначити його функціональне призначення, розкрити роль в системі явищ правової реальності, її вплив на життєдіяльність та розвиток людства в цілому. Саме застосування аксіологічного підходу до аналізу досліджуваних державно-правових явищ, як правило, переслідує мету — розкрити зміст таких основних політико-правових цінностей, як держава, справедливість, легітимність, безпека, законність, гуманізм, виявлення механізму їх впливу на політико-правову поведінку, активність та ініціативу громадян, їх залежність від факторів культурно-історичного, психологічного середовища [3, 12]. І ці цінності характеризуються як такі, що втілені, забезпечуються або реалізуються за допомогою досліджуваного явища, що свідчить про його приналежність до системи ціннісно-орієнтаційних явищ. Звер-

таючись до аксіологічного підходу, дослідники формулюють висновки, надаючи відповідь на питання: наскільки якісно і продуктивно, чи навпаки, недостатньо ефективно організовані відносини в правовій, економічній та інших сферах життя країни. Ціннісні складові фіксують спрямованість діяльності держави, функціонування правової системи, поведінки громадян крізь призму їх прагнення і бажання не тільки брати на себе необхідні зобов'язання, а й готовність співпрацювати в рамках правового поля; жити і працювати в межах, встановлених законом, в тому числі і в сфері інтелектуальної діяльності, забезпечуючи приріст об'єктів інтелектуальної власності.

Актуальність вивчення категоріальних аспектів інтелектуальної власності крізь призму аксіологічного підходу до пізнання правових явищ в цілому доводиться певною заідеологізованістю наукових юридичних досліджень в період розвитку радянської юридичної науки та в окремих наукових дослідженнях вчених так званого пострадянського періоду. В цьому плані слід погодитись з точкою зору Л.О. Мурашко, яка на прикладі феномену правоутворення доходить висновку, що методологія наукового пізнання аксіологічних аспектів досліджуваного явища засновується на необхідності його наукового переосмислення в контексті подолання ідеологічного тиску на юридичну науку радянського періоду, коли аксіологічний підхід визнавався ідеологічно шкідливим. Як наслідок, вчена доводить необхідність формування конкретного методологічного інструментарію дослідження при здійсненні вивчення явищ правової дійсності, основою якого має бути аксіологічний підхід [4, 12–13]. У подальшому вчена застосовує його і для обґрунтування понятійної автентичності правоутворення, а також для удосконалення його визначення, в основі якого знаходяться функціональні можливості аксіологічного методологічного підходу [4, 144–146]. Такий підхід є цілком прийнятним та функціонально витребуваним щодо вивчення теоретико-правових аспектів інтелектуальної власності, оскільки дозволить з'ясувати ціннісні закономірності інтелектуальної власності, що можуть бути закладені в основу його понятійного визначення.

Аксіологічний підхід до наукового пізнання інтелектуальної власності як самостійної категорії базується на ідеї ціннісного виміру досліджуваного явища чи процесу. Інтелектуальна власність — явище складне, багатогранне і неоднозначне в науковому плані, однак аксіоматично воно є соціально цінним, належить до системи со-

ціально цінних явищ, оскільки забезпечує реалізацію громадянами своїх прав та інтересів у сфері інтелектуальної діяльності та закріплення прав на результати такої діяльності. Аксіологічний підхід, що функціонально може бути застосований до вивчення інтелектуальної власності в цілому, стосується дослідження інтелектуальної власності як особливої соціальної цінності. На нашу думку, понятійні закономірності інтелектуальної власності крізь призму його аксіолого-правового виміру посідають центральне місце в системі наукового аналізу загальнотеоретичних аспектів вказаного явища. Їх наукова розробка потенційно спроможна:

— узагальнити доктринальні підходи до визначення поняття «інтелектуальної власності», визначити їх переваги та недоліки, а також встановити їх методологічний потенціал для удосконалення понятійно-категоріального апарату юридичної науки в цілому та визначення поняття «інтелектуальна власність» зокрема;

— визначити та обґрунтувати самостійний характер інтелектуальної власності в системі правових явищ та категорій, встановити можливість відмежувати інтелектуальну власність від інших явищ правової дійсності та категорій юридичної науки; встановити взаємозв'язок з ними та з'ясувати функціональне призначення інтелектуальної власності;

— виокремити та розкрити зміст ознак інтелектуальної власності, що відображатимуть властивості та сталі її характеристики як правового явища, провести всебічний аналіз вказаних ознак та визначити їх категоріальне значення щодо удосконалення визначення поняття «інтелектуальна власність»;

— обґрунтувати категоріальну самостійність інтелектуальної власності в системі понятійно-категоріального апарату юридичної науки, визначити їх місце в системі понять та категорій юриспруденції, провести відмежування інтелектуальної власності від інших суміжних понять та категорій юридичної науки;

— здійснити аналіз правового визначення інтелектуальної власності як законодавчо закріпленого терміна, що становить елемент міжнародної та національної правової термінології, визначити переваги та недоліки такого законодавчого визначення, з'ясувати співвідношення із іншими суміжними термінами;

— узагальнити доктринальне та законодавче визначення інтелектуальної власності на підставі виокремлених ознак вказаного поняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сырых В.М. Материалистическая диалектика как метод познания права и современность / В.М. Сырых // Современные методы исследования в правоведении / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. — Саратов : СЮИ МВД России, 2007. — С. 123–164.
2. Васильева Е.Г. Ценностный подход в правовой науке / Е.Г. Васильева // Право и государство: проблемы теории и практики. — 2008. — № 6. — С. 7–14.
3. Затонский В.А. Эффективная государственность в личностно-правовом измерении : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В.А. Затонский. — Саратов, 2009. — 54 с.
4. Мурашко Л.О. Аксиологическое измерение процесса правообразования: история и современность : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Л.О. Мурашко. — М., 2015. — 378 с.

Казміришин Е.О.,*аспірант**Університету сучасних знань*

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Адміністративно-правове регулювання — один із видів галузевого правового регулювання, заснований на дії адміністративного права і багатого арсеналу адміністративно-правових засобів на суспільні відносини, що мають місце у сфері діяльності державної адміністрації. Підсумком адміністративно-правового регулювання є адміністративно-правовий порядок.

Історично процес формування адміністративно-правового регулювання розпочався з появи нормативної адміністративно-правової регламентації, адміністративного законодавства та освіти адміністративного права як відносно самостійної правової галузі. Слідом за новими суспільними відносинами, що потребують адміністративно-правового регулювання, безперервно трансформується

є і його нормативна основа, йде розвиток адміністративного законодавства і права, його інститутів, змісту адміністративно-правового регулювання.

Неодмінно, як і будь-який інший вид державної політики, державна політика у сфері європейської інтеграції є об'єктом адміністративно-правового регулювання. Її правове регулювання здійснюється за рахунок наступних груп джерел права: 1) юридичних актів ЄС; 2) двосторонніх угод та планів дій між Україною та ЄС; 3) норм національного законодавства.

Кожна із названих груп джерел права має власне функціональне призначення у процесі правового регулювання державної політики України у сфері європейської інтеграції. Так, юридичні акти ЄС визначають ті стандарти та вимоги до яких має прагнути та яким має відповідати Україна, яка прагне отримати членство у ЄС. Двосторонні угоди та плани дій між Україною та ЄС фактично є ядром правового регулювання державної політики у сфері європейської інтеграції. Вони є фундаментом як стратегії, так і тактики цього напрямку державної політики. Норми національного законодавства України виконують конкретизуючу функцію, оскільки визначають коло суб'єктів публічної адміністрації, залучених до реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України, їх повноваження та роль у цій сфері, а також строки виконання тактичних заходів із реалізації цього напрямку державної політики.

Безперечно, базовим джерелом права в цій частині є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка була ратифікована Верховною Радою України 16 вересня 2014 р. [1]. Саме вона визначає напрямки спрямування зусиль української сторони, аби реалізовувати асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Важливою складовою цього документу є Додатки до цієї Угоди, які визначають Директиви ЄС, положення яких мають бути імplementованими у національне законодавство України.

Фактично ця Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України [2]. Враховуючи цю обставину, визначити межі європейської інтеграції України на підставі аналізу положень цієї Угоди можна лише в загальних рисах, шляхом описання цих меж, адже

із 486 статей Угоди більшість статей визначають окремі напрямки взаємодії України та ЄС.

Важливим документом, який призводить до руху процесу європейської інтеграції України та виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони є схвалений 13 березня 2015 р. Урядом України та 16 березня 2015 р. Радою асоціації між Україною та ЄС Порядок денний асоціації Україна — ЄС. Цінність цього документа виявляється у тому, що він дозволяє провести моніторинг прогресу України у виконанні Угоди про асоціацію, а також моніторинг та оцінювання досягнень цілей політичної асоціації та економічної інтеграції України. Проміжні результати щодо виконання Порядку денного асоціації Україна — ЄС фіксуються у звітах, які називаються пріоритетами Порядку денного асоціації Україна — ЄС [3]. Фактично ці звіти дають можливість прослідкувати динаміку виконання Угоди про асоціацію. На підставі їх аналізу можна визначити те, які положення Угоди про асоціацію виконані, а отже, визначити, які існують здобутки у реалізації державної політики України у сфері європейської інтеграції.

Цікавою в контексті реалізації державної політики України у сфері європейської інтеграції є доля Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. [4]. Цей Закон України є чинним. Він визначив шістнадцять пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Разом із тим із підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, про цей Закон України забули. Очевидно те, що оскільки цей Закон України є чинним він також має реалізовуватися і враховуватися суб'єктами публічної адміністрації України при здійсненні ними заходів щодо реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України.

Зміст і порядок здійснення державної політики у сфері європейської інтеграції визначається також низкою джерел права на рівні національного законодавства України. Наприклад, на рівні законів

України можна назвати ст. 21 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. [5], де визначаються повноваження Уряду України щодо спрямування, координації та контролю діяльності у сфері європейської інтеграції України. Якщо говорити про рівень підзаконних нормативно-правових актів, то тут можна, наприклад, назвати: Положення «Про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 346, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 17 вересня 2014 р. № 847-р, а також Положення «Про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197, і аналогічні положення щодо інших міністерств, які визначають їх повноваження щодо реалізації певного напрямку державної політики в сфері європейської інтеграції України [6; 7; 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Ст. 83.
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248387631&cat_id=223223535
3. Пріоритети Порядку денного асоціації «Україна — ЄС» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248502973&cat_id=248502501
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 13. — С. 222.

6. Про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 346 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-%D0%BF>

7. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p>

8. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-%D0%BF>

Щербина В.С.,

*аспірантка кафедри теорії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАСОБИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Важливим елементом будь-якого наукового дослідження є його практична складова, що передбачає вироблення та обґрунтування системи положень, які стосуватимуться питання удосконалення функціонування досліджуваного явища чи процесу. Питання застосування засобів законодавчої техніки не є виключенням, тим більше, що їх роль у забезпеченні досконалості положень законодавчих актів та забезпеченні ефективності їх подальшої дії зростає через збільшення обсягів законодавчої діяльності в Україні, актуалізації подолання недоліків юридико-тех-

нічної будови чинних законодавчих актів України, посилення системності та збалансованості вітчизняного законодавства. Посилює актуальність наукового дослідження шляхів вдосконалення застосування засобів законодавчої техніки в законодавчій практиці сучасної України існуючий стан законодавчої практики, що пов'язаний з посиленням впливу факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, від яких безпосередньо або опосередковано залежить рівень юридико-технічної будови актів законодавства. Вказане підтверджується і поглядами вчених про значення практики застосування засобів і способів юридичної техніки в цілому. Г.Б. Поліщук, досліджуючи теоретико-правові та практичні аспекти кодифікаційної техніки, вказує на те, що «оскільки юридична техніка має не лише теоретичне, а й практичне значення, важливо встановити особливості вдосконалення її застосування як важливої умови модернізації законодавчої бази України в цілому» [1, 156]. Важливість практичної складової застосування засобів законодавчої техніки полягає в тому, що законодавча діяльність в цілому — це насамперед проблема практики функціонування уповноважених суб'єктів. Доцільність наукового дослідження шляхів удосконалення застосування засобів законодавчої техніки доводиться необхідністю забезпечення системності, комплексності, своєчасності та збалансованості здійснення законодавчої діяльності. В цьому плані слід підтримати думку Ю.В. Корольової, яка наголошує на тому, що наукове дослідження практичної складової функціонування джерел права безпосередньо залежить від наукової розробки проблем удосконалення правотворчої діяльності різноманітних суб'єктів, що наділені правом створення норм права (в тому числі й удосконалення юридико-технічного забезпечення законодавчої діяльності. — *Прим. авт.*). Вчена наголошує на тому, що наукове вивчення джерел права як елементу правоутворення і правотворчості «матиме важливе практичне значення, що пояснюється особливостями поточних процесів творення права, ролі джерел права, їх співвідношенням в сучасних умовах розвитку правового регулювання, необхідністю підвищення якості правових норм, посилення їх дієвості. Наукове пізнання вказаних питань сприятиме виробленню та науковому обґрунтуванню положень, які можуть стосуватися питань вдосконалення системності джерел права як фактора сучасного розвитку права, основу якого

складає законодавча техніка [2, 137–138]. Важливість наукового дослідження шляхів вдосконалення застосування засобів законодавчої техніки в законодавчій практиці сучасної України підкреслюється й іншими вченими, які досліджують дотичні проблеми правотворчості та правотворчої діяльності в цілому. Ними наголошується на перспективності розвитку законодавчої діяльності як її невід'ємності властивості, що відображає відповідні якісні зміни процесу і змісту творення права, техніки формулювання законодавчих актів, що відбувається в темпоральних межах та характеризує законодавчу діяльність як явище, що має динаміку розвитку. Ключовим аспектом перспектив розвитку законодавчої діяльності є проблематика шляхів удосконалення застосування засобів законодавчої техніки, що заснована на суб'єктному аспекті законотворення та його властивості (здатності) до покращення [3, 442].

Слід погодитись і з думкою О.Ф. Скакун в тому, що сьогодні вкрай необхідним є комплексний, науковий підхід до недоліків юридико-технічного забезпечення законодавчої діяльності в Україні. Це пояснюється недоліками радянської ідеології, яка визнавала правотворчу діяльність як похідну від радянської держави, котра забезпечує насамперед її інтереси, а також характеризували юридичну техніку виключно у вузькому розумінні як комплекс інструментів формулювання актів законодавства [4, 196–198].

Аналіз доктринальних підходів до характеристики шляхів удосконалення застосування засобів законодавчої техніки в Україні можливо було б продовжувати, але у вищевказаному матеріалі ми відобразили найбільш поширені погляди вчених щодо вказаної проблематики. Відзначаючи розпорошеність та непослідовність наукового вивчення шляхів вдосконалення застосування засобів законодавчої техніки в юридичній науці, високий рівень дискусійності їх характеристики та доктринальну невизначеність їх втілення в практику законодавчої діяльності, вважаємо за доцільне їх узагальнити та деталізувати їх характеристику. Шляхи вдосконалення застосування засобів законодавчої техніки в Україні можливо узагальнити в межах двох напрямів:

1) ідеолого-доктринальний напрям, що являє собою комплекс науково обґрунтованих поглядів, ідей, положень, правил, які визначають стратегію удосконалення застосування засобів законодавчої техніки, відповідають загальній концепції розвитку законодавства

та виступають вихідними засадами законодавчої діяльності. Зазначений напрям включає в себе наступні шляхи удосконалення застосування засобів законодавчої техніки:

— посилення фундаментальних наукових досліджень засобів законодавчої техніки як проблематики теоретико-правового характеру, так і галузевого, що дозволить сформулювати доктринальну основу для виокремлення та обґрунтування самостійної концепції засобів законодавчої техніки як багатоаспектного теоретико-правового та практичного феномену сучасної законодавчої діяльності;

— підготувати та законодавчо затвердити офіційну стратегію розвитку законодавства України, в якій визначити напрями його розвитку, закріпити ключові положення, які мають бути враховані і закріплені в процесі здійснення підготовки, розгляду та прийняття законодавчих актів в тій або іншій сфері правового регулювання. Це дозволить визначити та закріпити єдину законодавчу політику в державі, встановити цілі розвитку законодавства, визначити шляхи та засоби їх досягнення;

— розширити практику планування законопроектної діяльності, а також планування розгляду законопроектів у Верховній Раді України, уникати існуючої практики хаотичної підготовки законопроектів, їх внесення до Верховної Ради України та розгляду, що підвищує ризик допущення недоліків застосування засобів законодавчої техніки, прийняття тих законодавчих актів, які в подальшому вимагатимуть свого доопрацювання;

— посилити роль наукових досліджень питань правоутворення, правотворчості, юридичної та законодавчої техніки, законодавчої діяльності та законодавчого процесу шляхом вироблення ефективного та оперативного механізму їх впровадження в практику законодавчої діяльності в Україні;

2) нормативно-організаційний напрям, змістом якого є комплекс науково обґрунтованих та практично витребуваних шляхів удосконалення правового забезпечення застосування засобів законодавчої техніки, а також підвищення рівня їх організаційно-методичного забезпечення, що виступають невід'ємними засобами гарантування результативності та ефективності практики діяльності уповноважених суб'єктів в процесі підготовки законопроектів, їх розгляду та прийняття. Вказаний напрям включає в себе наступні шляхи удосконалення застосування засобів законодавчої техніки:

— удосконалення правового забезпечення застосування засобів законодавчої техніки, що включає в себе правове закріплення засобів законодавчої техніки шляхом викладення окремих положень при розробці та подальшому прийнятті Законів України «Про проекти нормативно-правових актів» та «Про закони і законодавчу діяльність». Також удосконалення правового забезпечення передбачає закріплення механізму їх застосування (наприклад, закріплення принципів застосування засобів законодавчої техніки, умови про обов'язкове здійснення експертизи законопроектів на предмет їх відповідності вимогам законодавчої техніки, встановлення юридичної відповідальності за порушення правил законодавчої техніки тощо). Окрім того, потребує удосконалення правового забезпечення статусу суб'єктів законодавчої діяльності в частині конкретизації їх прав та обов'язків, процесу здійснення законодавчої діяльності, що впливає на якість юридико-технічного оформлення законодавчих актів;

— розробку єдиних теоретико-методологічних засад законопроекування та закріплення їх наказом Міністерства юстиції України у вигляді Інструкції з підготовки законопроектів та законопроектної документації;

— посилення взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, представниками громадських об'єднань та науковими та освітніми закладами в сфері підготовки законопроектної документації, проведення експертиз законопроектів з метою забезпечення їх юридико-технічної якості, перевірки на відповідність законопроектів вимогам законодавчої техніки, в тому числі і її засобам;

— посилення координації в законодавчій діяльності між суб'єктами законодавчої ініціативи, керівниками політичних партій та фракцій, які представлені у Верховній Раді України, з одного боку, та громадянами, громадськими об'єднаннями — з іншого в частині підготовки законопроектів, їх обговорення, доопрацювання, врахування громадської думки, поширення практики запровадження громадської експертизи законопроектів тощо;

— підготовка оновленого словника українських юридичних термінів з метою вживання в положеннях законодавчих актів однакових термінів, що мають однакове смислове навантаження, не допускають неоднозначного тлумачення та забезпечують уникнення непотрібних іншомовних запозичень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук Г.Б. Теоретичні та практичні основи юридичної техніки кодифікаційних актів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Г.Б. Поліщук. — К., 2014. — 235 с.
2. Корольова Ю.В. Соціально-політичні та теоретико-правові аспекти системності джерел права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ю.В. Корольова. — К., 2017. — 229 с.
3. Дідич Т.О. Теоретико-методологічні засади правоутворення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Т.О. Дідич. — К., 2018. — 588 с.
4. Скакун О.Ф. Теория государства и права / О.Ф. Скакун. — Х. : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. — 704 с.

Наставний Б.Е.,

*аспірант кафедри теорії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОЦЕДУРНІ ПОМИЛКИ У ВИКОРИСТАННІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В юридичній літературі про наявність процедурних помилок у використанні законодавчої техніки вченими зазначається епізодично, не завжди науковцями підтримується точка зору про їх наявність та шляхи їх усунення. З точки зору їх пізнавального значення варто звернути увагу на думку М.А. Голодного, який вважає, що помилки у використанні законодавчої техніки є наслідком недосконалості процедур здійснення законодавчої діяльності, коли законопроект не спроможний пройти належним чином всі його стадії, тим самим бути ретельно опрацьованим, в якому будуть усунені всі недоліки техніки його підготовки та оформлення [1, 119]. Окрім того, в юридичній науці наголошується вченими і на тому, що в наукознавчому плані процедурні помилки у використанні законодавчої техніки є нічим іншим як недоліком процедури здійснення законодавчої

діяльності, що виявляється у порушенні послідовності її здійснення або невиправданому скороченні процедури підготовки, розгляду та прийняття законодавчого акту [2, 221], відповідно їх наукове дослідження є невід'ємною складовою вивчення процедурних аспектів законодавчої діяльності та націлене на вироблення науково обґрунтованої методики її здійснення. Так само вказується вченими і на важливість дослідження недоліків процедури законодавчої діяльності крізь призму регламентного забезпечення законодавчого процесу.

Вважаємо, що характеристика процедур у правотворчій або законодавчій діяльності крізь призму їх інструментального призначення, що засновані на системі правил, прийомів, способів і засобів юридичної (законодавчої) техніки, є підставою для висновку про можливість допущення помилок у процедурах використання правотворчої (законодавчої) техніки. Підтверджує таку думку і те, що здійснення правотворчих процедур, відповідальність за їх послідовність та відповідність правилам, прийомам, способам та засобам правотворчої (законодавчої) техніки покладається на уповноважених суб'єктів, що здійснюють цю діяльність, залежить від інтелектуальної роботи вказаних суб'єктів. А це свідчить про суб'єктну зумовленість правових процедур здійснення правотворчої (законодавчої) діяльності, що може як відповідати правилам, прийомам, способам та засобам правотворчої (законодавчої) техніки, так і порушувати їх, тобто виявляється у відповідних помилках у використанні правотворчої (законодавчої) техніки.

Ризик виникнення помилок у використанні законодавчої техніки при здійсненні законодавчої діяльності, особливо порушення процедур законодавчої діяльності, пов'язується в юридичній науці з недоліками волевстановлення суб'єктами публічної влади та техніки його формалізації у змісті законодавчого акта [3, 63]; активною діяльністю суб'єктів законотворчості, що потенційно може допускати помилки при порушенні встановлених форм і процедур її здійснення, чітко визначених принципів [4, 98]; ризиками впливу на процес законотворчості суб'єктивних психологічних та гносеологічних характеристик і здібностей людини, як розробника законодавчих актів та їх подальшого прийняття і введення в дію [5, 106], порушенні послідовності здійснення діяльності уповноважених суб'єктів законотворчості [6, 5–6] та порушенні особливого порядку підготовки та прийняття законодавчих рішень [7, 450].

У контексті вказаного висновку необхідно звернути увагу на думку К.В. Николиної, яка цілком обґрунтовано та достовірно зазначає про те, що поняття «правотворча процедура» є більш спорідненим з поняттям «правотворча діяльність», оскільки правотворча діяльність здійснюється уповноваженими суб'єктами у певних процедурних формах, що в сукупності становитимуть окрему самостійну модель правотворчості в цілому, причому правотворча процедура:

- по-перше, являє собою систему правил, прийомів та засобів розробки, прийняття та введення в дію нормативно-правових актів;
- по-друге, визначає організацію роботи суб'єктів правотворчості та забезпечує їх конструктивну та безперебійну роботу;
- по-третє, надає змогу ефективно оновлювати законодавчу базу держави та реагувати на поточні потреби правового регулювання;
- по-четверте, відображає послідовність, виваженість і результативність роботи суб'єктів правотворчості [8, 143–144].

Таким чином, вчена фактично процедуру правотворчості пов'язує з відповідними їй юридико-технічними характеристиками, в результаті чого за змістом вона складається з «системи правил, прийомів та засобів розробки, прийняття та введення в дію нормативно-правових актів»; за сутністю «визначає організацію роботи суб'єктів правотворчості та забезпечує їх конструктивну та безперебійну роботу»; за функціональним призначенням «надає змогу ефективно оновлювати законодавчу базу держави та реагувати на поточні потреби правового регулювання»; за характером «відображає послідовність, виваженість і результативність роботи суб'єктів правотворчості». Теж саме за аналогією стосується і процедури законодавчої діяльності, а порушення або недотримання вказаних правил, прийомів, способів та засобів розробки, прийняття та введення в дію законодавчих актів виявляється у відповідних помилках у використанні законодавчої техніки.

З огляду на вищезазначене, вказуючи на високий рівень актуальності наукової розробки теоретико-правових аспектів процедурних помилок у використанні законодавчої техніки, вважаємо за доцільне встановити їх особливості та їх наукознавчий потенціал, що можливо розкрити в межах наступних положень:

- по-перше, процедурні помилки у використанні законодавчої техніки виявляються у послідовності здійснення законодавчих процедур або у їх змісті, що не відповідає правилам, прийомам, спосо-

бам і засобам законодавчої техніки. У наукознавчому плані саме послідовність здійснення законодавчих процедур або їх зміст, з одного боку, та правила, прийоми, способи та засоби законодавчої техніки як критерії виміру законодавчих процедур на предмет наявності помилок, з іншого боку, становитимуть емпіричну основу наукового дослідження, відповідно являють собою об'єкт наукового сприйняття і осмислення;

— по-друге, процедурні помилки у використанні законодавчої техніки в науковому плані можуть бути структуровані на складові елементи відповідно до критерію послідовності (стадійності) законодавчого процесу, що дозволяє здійснити їх наукове дослідження з точки зору їх: а) процесуального виміру, як порушення послідовності процедур здійснення законодавчої діяльності; б) змістовного виміру шляхом їх дослідження крізь призму діяльності суб'єктів законопроекткування та законодавчої діяльності на предмет повноти, єдності та всебічності законодавчих процедур;

— по-третє, вивчаючи теоретико-правові аспекти процедурних помилок у використанні законодавчої техніки, потенційно перспективно встановити їх особливості як об'єкта виміру відповідності або невідповідності правилам, прийомам, способам та засобам законодавчої техніки конкретних законодавчих процедур в межах розробки проекту, обговорення, прийняття та введення в дію конкретного законодавчого акта. Це дозволить встановити методологічні засади для здійснення перевірки послідовності здійснення, повноти, єдності та всебічності законодавчих процедур, а також з'ясувати особливості прояву процедурних помилок у використанні законодавчої техніки у законодавчому процесі;

— по-четверте, процедурні помилки у використанні законодавчої техніки мають динамічний характер прояву, що відображається у процедурах законодавчої діяльності уповноважених суб'єктів. Тому їх наукове дослідження дозволить сформулювати уявлення про такі помилки, що відображатиме поточний стан розвитку законодавчого процесу, його юридико-технічне забезпечення та відповідність правилам, прийомам, способам та засобам законодавчої техніки. У науковому плані можливо здійснити типологізацію таких помилок, що в подальшому становитиме методологічну основу для розробки засобів їх усунення і недопущення, водночас такі засоби їх усунення і недопущення матимуть ситуаційний характер застосу-

вання та залежатимуть від особливостей конкретної законодавчої процедури;

— по-п'яте, виявлення та аналіз процедурних помилок у використанні законодавчої техніки з методологічної точки зору дозволить охарактеризувати загальний стан відповідності законодавчого процесу та законодавчої діяльності правилам, прийомам, способам та засобам законодавчої техніки, а також впливатиме в подальшому на загальну характеристику рівня якості юридико-технічної формалізації законодавчої бази держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голодный М.А. Организация и процедура законотворчества в первые годы Советской власти на Украине (1917–1925 гг.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.710 / М.А. Голодный. — К., 1971. — 272 с.
2. Василевич Г.А. Правотворческий процесс : учеб. пособ. / Г.А. Василевич, С.М. Сивец. — Минск : ГИУСТ БГУ, 2008. — 304 с.
3. Дрейшев Б.В. Правотворческие отношения в советском государственном управлении / Б.В. Дрейшев. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1978. — 174 с.
4. Дідич Т.О. Нормопроекткування: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т.О. Дідич. — К., 2006. — 239 с.
5. Лихолат І.П. Раціональне та позараціональне в праві (на матеріалах законотворчості) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / І.П. Лихолат. — К., 2001. — 208 с.
6. Тихомиров Ю.А. Юридическое проектирование: критерии и ошибки / Ю.А. Тихомиров // Журнал российского права. — 2008. — № 2. — С. 3–9.
7. Матузов Н.И. Теория государства и права : учебник / Н.И. Матузов, А.В. Малько. — М. : Юристъ, 2002. — 512 с.
8. Николина К.В. Юридична процедура: поняття, ознаки, види, місце в системі правових категорій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / К.В. Николина. — К., 2012. — 188 с.

Мирко Б.М.,

аспірант

Київського університету права НАН України

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ

Наявність у Кримінальному кодексі України норми щодо відповідальності за вчинення дій із провокації підкупу нерідко є предметом гострих дискусій як серед науковців, так і представників законодавчого органу влади.

Передусім аргументи обох сторін зводяться до необхідності внесення змін в диспозицію статті 370 закону про кримінальну відповідальність України шляхом її викладу в новій редакції та віднесення до спеціального виду зловживання службовим становищем або ж взагалі до декриміналізації норми через наявність у ній всіх ознак на думку деяких осіб окремого виду підбурювання до вчинення одного із злочинів, передбачених ст. 368, 369 КК України [1].

Яскравим прикладом втілення наведених позицій є наявність серед зареєстрованих на сьогодні у Верховній Раді України VIII скликання двох протилежних за змістом законопроектів про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо скасування статті 370 № 1690 від 31.12.2014 р. та про встановлення відповідальності за провокацію злочину № 4999 від 15.07.2016 р.

Втім, опоненти як скасування кримінальної відповідальності за провокацію підкупу, так і криміналізації провокації злочину таких поглядів не розділяють, наводячи при цьому свої доводи щодо обґрунтованості правової природи провокації підкупу як злочину, що має власні, відмінні від інших характеристики.

Розпочинаючи аналіз складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України, слід зазначити, що сучасну назву статті та диспозицію норми закону про кримінальну відповідальність в актуальній редакції визначено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 р. № 198-VIII [2].

За нормативним визначенням, провокація підкупу — це дії особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Як правило, *основним безпосереднім об'єктом* даного складу злочину є суспільні відносини, що забезпечують сталу діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, юридичних осіб як публічного, так і приватного права, а також осіб (фізичних та юридичних), наділених повноваженнями щодо надання публічних послуг.

Предметом злочину, передбаченого ст. 370 КК України, є неправомірна вигода, визначення якої наведено у примітці до ст. 364-1 КК України та якою прийнято вважати грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [1].

Об'єктивна сторона провокації підкупу знаходить свій прояв у вчиненні дій з підбурювання особи до пропонування, обіцянки чи надання неправомірної вигоди або ж прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди.

Важливим фактором при встановленні в діях винної особи ознак цього складу злочину є наявність початку реалізації однієї з будь-яких наведених вище форм об'єктивної сторони до виникнення у спровокованої особи наміру на одержання такої вигоди.

До способів вчинення провокації підкупу в науковій літературі та правозастосовній практиці прийнято відносити поради, пропозиції, прохання, примус, рекомендації, погрози тощо.

Із суб'єктивної сторони даний склад злочину характеризується наявністю вини у формі прямого умислу та мети, направленої на викриття особи, як пропонувала, обіцяла, надала неправомірну вигоду або прийняла пропозицію, обіцянку про її надання чи одержала таку вигоду.

Суб'єкт складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України, є спеціальним — службова особа як публічного, так і приватного права, а за ч. 2 цієї статті, суб'єктом злочину може бути тільки працівник правоохоронного органу.

Окремо в цій частині уваги заслуговує питання щодо кваліфікації дій осіб, які не є службовими особами та вчиняють провокаційні дії, спрямовані на штучне створення умов для одержання особою та/або особами неправомірної вигоди, а також кримінальної відповідальності за одержання спровокованою особою неправомірної вигоди.

Якщо, на жаль, на перше питання відповіді законодавцем дотепер не надано, а представниками правоохоронних органів в такому разі дії осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, у кожному конкретному випадку кваліфікуються як підбурювання до вчинення одного із злочинів, передбачених ст. 368, 368-3, 368-4 або 369 КК України, то у випадку з правовою оцінкою дій спровокованої особи, яка одержала неправомірну вигоду, у деякій мірі простіше.

Так, абзацом 3 п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. № 5 встановлено, що у випадку, коли давання або одержання хабара відбулося у зв'язку з провокацією, це не виключає відповідальності тих, хто його дав або одержав [3].

Проте важко уявити ситуацію, коли на практиці одночасно з притягненням до відповідальності винної у провокації підкупу особи за ст. 370 КК України буде повідомлено про підозру в одержанні неправомірної вигоди спровокованої нею особи.

Окремим важливими питанням, яке підлягає комплексному дослідженню в аспекті наявності ознак провокації підкупу в діях особи, яка відповідно до ст. 272 КПК України з урахуванням положень ст. 43 КК України виконувала спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, як через визначені нормативні вимоги для проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, так і у зв'язку з тактичними особливостями її здійснення.

Видається, що у такому випадку важливим критерієм для правильного визначення підстав та меж кримінальної відповідальності за провокацію підкупу є встановлення чітких для правозастосування дефініцій в нормах закону про кримінальну відповідальність, які б були позбавлені можливості для їх подвійного трактування та в цілому сприяли утвердженню на законодавчому рівні принципу правової визначеності як одного із елементів верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бантишев О.Ф. Провокація хабара як спеціальний вид співучасті у злочині [Електронний ресурс] / О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2008. — Вип. 19. — С. 105–112.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 10. — С. 673. — Ст. 119.
3. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 р. // Юридичний вісник. — 2002. — № 28 (368).

Дмитришак Ю.І.,

аспірант

Київського університету права НАН України

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У період розбудови незалежної, демократичної, правової, соціальної Української держави велика увага приділяється забезпеченню прав та свобод людини, одним з напрямків якого є боротьба зі злочинністю. Нині діяльність прокуратури як одного із суб'єктів протидії злочинності набуває особливого значення в умовах активного зростання злочинності, долучення до неї великої частини населення, гнучкої зміни форм кримінальної поведінки, установлення злочинного контролю за окремими видами економічної та іншої діяльності, а також на окремих територіях.

Злочинність — історично мінливе, соціальне явище, яке являє собою систему передбачених кримінальними законами діянь, що вчиняються на певній території або серед певних соціальних груп упродовж певного проміжку часу. Злочинність, особливо її організовані форми, фігурує в числі перших найнебезпечніших загроз

суспільству. Організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності, є найбільш стійким та консолідованим її проявом. Суспільна небезпека організованої злочинності підкреслюється в багатьох міжнародно-правових документах, зокрема у преамбулі Рамкової Конвенції ООН проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року, Неапольській політичній декларації та Глобальному плані дій проти організованої злочинності, прийнятих на Світовій конференції міністрів внутрішніх справ з проблем транснаціональної організованої злочинності, проведеної 21–23 листопада 1994 р. у м. Неаполі, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, підписаної 15 грудня 2000 р. у м. Палермо.

Разом з тим до цього часу виникають складнощі в українському законодавстві з розмежуванням видів злочинних угруповань, трактуванням низки пов'язаних з ними понять, що негативно позначається на стані протидії організованій злочинності. Недостатня розробленість проблеми протидії злочинності, значущість питань, що з неї випливають для захисту соціально-економічних умов функціонування суспільства, подальшого розвитку кримінологічної та кримінально-правової науки, удосконалення законодавства та практики його застосування, потреба подальшої активізації заходів протидії діяльності злочинних угруповань стали підставою для вибору даної теми дослідження. Тому, враховуючи вищезазначене важливим є дослідження стану та визначення шляхів удосконалення протидії злочинності (пріоритетно у кримінологічному і кримінально-правовому плані), впровадження нових методів боротьби із злочинністю органами прокуратури, удосконалення законодавства, що регулює діяльність правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю з метою впливу на зниження показників злочинності в Україні.

Вивчаючи наукову та навчально-методичну літературу, питаннями підвищення ефективності діяльності прокуратури у сфері боротьби із злочинністю досить плідно займаються як науковці так і кримінологи. Присвячені праці таких науковців Є.М. Блажівського, М.М. Вурбики, Ю.М. Грошевого, Л.М. Давиденка, В.В. Долежана, П.М. Каркача, М.В. Косюти, М.Й. Курочки, О.М. Литвака, В.І. Малуги, М.І. Мичка, В.Т. Нора, Є.М. Поповича, М.В. Руденка, О.І. Шиньського та ін. Між тим, незважаючи на значну кількість наукових досліджень із цієї теми, в умовах проведення правової реформи

в Україні, а також суттєвого підвищення злочинності, на сьогодні, у правовому регулюванні правоохоронної діяльності прокуратури накопичилось чимало проблем, які суттєво впливають на ефективність виконання покладених на органи прокуратури завдань і функцій. У зв'язку з цим залишається актуальним дослідження потенціалу й ролі прокуратури як одного із суб'єктів протидії злочинності.

Усе наведене вище дає змогу зробити висновок щодо самостійності та специфічності прокуратури як спеціального правоохоронного органу держави, що за функціональною ознакою, насамперед ознакою реального впливу виконуваних нею функцій та відповідних їм видів діяльності на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності та злочинних виявів, належить до спеціалізованих суб'єктів протидії та запобігання злочинності, що потребує нагального вдосконалення задля підвищення ефективності протидії злочинності в Україні, визначення місця прокуратури в системі правоохоронних органів, як суб'єкта протидії злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про прокуратуру: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
2. Бандурка А.М. Преступность в Украине: причины и противодействие : [моногр.] / А.М. Бандурка, Л.М. Давиденко. — Х. : Основа, 2003. — 368 с.
3. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2013 рік. — К. : Управління статистики, організації та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, 2014. — 63 с.
4. Координація прокурором діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності та корупції : [моногр.] / за заг. ред. В.П. Пшонки, Є.М. Блажівського. — К. : Алерта, 2013. — 320 с.
5. Кулик О.Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні: тенденції та прогноз [Електронний ресурс] / О.Г. Кулик. — Режим доступу : <https://www.nbuv.gov.ua>

Бойко В.Ю.,

аспірант

Київського університету права НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Реформа місцевого самоврядування в рамках децентралізації, концептуальні основи якої були схвалені ще у 2014 р., а реалізація стартувала в 2015 р., дійсно стала однією серед найактуальніших стратегічних реформ.

І ключову роль у забезпеченні інтересів громадян в рамках даної адміністративної реформи отримали об'єднані територіальні громади (далі ОТГ).

Основний Закон України зазначає, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи [3].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає жителів, що об'єднані постійним проживанням в межах села, селища, міста, які є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, які мають єдиний адміністративний центр, як територіальна громада [11].

На переконання Ткачука А.Ф., це визначення дещо формальне вже хоча б тому, що проста сукупність мешканців населеного пункту, непоєднаних жодними іншими інтересами, не може становити ефективну громаду. Мешканці населеного пункту, формально отримавши визначення «територіальної громади» за формою, навряд чи одразу ж можуть стати нею за суттю. Адже територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування і саме територіальній громаді належать фундаментальні права місцевого самоврядування, і саме вона, через встановлені законом правила й процедури, формує систему органів місцевого самоврядування, і саме вона є власником майна [12].

Суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст. Існує декілька умов,

за якими здійснюється добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст:

1) об'єднана територіальна громада не може включати в себе іншу територіальну громаду, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування;

2) територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися;

3) об'єднана територіальна громада має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області;

4) при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;

5) якість та доступність публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання [10].

Адміністративним центром об'єднаної територіальної громади визначається населений пункт (село, селище, місто), який має розвинуту інфраструктуру і, як правило, розташований найближче до географічного центру території об'єднаної територіальної громади [10].

Ініціаторами добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст можуть бути: сільський, селищний, міський голова; не менш як третина депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради; члени територіальної громади в порядку місцевої ініціативи; органи самоорганізації населення відповідної території (за умови представлення ними інтересів не менш як третини членів відповідної територіальної громади) [10].

Сільський, селищний, міський голова після прийняття відповідною радою рішення про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад надсилає пропозицію про таке об'єднання сільському, селищному, міському голові суміжної територіальної громади. Після завершення громадського обговорення пропозиція подається до відповідної ради на наступну сесію для прийняття рішення про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представника (представників) до спільної робочої групи або про відмову в наданні згоди [10].

Утворення спільної робочої групи є початком процедури добровільного об'єднання територіальних громад. Повноваження органів місцевого самоврядування, сільського, селищного, міського голови територіальних громад, що об'єдналися, припиняються з моменту набуття повноважень новообраними органами місцевого самоврядування, сільським, селищним, міським головою територіальної громади, утвореної внаслідок добровільного об'єднання [10].

Актуальним моментом є строки утворення ОТГ. Варто зауважити, що Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не дає чітких відповідей на питання, в які часові рамки має відбутися об'єднання територіальних громад [10].

З одного боку, це є цілком логічним, адже мова йде про добровільність, але відсутність конкретних строків, по-перше, не дає змоги оцінити прогрес реалізації реформ, по-друге, важко уявити паралельне існування ОТГ і органів місцевого самоврядування у тому вигляді, у якому вони існують на сьогодні, з різним переліком повноважень і механізмом відносин з Державним бюджетом. На початку 2017 р. серед експертів поширеною була думка про те, що добровільне об'єднання громад в Україні має завершитися до кінця 2017 р. Після цього до тих населених пунктів, які не утворили ОТГ, буде застосоване адміністративне об'єднання [1].

Природньо, що такі терміни витримані не будуть. Через відсутність конкретних строків щодо укрупнення громад, важко зрозуміти кінцеві строки проведення реформ щодо децентралізації влади, адже у нормативно-правовій базі йдеться саме про передачу повноважень ОТГ.

Органи місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади є правонаступниками активів і пасивів (зобов'язань) органів місцевого самоврядування територіальних громад, що об'єдналися.

Одним із найголовніших стимулів об'єднання територіальних громад є фінансова підтримка держави. Окрім переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та розширення переліку податкових надходжень, ОТГ отримують кошти у вигляді субвенції з державного бюджету на формування відповідної інфраструктури та мають право на отримання коштів з Державного фонду регіонального розвитку на проекти, спрямовані на підтримку добровільно об'єднаних територіальних громад. У 2016 р. з державного бюджету на формування інфраструктури об'єднаних територі-

альних громад було виділено субвенцію у загальній сумі 1 млрд грн. Розподіл субвенції ОТГ здійснювався залежно від площі території та кількості сільських жителів [6].

До прикладу, у 2016 р. найбільший обсяг субвенції припадав Краснолиманській ОТГ Донецької області — 23,2 млн грн, найменший — на Заводську ОТГ Тернопільської області — 957 тис. грн. Загалом Закон України «Про добровільне об'єднання громад» передбачає п'ятирічний термін державної підтримки об'єднаних громад, а отже, й відповідне пропорційне збільшення розмірів державної субвенції відповідно до зростання кількості утворених громад. Така логіка, що впливає з чинного законодавства, була дуже переконливим аргументом для утворення ОТГ 2016 р. Проте у 2017 р. 366 утворених ОТГ отримали лише 1,5 млрд грн з Державного бюджету. Окрім субвенції з державного бюджету на формування інфраструктури об'єднані територіальні громади отримують освітню і медичну субвенції [2, 118–119].

У період з дня набрання чинності рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної ради про утворення об'єднаної територіальної громади до формування органів місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади відчуження, передача в оренду (користування), заставу (іпотеку), лізинг, концесію, оперативне управління об'єктів комунальної власності територіальних громад, що об'єдналися, забороняється [10].

Органи місцевого самоврядування отримують необхідні кадрові та фінансові ресурси та інфраструктурний потенціал для належного виконання повноважень. Розглянемо докладніше, які ж повноваження отримують об'єднані громади.

До власних повноважень відносимо: планування розвитку громади та формування бюджету; економічний розвиток, залучення інвестицій, розвиток підприємництва; управління земельними ресурсами, надання дозволів на будівництво, прийняття будівель в експлуатацію; розвиток місцевої інфраструктури; надання житлово-комунальних послуг; утримання вулиць і доріг на території громади; організація пасажирських перевезень на території громади; громадська безпека силами муніципальної поліції; пожежна охорона.

Делеговані повноваження: соціальна допомога через територіальні центри; адміністративні послуги через центри їх надання; управління школами та дитячими садками; первинна медична допо-

мога; утримання та організація роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків.

Слід зазначити, що об'єднані відповідно до Закону та Перспективного плану громади отримують весь спектр повноважень, що їх наразі мають міста обласного значення.

Крім того, в об'єднаних громадах мешканці мають бути забезпечені послугами, що надаються органами державної влади.

Послуги підрозділів державних органів в громадах: виплата пенсій, субсидій, забезпечення пільгами; казначейське обслуговування; контроль санітарного та епізоотичного стану; реєстрація актів цивільного стану.

Забезпечено передачу частини повноважень від центральних органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування. Набули чинності та реалізуються закони України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг»; «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” та деяких інших 120 законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»; «Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців” та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства», який значно розширив повноваження органів місцевого самоврядування у вирішенні питань регулювання містобудівної діяльності, архітектурно-будівельного контролю та нагляду [7; 8; 9].

Вжиті окремі заходи і щодо секторальної децентралізації. У рамках проведення секторальної децентралізації у сфері освіти Кабінет Міністрів України 20 січня 2016 р. схвалив Положення про освітній округ, яким визначив новий порядок діяльності освітніх округів та опорних загальноосвітніх навчальних закладів [4].

У червні 2016 р. розпочато роботу щодо створення карти освітніх округів у регіонах з урахуванням Перспективних планів тери-

торій громад областей. Окремою постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. затверджено порядок створення госпітальних округів, який встановлює критерії для визначення складу та меж госпітальних округів, а також визначає механізм їхнього створення [5].

Таким чином, ОТГ в Україні є відносно новим правовим інститутом і їх діяльність тільки починають досліджувати і удосконалювати. Недосконала та застаріла нормативно-правова база не дає змоги повноцінно розвиватись та виконувати повноваження. Саме тому для дослідження даного питання загалом використовувались джерела у вигляді інструкції або рекомендацій, розроблених безпосередньо ОТГ. Отже, необхідно й надалі впроваджувати нові методичні засади для більш досконалої роботи органу, проводити роз'яснювальну роботу для виконавчих органів ОТГ з метою ефективною і плідною роботи, детально досліджувати особливості діяльності ОТГ як практикам, так і науковцям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Експерт: наприкінці 2017 року добровільне об'єднання громад в Україні має завершитися. Чернівці. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/4801>
2. Забейворота Т.В. Модернізація системи державного управління в умовах децентралізації влади. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Х., 2017. 276 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. Ст. 140. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 20 січня 2016 р. № 79. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-2016-%D0%BF>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку створення госпітальних округів» від 30 листопада 2016 р. № 932. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249582611>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад» від 16 березня 2016 р. № 200. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200-2016-%D0%BF/>

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 320-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/320-19>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 888-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/888-19>

9. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 834-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/834-19>

10. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

12. Ткачук А.Ф. Діяльність органів місцевого самоврядування та депутатів сільської, селищної, міської ради (навчальний модуль). К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.

Кортукова Т.О.,

голова Ради молодих вчених

Київського університету права НАН України

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

На сьогодні проблема прав біженців та шукачів притулку є надзвичайно актуальною. Це зумовлено тим, що Європа, особливо її південні країни, щоденно має справу з прибульцями з Африки та Азії, які, боячись за своє життя, шукають безпечного місця перебування. Їхня присутність у європейських країнах викликає навантаження для урядів та низку питань, які потребують вирішення. Ці питання стосуються прийому та вислання шукачів

притулку, їх розміщення, можливості затримання та забезпечення належної процедури судових процесів, які стосуються подання заяви про надання статусу біженця. Тому виникає питання про те, як люди можуть захистити себе від несприятливих рішень урядів, а отже, якими є права шукачів притулку та біженців у приймаючих країнах.

Серед іноземних науковців питанню європейських стандартів захисту прав біженців приділяли увагу Е. Гільд, С. Пірс, Т. Констандінідес, Т. Молнар та ін. На національному рівні зазначена вище проблематика досліджувалась такими вченими, як Г. Гнатюк, О. Малиновська, В. Новік, Ю. Шемшученко та ін. Глибоко аналізує питання співвідношення міжнародного права біженців та міжнародного права прав людини О. Котляр. Проте комплексного аналізу щодо європейських стандартів прав біженців не здійснювалось.

Необхідно зазначити, що найголовнішим міжнародним принципом у цій сфері є принцип невислання, відповідно до якого державам забороняється примусово вислати чи повертати особу в державу, де їй/йому загрожує переслідування за ознаками раси, приналежності до певної етнічної чи соціальної групи, політичних переконань чи віросповідання або існує потенційна загроза такого переслідування.

Одним з найважливіших актів є Конвенція про статус біженців від 28 жовтня 1951 р. та її Протокол 1967 р. [1], в яких закріплюється визначення терміна «біженець» і які встановлюють певні зобов'язання для договірних сторін. Вона значно вплинула на формування спільної політики надання притулку в ЄС, тобто, як зазначає Т. Молнар, «вплив міжнародних норм на міграційну політику ЄС у цьому випадку є очевидним» [2, 44].

При цьому у ЄС питання щодо біженців та шукачів притулку регулюються статтями 77–80 ДФЄС [3], які стосуються політики щодо імміграції, прикордонного контролю та питань притулку. Більш конкретні зобов'язання для держав — членів ЄС щодо шукачів притулку та їхніх прав впливають, зокрема, з Хартії ЄС про основні права, а саме стаття 18 забезпечує право на притулок [4].

Також зобов'язання для держав — членів ЄС у сфері надання притулку містяться в актах вторинного права, найважливішими серед яких є Кваліфікаційна директива від 2011 р. [5], яка визначає вимоги щодо міжнародного захисту та основні права, пов'язані із на-

данням міжнародного захисту; Директива про процедуру надання притулку від 2013 р., яка стосується процедур надання та скасування міжнародного захисту [6]; також прийом шукачів притулку регулюється Директивою про прийом від 2013 р. [7]; крім того Регламент Дублін III від 2013 р. визначає, яка держава — член ЄС відповідає за прийняття заяви про надання притулку [8].

Таким чином, вищезазначені документи встановили мінімальні стандарти щодо системи надання притулку, від яких держави — члени ЄС не можуть відступати.

Також у рамках ЄС у 2011 р. було створено Європейський офіс підтримки притулку [9] — агентство ЄС, створене для впровадження спільної європейської системи притулку. При цьому головною метою агентства є захист прав шукачів притулку та посилення координації між державами — членами ЄС у цьому питанні.

У травні 2016 р. в рамках процесу реформування спільної європейської системи притулку та визнання зростаючих потреб держав-членів щодо підтримки у сфері притулку Європейська Комісія представила пропозицію про зміну та розширення ролі Європейського офісу підтримки притулку [10]. Реформоване агентство, яке буде перейменовано в Агентство ЄС з питань надання притулку, матиме повноваження здійснювати моніторинг та забезпечувати впровадження спільної європейської системи притулку з метою досягнення гармонізації системи надання притулку держав — членів ЄС і буде задіяно у збиранні та обробці персональних даних заявників, включаючи відбитки пальців.

Агентство також має збирати та аналізувати інформацію про ситуацію з наданням статусу біженця в ЄС і створювати та координувати мережу щодо інформації про країну походження, надаючи рекомендації щодо безпечних країн походження. Крім того, агентству буде надано повноваження розробляти та приймати певні стандарти та керівні принципи роботи, яких держави — члени ЄС зобов'язані будуть дотримуватися. До того ж агентство буде співпрацювати з третіми країнами, з метою полегшення обміну інформацією між державами-членами ЄС та третіми країнами.

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод [11] (далі — ЄКПЛ) не визнає права на політичний притулок. Європейський суд з прав людини неодноразово повторював цей факт у своїх рішеннях. Проте, коли шукач притулку в'їжджає

на територію договірної держави, він може користуватися правами, встановленими ЄКПЛ. Це, в свою чергу, призводить до серйозних наслідків. Окрім зобов'язань забезпечити здійснення всіх зазначених прав у межах своїх держав, договірні держави поділяють відповідальність за долю шукачів притулку за їх межами у третіх країнах. Тобто ЄКПЛ передбачає деякі додаткові зобов'язання урядам, які в цілому вступають у дію, коли розглядається питання щодо видворення, вислання або екстрадиції.

Необхідно зазначити, що три положення ЄКПЛ особливо актуальні у сфері надання притулку. Зокрема, стаття 8 ЄКПЛ захищає приватне або сімейне життя біженців. Стаття 3 ЄКПЛ є центральною гарантією проти поганого поводження в країнах походження або транзиту, з яких особи шукають притулок у європейських державах, а також стаття 13 ЄКПЛ, яка стосується процедури та судових рішень. Таким чином, можна стверджувати, що ЄКПЛ фактично перетворилась інструмент захисту біженців, хоча першочергово держави-учасники вирішили не інтегрувати право на притулок в ЄКПЛ.

Таким чином, враховуючи різні фактори впливу у відповідних регіонах походження шукачів притулку, управління міграційними процесами залишатиметься і надалі викликом для ЄС. У таких умовах надзвичайно важливо знайти рішення конфлікту, який полягає у балансуванні національного суверенітету, з одного боку, і належного функціонування спільної політики надання притулку в ЄС, з урахуванням принципів солідарності та справедливого розподілу обов'язків в рамках ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про статус біженців, 1951 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011
2. Molnár T. EU Migration Law Shaping International Migration Law in the Field of Expulsion of Aliens: The Empire Strikes Back? / T. Molnár // Pécs Journal of International and European Law. 2017. № 2. P. 40-61
3. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>

4. Хартія основних прав ЄС, 2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eulaw.ru/treaties/charter>.

5. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:337:0009:0026:en>

6. Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013L0032>

7. Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033>

8. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013R0604>

9. Regulation (EU) No 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:132:0011:0028:EN>

10. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Union Agency for Asylum and repealing Regulation (EU) No 439/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160504/easo_proposal_en.pdf

11. European Convention on Human Rights, 1950 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.

Бордюг Т.О.,

аспірантка

кафедри цивільно- та кримінально-правових дисциплін

Київського університету права НАН України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У РАМКАХ ООН

Процеси глобалізації та інтеграції стирають кордони між державами та правовими системами. Міжнародно-правові норми все частіше стають частиною внутрішнього законодавства. Усе це приводить до уніфікації стандартів і правил.

З одного боку, процеси глобалізації відкривають нові можливості, а з іншого — створюють нові загрози. Тому тема захисту прав людини загалом і дітей зокрема ніколи не втратить своєї актуальності.

У сфері сімейного права відомі роботи Т.В. Боднар, І.В. Жилінкової, Л.А. Кондратьєвої, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси та ін. Проте постійний і невпинний розвиток міжнародного права у сфері захисту прав дітей потребує його постійного вивчення. Тому метою даного дослідження є проведення аналізу міжнародно-правових аспектів захисту прав дітей та виокремлення сучасних стандартів захисту прав дітей у рамках ООН.

В Преамбулі Декларації прав дитини визнається, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту, до і після народження» [1]. Оскільки «дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності» [2], міжнародне співтовариство і створює стандарти, покликани забезпечити досягнення цієї мети.

Міжнародно-правові акти у сфері захисту прав дітей складають значну частину міжнародно-правових норм. Більше того, міжнародно-правові норми про захист прав дітей є найбільш імплементаваними у національні правові системи. Так, Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) була ратифікована 192-ма державами, що є рекордною кількістю [3, 280].

Зрозуміло, що загальні міжнародні договори про права людини самі по собі створюють механізми захисту прав дитини, як і будь-якої людини. Деякі з них разом з цим мають окремі специфічні положення, що стосуються дитини. Такими документами є, наприклад, два міжнародні пакти ООН 1966 р.: про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права [3, 280]. Проте на сьогодні було створено і значно розширено масив міжнародно-правових актів конкретно лише у сфері захисту прав дітей.

Окрім Конвенції про права дитини (1989 р.), яка є фундаментальною для міжнародного захисту прав дітей, розроблено та введено в дію низку інших важливих документів, зокрема: Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном (1956 р.); Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання (1973 р.); Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975 р.); Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (1980 р.); Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (1980 р.); Європейську конвенцію про здійснення прав дітей (1996 р.); Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (1996 р.); Конвенцію про контакт з дітьми (2003 р.) та ін.

Вказані міжнародні документи визначають основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, які протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими факторами. Нині міжнародні договори також дозволяють вирішувати питання, пов'язані із здійсненням батьківських прав і виконанням обов'язків як матеріального, так і нематеріального характеру, незалежно від громадянства і місця проживання батьків і дітей [4].

При цьому у зазначених міжнародних документах визнається, що, не зважаючи на сучасні тенденції, сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має

виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням [4].

Отже, проаналізувавши вищевказані конвенції та узагальнюючи їх норми, можемо виокремити такі стандарти ООН у сфері захисту прав дітей:

- спеціальна охорона і піклування, зокрема належний правовий захист, до і після народження;
  - першочерговість у наданні захисту і допомоги;
  - створення належних умов для життя і розвитку;
  - пріоритетність сім'ї як найбільш сприятливого середовища для розвитку дитини;
  - протидія незаконному переміщенню — вивезенню за кордон або неповерненню з-за кордону — дитини із порушенням права піклування про дитину;
  - забезпечення спілкування дитини із особами, з якими вона має сімейні зв'язки;
  - забезпечення представництва інтересів дітей перед іншими особами та державними органами;
  - врахування думки та інтересів дитини при вирішенні сімейних спорів;
  - надання дітям процесуальних прав та полегшення застосування ними цих прав при розгляді судом справ, що стосуються інтересів дитини;
  - забезпечення дітям доступу до правової допомоги, у тому числі безкоштовної вторинної правової допомоги;
  - створення можливості стягнення аліментів на дитину за кордоном.
- Усе вищенаведене встановлено з метою забезпечення благополуччя дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація прав дитини: Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384

2. Конвенція ООН про права дитини в редакції зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

3. Войтенко О.М. Права дитини / О.М. Войтенко // Де починаються права людини: історія і сучасні підходи : освітній посібник / О. Войтенко, М. Тяглий, С. Бугров [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://sf.usc.edu/sites/default/files/lessons/units/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%2010.pdf>

4. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://minjust.gov.ua/m/str_19188

Войтюк Т.Р.,

аспірант

Інституту держави і права ім. В.М. Корецького

ВІДМОВА ВІД ВИКОНАННЯ ПРАВОВОГО ОBOB'ЯЗКУ ТА УХИЛЕННЯ ВІД ЙОГО ВИКОНАННЯ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У чинному Кримінальному кодексі України (КК України) передбачена відповідальність за невиконання особою свого правового обов'язку. При цьому законодавець криміналізував різні форми суспільно небезпечних діянь, які полягають у такому невиконанні. Так, відмова передбачена відносно насильницького зникнення, за якого представник держави, в тому числі іноземної, вчиняє арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі (ст. 146-1 КК України), перешкоджання законній професійній діяльності журналістів у формі незаконної відмови у доступі журналіста до інформації (ст. 171 КК України), незаконної відмови у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності (ст. 183 КК України), відмови свідка від давання

показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України), злісного ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт у формі відмови від виконання роботи, вид якої визначений підприємством, установою, організацією, більше двох разів протягом місяця без поважних причин (ст. 389-2 КК України), непокори, тобто відкритої відмови виконати наказ начальника (ст. 402 КК України), відмови від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409 КК України), відмови під час бою діяти зброєю (ст. 429 КК України). Водночас відмова від виконання незаконних дій є підставою для виключення злочинності діяння. Йдеться про те, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження (ч. 3 ст. 41 КК України).

Окремі протиправні дії винуватого можуть бути спрямовані на те, щоб вплинути на іншу особу з метою, щоб вона відмовилася від виконання покладеного на неї правового обов'язку. Йдеться про підкуп виборця або учасника референдуму з метою, щоб він відмовився від безпосередньої реалізації свого виборчого права або права голосу (відмовився від участі в голосуванні) (частини 1, 2 ст. 160) та про примушування свідка, потерпілого, експерта до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять (ст. 386 КК України).

Окрім того, відмова від виконання правових обов'язків засудженим зумовлює зміну кримінально-правових відносин, в яких він виступає учасником. Так, у випадку, коли звільнена від відбування покарання з випробування жінка відмовилася від дитини, суд за поданням контролюючого органу направляє засуджену для відбування покарання згідно з вироком суду (ч. 5 ст. 79 КК України). Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком (ч. 5 ст. 83 КК України).

Окрім відмови законодавець передбачив кримінальну відповідальність і за ухилення від виконання правового обов'язку (ч. 5 ст. 52, ч. 3 ст. 97, статті 96-3, 96-5, 157, 164, 165, 212, 212-1, 237, 335-

337, 389, 389-2, 390, ч. 1 ст. 409 КК України), а також за невиконання правового обов'язку (статті 137, 140, 166, 197, 280, 351, 351-1, 351-2, 355, 367, 383, 389-1, 402, 403, 426 КК України).

Згідно з тлумачним словником, одне зі значень слова «відмова» в українській мові — це відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ і т. ін. «Відмовляти», «відмовити» означають давати відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ, а «відмовлятися» — не погоджуватися що-небудь робити; наводити які-небудь докази, часом вигадані, щоб не виконати прохання, наказу [1, 75]. Слово «ухилитися» в українській мові означає «1. Відступати, відхилитися, відскакувати тощо назад чи вбік від кого-, чого-небудь. 2. Намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь, відсторонятися від чогось; уникати» [1, 1522].

Якщо порівняти загальноживані значення слів «відмова» та «ухилення», то можна помітити відмінність між ними. У першому випадку, як вбачається, особливістю відмови є конотація прямої, відкритої відповіді про те, що особа не бажає виконувати свій правовий обов'язок. Тоді як ухилення полягає у нечіткому, неявному та непрямому уникненні від виконання правового обов'язку. Окрім того, на нашу думку, відмова та ухилення відрізняються ще й тим, що відмова — це певна одномоментна дія, тоді як ухилення — це дія, що розтягнута у часі. Тому в усіх випадках, коли йдеться про кримінальну відповідальність за невиконання правового обов'язку, відповідний склад злочину отримав назву триваючого. Така інтерпретація понять «відмова» та «ухилення» зумовлює різне встановлення моменту закінчення відповідних діянь. На нашу думку, відмова є закінченим діянням з моменту відкритої відмови не виконати свій правовий обов'язок, тоді як ухилення, враховуючи віднесення відповідних складів злочинів до триваючих, слід вважати закінченим діянням з моменту вчинення початкової дії, а закінчення часу, нормативно відведеного для належного виконання правових обов'язків, слід вважати моментом припинення злочинного стану, в якому перебуває особа.

В окремих статтях Особливої частини КК України відмова та ухилення є самостійними формами діяння в одній і тій же статті Особливої частини КК України. Наприклад, у ч. 1 ст. 409 передбачена відповідальність за ухилення військовослужбовця від несення

обов'язків військової служби шляхом самокалічення або симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману, а в ч. 2 цієї статті — за відмову від несення обов'язків військової служби. При цьому науковці включають у поняття «відмова» та «ухилення» різний зміст. Наприклад, на думку С.О. Харитонова, «відмова від несення обов'язків військової служби з об'єктивної сторони характеризується тим, що військовослужбовець відкрито, не вдаючись до обману, усно, письмово чи в інший спосіб виражає своє небажання нести військову службу або виконувати окремі її обов'язки і фактично припиняє їх виконання. Відмова можлива у двох формах. По-перше, у формі відкритої заяви про небажання нести військову службу з подальшим фактичним припиненням виконання обов'язків за нею. При цьому сама лише така заява, якою б категоричною вона не була, не може розглядатися як відмова від несення обов'язків військової служби, якщо вона не супроводжується фактичним припиненням їх виконання. По-друге, у формі явного, фактичного припинення виконання обов'язків військової служби, хоча б це не супроводжувалося відповідною заявою (військовослужбовець демонстративно не виконує своїх обов'язків, ігнорує вимоги командира нести службу)» [2, 70]. На думку М.І. Хавронюка, відмова від несення обов'язків військової служби — це «найухваліша форма злочину, передбаченого ст. 409, — полягає в тому, що військовослужбовець відкрито, не вдаючись до обману, заявляє про своє небажання нести такі обов'язки та/або фактично припиняє їх виконувати. Тобто зазначена відмова може полягати і в бездіяльності — коли військовослужбовець, хоч і перебуває на території військової частини (у місці служби) (або, якщо він є, наприклад, особою офіцерського складу, систематично з'являється на службу), але демонстративно не виконує обов'язків військової служби, явно ігноруючи встановлений порядок її проходження» [3, 1161–1162].

Таке «паралельне» існування в одній статті двох термінів «відмова» та «ухилення» свідчить про те, що законодавець, очевидно, мав на меті диференціювати кримінальну відповідальність за невиконання правового обов'язку, надавши відмові більший ступінь суспільної небезпеки порівняно з ухиленням. Про це свідчить, зокрема, порівняння кримінально-правових санкцій у частинах 1 та 2 ст. 409 КК України. Така диференціація відповідальності, вочевидь, мала на меті найбільш повно врахувати різні варіанти суспільно

небезпечної поведінки особи, яка не виконує обов'язки з несення обов'язків військової служби.

Для того щоб уникнути пробільності кримінального закону України, вважаємо за доцільне в усіх випадках, де діяння позначене терміном «відмова», криміналізувати й таке діяння, як ухилення від виконання правового обов'язку. Оскільки у зворотному випадку відсутність одного з вказаних вище діянь у диспозиції статті може стати підставою для того, щоб вивести конкретну протиправну поведінку особи з-під реагування держави кримінально-правовими засобами. Хоча в окремих випадках достатньо криміналізувати хоча б якесь одне діяння — ухилення або відмову від виконання правового обов'язку.

Таким чином, як вбачається з наведеного вище аналізу, вимога та ухилення мають відмінні ознаки, що впливають з лінгвістичного, системного та телеологічного тлумачення кримінально-правових норм, характеризуються різним змістом у відповідних кримінально-правових нормах. Це, у свою чергу, повинно враховуватися під час криміналізації суспільно небезпечних діянь, а також при кримінально-правовій кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
2. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін.; за ред. М.І. Панова. — Х. : Право, 2011. — 184 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 7-ме вид., переробл. та допов. — К. : Юридична думка, 2010. — 1288 с.

Радзівілл А.В.,

здобувач

Київського університету права НАН України

Науковий керівник:

Костенко О.М.,

академік Національної академії правових наук України
д.ю.н., професор

ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ: ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 3 Конституції України закріпила: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Відповідно до Конвенції ООН від 10 грудня 1984 р. проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (далі — Конвенція), катування означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюється державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. Якщо порівняти наведене поняття із визначенням злочину катування, що закріплене у ст. 127 Кримінального кодексу України,

то можна встановити, що в українському законодавстві термін «катування» розуміється значно ширше за рахунок розширення кола суб'єктів діяння [2].

Зокрема, за міжнародним правом такими суб'єктами можуть бути виключно офіційні особи, а за кримінальним кодексом України — будь-які особи, що, виходячи з аналізу судової практики, більшою мірою відповідає об'єктивно існуючим суспільним відносинам. При цьому кримінальне законодавство України навіть не передбачає підвищення кримінальної відповідальності за катування у випадках його вчинення службовою особою, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком та прогалиною у законодавстві [3].

У нашій державі, на жаль, в межах правової системи залишається проблемою традиційне ставлення до прав людини як до свого роду «факультативного» елементу у формуванні і функціонуванні системи кримінального правосуддя. Аналогічне ставлення переважає у суспільстві в цілому, коли будь-які, навіть дуже суворі заходи, вважаються обґрунтованими у боротьбі зі злочинністю. Про високий рівень порушення прав людини свідчить той факт, що Україна посіла третє місце за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Водночас це вказує не лише на проблемні питання в діяльності правоохоронних органів, а й на те, що скривджені особи не можуть знайти належного захисту в суді. За цих обставин особливо актуальним є формування надійних теоретико-методологічних засад дослідження європейського досвіду, аналізу умов, що сприятимуть реформуванню системи протидії катуванням в Україні відповідно до європейських стандартів, забезпечення незалежності та ефективності системи правосуддя, підвищення якості судових рішень відповідно до європейських стандартів [4].

Якщо протягом 2016 р. Європейський суд з прав людини ухвалив дванадцять рішень, в яких визнав порушення ст. 3 Конвенції, то 2017 р. кількість таких рішень зросла до п'ятнадцяти. У 2016 р. більша їх частина стосувалася порушення прав затриманих осіб під час досудового розслідування, однак тепер Європейський суд приділив особливу увагу питанням надання медичної допомоги у місцях позбавлення волі та умовам тримання під вартою.

У справі *Поміляйко проти України* (№ 60426/11, 11 лютого 2016 р.) заявниця скаржилася на застосування до неї фізичного насильства після затримання у відділку міліції. Співробітники правоохоронно-

го органу залякували її, змушуючи зізнатися у вчиненні крадіжки комп'ютерів. Зізнання вони не отримали і тоді накинули заявниці на голову поліетиленовий пакет та почали душити. Вони били її по голові, шиї, обличчю, губах. Кілька разів заявниця втрачала свідомість і коли в черговий раз отримала удар в живіт та знепритомніла. Після кількох годин жорстокого поводження заявницю відвели до іншого кабінету та згодом відпустили. Суд визнав порушення прав заявниці у контексті застосування до неї жорстокого поводження (матеріальний аспект) та проведення неефективного та занадто тривалого розслідування (процесуальний аспект).

Ідентичною за порушенням є і справа *Картиленка* (№ 15509/12, 11 лютого 2016 р.), де заявницею виступила мати затриманого. Її син піддавався фізичному насильству та врешті-решт був госпіталізований із численними травмами черевної порожнини, розривом селезінки, зачервненою гематомою, розривом правої легені та геморагічним шоком. Від отриманих травм та наявних хронічних захворювань син заявниці помер. У цій справі Європейський суд визнав матеріальний аспект порушення — катування сина заявниці.

Разом з тим Європейський суд констатував відсутність порушення ст. 3 Конвенції у справі *Радзевілло проти України* (№ 38771/05, 14 січня 2016 р.), де заявник не зміг надати національним органам влади будь-які докази незаконного поводження з ним. Заявник вказував, що він не мав можливості зафіксувати порушення, адже знаходився під контролем агентів держави у колонії, де його били. Також, за його словами, він неодноразово скаржився на застосування до нього фізичного насильства, хоча його скарги не були доставлені до прокуратури. Але подібних тверджень заявника виявилось явно недостатньо для визнання порушення. Заявник не зміг довести, що він був позбавлений можливості звертатися зі скаргами та зафіксувати ушкодження, адже йому вдалося безперешкодно оскаржувати умови утримання під вартою.

Цього року Європейський суд з прав людини розглянув цілу низку справ, пов'язаних із ненаданням заявникам належної медичної допомоги.

Найчастіше засуджені до позбавлення волі залишаються сам на сам з такими смертельними хворобами як туберкульоз, ВІЛ або СНІД, гепатит. У справі *Коновальчук проти України* (№ 31928/15, 13 жовтня 2016 р.) заявниця довгий час хворіла на СНІД, але

у 2014 р. їй поставили також онкологічний діагноз. Заявниця не могла отримати належне лікування у стінах установи виконання покарань — зокрема, їй не могли забезпечити конче необхідну променево-терапію. У справі заявниці були вжиті термінові заходи у порядку Правил 39 Регламенту Європейського суду для того, щоб зберегти життя та здоров'я. На жаль, тільки завдяки втручанню міжнародної судової інстанції вона отримала курс променевої терапії та, вочевидь, з тих самих причин була звільнена у січні 2016 р. від відбування покарання за хворобою. Порушення права заявниці на медичну допомогу тут поєднувалося із порушенням права на належні умови тримання під вартою — агенти держави перевозили заявницю в антисанітарних умовах.

В інших подібних випадках, як-от у справі *Пивоварник проти України* (№ 29070/15, 6 жовтня 2016 р.), де заявник хворів на гепатит С, Європейський суд з прав людини також визнав порушення ст. 3 Конвенції. В обох випадках Європейський суд визнав порушення ст. 3 Конвенції у контексті ненадання медичної допомоги.

Потрапляючи під контроль агентів держави люди часто страждають не тільки від застосування катувань та жорстокого поводження, а й від поводження з ними в установах виконання покарань. У вже цитованій вище справі *Радзевілло* Європейський суд піддав критиці умови тримання у Дніпропетровському слідчому ізоляторі № 3 (на сьогодні — Дніпропетровська УВП № 3) та у Ладженській виправній колонії № 39 (на сьогодні — Ладженська УВП № 39). Одночасно заявник скаржився на те, що вісім співробітників Дніпропетровського СІЗО жорстоко били його, відмовляючи у наданні медичної допомоги та фіксації наявних тілесних ушкоджень. Додатково заявник вказував на те, що він багаторазово звертався до органів державної влади з проханням перевести його до іншої установи покарань, які задоволені так і не були. Слід зазначити, що з моменту звернення із скаргою умови тримання у названих колоніях дещо покращилися, однак час від часу виникають нові однотипні порушення.

У справі *Корнейков та Корнейкова проти України* (№ 56660/12, 24 березня 2016 р.) Європейський суд розглянув порушення прав матері і дитини, які опинилися в умовах тримання під вартою. Заявниця, яка потрапила до СІЗО на 5-му місяці вагітності, стверджувала, що під час її перебування у пологовому будинку її приковували

до ліжка. Вона також скаржилась на те, що під час судових засідань її тримали з дитиною у клітці з металевими ґратами. Насамкінець вона скаржилась від свого імені та від імені заявника на те, що побутові умови тримання їх під вартою були жорстокими, та медична допомога, що надавалася заявникові у Харківському слідчому ізоляторі, була неадекватною. Камера, розташована у напівпідвальному приміщенні, була холодною та вогкою. У ній не було гарячої води, а подача холодної води була нерегулярною. Отже, заявниця зрідка мала можливість приймати душ та купати свою новонароджену дитину. Вона також була змушена зберігати холодну воду для власних потреб у пластикових пляшках. Туалет та духова були розташовані у ніші, не відокремленій від житлової зони. Європейський суд з прав людини визнав незаконність застосування до заявниці наручників у пологовому будинку, неналежність умов тримання під вартою, неналежність медичної допомоги новонародженому сину заявниці та незаконність поміщення заявниці до металеві клітки під час судових засідань [5].

Однією з проблем України щодо додержання належних умов утримання залишається стан пенітенціарних закладів, більшість з яких вже давно вичерпали строк своєї експлуатації. Незважаючи на проведення вибіркового поточного ремонту, житлові приміщення гуртожитків та камери потребують модернізації та реконструкції. Допоки в Україні не проведено комплексної реконструкції та перебудови закладів пенітенціарної системи, засуджені продовжують утримуватися у переповнених камерах, недостатньо освітлених приміщеннях, антисанітарних умовах, за відсутності вентиляції, гарячої води та опалення. Обладнання медичних частин застаріле, не відповідає національним і міжнародним стандартам. Самі приміщення потребують капітального ремонту та оновлення.

Аналіз судової практики рішень українських судів засвідчив випадки, коли під час перевірки органами досудового слідства і місцевими судами не з'ясувалися обставини та способи спричинення заявникові тілесних ушкоджень, а в постанові містилися лише посилення на те, що заявника не було піддано жорстокому поводженню.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що в Україні законодавчо встановлені ознаки катування сформульовані занадто широко, що не сприяє точному його розумінню та призводить до помилок у правозастосуванні. Заборона катувань чи нелюдського або

такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, виступає одним із основних прав і одночасно гарантією таких невід'ємних прав людини, якими є право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на повагу честі й гідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Михайленко Д.Г. Кримінально-правова характеристика катування [Електронний ресурс] / Д.Г. Михайленко // Часопис Академії адвокатури України. — 2011. — № 4. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/index.html>
4. Ахтирська Н. Абсолютна заборона катувань як умова справедливого судочинства / Н. Ахтирська // Віче. — 2011. — № 22. — С. 8–11.
5. Овдієнко Г.В. Захист від катувань та поганого поводження [Електронний ресурс] / Г.В. Овдієнко. — Режим доступу : <https://helsinki.org.ua/zahyst-vid-katuvan-ta-pohanoho-povodzheniya/>

Шибанова М.-Т.Я.,

*магістр Факультету економіки і права
Київського національного лінгвістичного університету*

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПЕРІОДИЧНИЙ ОГЛЯД В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини та їх захист були і залишаються однією з одвічних проблем людства, яку розглядали та вирішували по-різному залежно від епохи, ідей, традицій, соціальних пріоритетів. З кожним роком міжнародний захист прав людини набуває все більш масштабного значення. У сучасному світі існує розгалужена система з декількох десятків міжнародних органів, які займаються правозахистом.

Особливе місце посідає Комісія з прав людини — універсальний орган, який було засновано підставі рішення ЕКОСОП у 1946 р. [1]. У 2006 р. Комісію було перетворено на Раду ООН з прав людини, основним завданням якої стало «сприяння загальній повазі та захисту прав та основних свобод людини для всіх на справедливій та рівній основі» [2].

Ще однією так званою місією є проведення «на основі об'єктивної і достовірної інформації» всеосяжних періодичних оглядів щодо виконання кожною державою її зобов'язань і обов'язків у сфері прав людини, а саме: Універсального періодичного огляду (далі — УПО). Він створений відповідно до Резолюції Генеральної асамблеї ООН № 60/251 від 15 березня 2006 р.

УПО являє собою механізм міждержавної співпраці, заснований Генеральною Асамблеєю в 2006 р. як одна з процедур Ради з прав людини для огляду дотримання прав людини всіма державами. Цей механізм заснований на інтерактивному діалозі між державою, відносно якої проводиться огляд, і державами, які є членами Ради або спостерігачами в даному процесі.

Він функціонує на основі циклу тривалістю чотири з половиною роки і включає кілька етапів, у тому числі підготовку документів, на основі яких проводиться огляд, сам огляд і подальшу діяльність з виконання висновків і рекомендацій. У ході другого і наступних циклів особлива увага приділяється виконанню тих рекомендацій, з якими держави погодилися в ході попереднього циклу, і тим змінам, що відбуваються у сфері прав людини. У цьому процесі беруть активну участь громадські організації, національні правозахисні установи і установи системи ООН [2].

Взагалі, сама підготовка УПО потребує взаємодії 3 сторін, а саме: держави, яка готує Національну доповідь, зацікавлених сторін, що готують Резюме інформації по відповідній країні, та ООН, що готує так званий «підсумковий документ» або «заклучні зауваження», за підготовку яких відповідальне Управління Верховного комісара ООН.

Огляд проводиться Робочою групою УПО, що складається із 47 членів Ради ООН з прав людини. Однак будь-яка держава — член ООН може брати участь в огляді, в тому числі в інтерактивному діалозі. Проведенню огляду кожною державою сприяє група з трьох доповідачів (так звана «трійка»), що представляють три держави.

УПО проводиться на основі таких документів: інформації від відповідної держави («національної доповіді»), інформації, що міститься в доповідях незалежних фахівців і груп експертів у сфері прав людини, так званих спеціальних процедур, договірних органів з прав людини, і інших структур ООН, інформації, наданої іншими зацікавленими сторонами, в тому числі неурядовими організаціями та національними правозахисними установами.

Після проведення огляду держави Робочою групою призначена «трійка» готує підсумковий документ за участю відповідної держави.

Кінцева мета УПО полягає в тому, щоб поліпшити становище в галузі прав людини у всіх країнах, що дозволить змінити життя людей по всьому світу. УПО призначене забезпечувати підтримку і захист прав людини на практиці. Для досягнення своєї мети УПО дає оцінку діяльності держав у сфері прав людини і вживає необхідних заходів щодо порушень прав людини в усьому світі. УПО також надає технічну допомогу державам, сприяє зміцненню потенціалу держави щодо вирішення існуючих проблем у сфері прав людини і забезпечує обмін досвідом між державами та іншими зацікавленими сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теліпко В.Е. Міжнародне публічне право : навч. посіб. / В.Е. Теліпко, А.С. Овчаренко ; за заг. ред. Теліпко В.Е. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 608 с.
2. Резолюція 60/251 Генеральної Асамблеї ООН: Міжнародний документ від 15 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. — URL: https://www1.umn.edu/humanrts/russian/council/Rres_humanrightscouncil.html (дата звернення: 10.12.2018).

Тарко А.С.,

*магістр Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

*доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Цивільний кодекс України встановив для спадкоємців строк для прийняття спадщини, який становить 6 місяців [1, ст. 356]. За загальним правилом, протягом цього строку з часу прийняття спадщини спадкоємець повинен звернутися до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини. Однак, якщо спадкоємець пропустив вказаний строк для прийняття спадщини, він повинен звертатися до суду про визначення йому додаткового строку, а суд може задовольнити такий позов лише за наявності доказів поважної причини пропуску шестимісячного строку прийняття спадщини.

Судова практика свідчить, що переважна кількість спадкоємців, які звертаються до суду із заявою про встановлення додаткового строку для прийняття спадщини, посилаються на юридичну необізнаність у процедурах спадкування.

Однак, як роз'яснив Пленум Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ у листі від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13, судом не можуть бути визнані поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, як юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацездатність, незнання про існування заповіту, встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини (наприклад, встановлення факту проживання однією сім'єю), невизначеність між спадкоємцями, хто буде при-

мати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови [2].

Отже, можливості для спадкоємців оформити спадщину після пропуску шестимісячного строку у зв'язку з юридичною необізнаністю значно зменшилися. Особливо гостро ця проблема постає у сільській місцевості, де спадкоємці роками не можуть оформити право власності на житлові будинки, що не сприяє стабільності відносин власності.

З наведених підстав, з метою усунути недоліки нинішнього правового регулювання та захисту інтересів спадкоємців, пропонується внести доповнення до ст. 1268 ЦК України та частково відтворити положення Цивільного кодексу УРСР 1963 р. щодо прийняття спадщини шляхом вступу у фактичне володіння спадковим майном [3].

Проектом Закону пропонується доповнити ч. 3 ст. 1268 Цивільного кодексу України новим абзацом такого змісту: «Спадкоємець, який постійно не проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, але фактично вступив у володіння спадковим майном, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого ст. 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї».

Прийняття законопроекту сприятиме посиленню захисту інтересів спадкоємців під час прийняття спадщини та зміцнить правові гарантії для вчасного та належного оформлення спадкових прав.

Досягнення сучасної медицини, можливість застосування репродуктивних технологій при народженні дитини зумовлюють необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із встановленням факту юридичного походження дитини, яка народилася через тривалий час після смерті спадкодавця шляхом штучного запліднення. Чинне законодавство такі випадки не враховує, оскільки презумпція батьківства діє лише протягом десяти місяців після смерті чоловіка, тому факт наявності родинних зв'язків між такою дитиною і її батьком підлягає встановленню в судовому порядку.

З метою спрощення встановлення процедури батьківства в подібних випадках необхідно внести відповідні зміни як у СК України, який визначає порядок походження дітей, так і в ст. 1222 ЦК України. Відповідно до спадкоємців треба відносити як осіб, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини, так і осіб, які народилися після смерті спадкодавця внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Оскільки законодавець у сімейному праві практично урівняв фактичне подружжя в майнових правах з подружжям зареєстрованим:

а) визнав спільність майна, набутого за час перебування у фактичних шлюбних відносинах;

б) надав право на утримання фактичному подружжю у разі його непрацездатності чи на час здійснення догляду за неповнолітньою дитиною,

то доцільно внести відповідні зміни до норм, що визначають правове положення фактичного подружжя і в ЦК України, а саме: визнати спадкові права не лише за зареєстрованим подружжям, а й за подружжям незареєстрованим [4].

Водночас, оскільки до спадкоємців першої черги законодавець відносить осіб, пов'язаних із спадкодавцем не лише кровним спорідненням, а й сімейними зв'язками, необхідно законодавчо закріпити ознаки фактичних шлюбних відносин із тим, щоб випадкові зв'язки в тих чи інших формах не стали підставою для виникнення спадкових правовідносин.

Такими ознаками можуть бути: факт спільного співжиття протягом не менше двох останніх років; взаємна матеріальна підтримка; публічне виявлення подружніх відносин перед третіми особами; спільне виховання дітей.

Факт перебування у фактичних шлюбних відносинах має встановлюватися судом. За відсутності зареєстрованого шлюбу фактичне подружжя має закликатися до спадкування як спадкоємець першої черги. Якщо особа водночас перебуває у декількох фактичних шлюбних відносинах, й оскільки чинне законодавство забороняє багатошлюбність, то особи, які будуть перебувати у фактичних шлюбних відносинах із спадкодавцем, повинні закликатися до спадкування в одну чергу, як члени сім'ї спадкодавця.

З метою уникнення довготривалих судових процесів про встановлення факту родинних зв'язків між спадкодавцем і зацікавленою особою та з метою встановлення додаткових гарантій реалізації громадянами свого права на спадщину, ми вважаємо доцільним, за наявності безспірних доказів родинних зв'язків між спадкодавцем і особою, яка претендує на спадщину, та відсутності заперечень з боку інших зацікавлених осіб, надати нотаріусу право встановлювати факт родинних зв'язків між особами, які претендують на спадщину, і спадкодавцем шляхом вчинення такої нотаріальної дії, як по-

свідчення факту родинних зв'язків, так як нотаріус посвідчує факт, що фізична особа є живою, факт перебування фізичної особи в певному місці, тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці, що також обумовлює настання певних правових наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (із змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461; ВВР України. — 2009. — № 40–44. — С. 356.
2. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>
3. Цивільний кодекс Української РСР. Затверджений Законом Української РСР від 18.07.1963 р., введений в дію з 01.01.1964 р. // Кодекси України : у 2 т. Том 2. — С. 365–457.
4. Сімейний кодекс України: від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 2122. — С. 135.

Коча І.Ю.,

студент магістратури

Університету сучасних знань

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Сфера адміністративних послуг є пріоритетним об'єктом уваги останні декілька років. У даний період суспільно-політичного розвитку держава повинна забезпечити всі необхідні умови для якнайкращої реалізації громадянами своїх прав і свобод, що неможливо зробити без надання якісних адміністративних послуг. У зв'язку із демократизацією публічно-правових процесів найпріоритетнішим напрямом діяльності держави у сфері публічної влади є реформування сфери адміністративних послуг.

Адміністративна послуга є ефективною та направленою на повне задоволення потреб споживача лише тоді, коли вона носить публічно-сервісний характер діяльності суб'єктів владних повноважень.

Органи місцевого самоврядування — найбільш близькі до населення, і як центри публічної влади можуть зробити більше, ніж інші суб'єкти публічної влади. Делегування повноважень щодо надання найбільш актуальних адміністративних послуг на місця дозволило спростити доступ громадян до адміністративних послуг, робить їх зручним для споживачів, поліпшує їх якість та рівень обслуговування, що дозволяє рівень державного управління підняти до сервісного.

Але слід зауважити, що ці дослідження стосувалися адміністративних послуг взагалі, а не в аспекті їх надання органами місцевого самоврядування. В дослідженнях особливостей надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування відсутнє наукове обґрунтування вирішення проблем їх реалізації. Насамперед це — оцінювання їх якості, проблеми доступності для населення (як територіальної, так і організаційної), плата за дані послуги, матеріальне забезпечення місцевого самоврядування в контексті забезпечення процесу надання адміністративних послуг тощо.

Держава гарантує право територіальної громади, громадян та їх органів управляти значною частиною місцевих питань та їх вирішувати в інтересах населення, враховуючи як загальнодержавні, так і місцеві інтереси.

Відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

Однією з найважливіших ознак побудови демократичної держави є розвиток місцевого самоврядування.

Конституція України регламентує два види влади на місцях: місцеві державні адміністрації, які є відповідними органами виконавчої влади, та місцеве самоврядування як форму публічної влади територіальних громад.

Поява і розвиток інституту місцевого самоврядування зумовлені усвідомленням суспільством того, що зміцнення державної влади в центрі не може бути ефективним і корисним для суспільства в цілому без її одночасної децентралізації, функціонування первинних тери-

торіальних громад, об'єднаних певними спільними місцевими інтересами. Це також пов'язано з тим, що більшість звернень громадян до влади стосовно забезпечення різноманітних умов життєзабезпечення зосереджуються на місцевому рівні й мають тут вирішуватись [2, 215].

Ст. 7 Конституції України закріпила принцип, згідно з яким в Україні визначається та гарантується місцеве самоврядування [1].

У політичному аспекті місцеве самоврядування розглядається як інститут парламентського режиму, специфічна форма реалізації публічної влади, відмінної як від держави, так і від об'єднань громадян [2, 216].

Існування місцевого самоврядування є фундаментальною засадою устрою української держави, оскільки є гарантом та формою залучення громадян України до управління суспільно-політичними процесами, є реалізацією засад демократії на місцевому рівні. Цей факт є беззаперечним доказом того, що Україна як член Ради Європи імплементує у принципи державного управління європейські стандарти «локальної демократії».

Як система місцевого самоврядування складається з територіальної громади, сільської, селищної та міської ради, сільського, селищного і міського голови, виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, районних і обласних рад.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування — сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

Правове забезпечення діяльності місцевого самоврядування в Україні здійснюється Конституцією України, котра регламентує систему місцевого самоврядування, його фінансову та матеріальну базу, роль територіальної громади, фінансові гарантії місцевого самоврядування з боку держави та роль місцевого самоврядування як гаранта прав і свобод. Усі організаційні питання щодо діяльності органів місцевого самоврядування та їх повноважень врегульовуються Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» [3].

До прийняття Закону України «Про адміністративні послуги» [4] нормативно-правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у діяльності щодо надання адміністративних послуг були постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо

упорядкування адміністративних послуг» [5], «Про Реєстр адміністративних послуг» [6], «Деякі питання надання адміністративних послуг» [7], «Про затвердження Програми запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади» [8].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги», суб'єкт надання адміністративної послуги — орган виконавчої влади, інший державний орган, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги [4].

Як справедливо вважає Т.О. Булковський, проведення адміністративної реформи в Україні активізує не лише потребу в удосконаленні системи публічного управління, але й зміни підходів до діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, зокрема — переорієнтування її насамперед на надання послуг [9, 168].

Сучасна практика діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування свідчить про те, що ними надається значна кількість різноманітних адміністративних послуг. У той же час у переважній своїй більшості між однотипними органами влади існує відмінність у кількості та назві послуг, що надаються громадянам. Практична діяльність у сфері упорядкування адміністративних послуг показує, що серед органів як державної влади, так і місцевого самоврядування виникли значні розбіжності як у кількості надання, так і у формулюванні назв адміністративних послуг.

Органи місцевого самоврядування приймають нормативно-правові акти, якими визначають уточнений механізм реалізації повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування. За таких умов не виключена можливість, що окремий орган влади, з урахуванням особливостей місцевості та умов діяльності, може надавати окрему послугу, відмінну від інших подібних органів. Зазначена проблема унеможливує процес систематизації та уніфікації адміністративних послуг. Особливої актуальності дана проблема набуває на рівні місцевого самоврядування, де органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно формують місцеву нормативно-правову базу.

Як зазначає О.І. Баранова, істотною перевагою прийнятого Закону України «Про адміністративні послуги» є те, що він забороняє суб'єкту надання адміністративної послуги вимагати від суб'єкта,

який звернувся за документами або інформацією, що знаходиться у володінні суб'єкта надання адміністративних послуг або державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій, які перебувають у сфері їх управління. Відтепер суб'єкт надання адміністративної послуги зобов'язаний самостійно отримати такі документи або потрібну йому інформацію, звернувшись до відповідних органів [10].

Але, на думку автора даної роботи, органам місцевого самоврядування досить проблемно отримати деякі документи та інформацію, раніше їм простіше було отримати її безпосередньо від суб'єкта отримання адміністративних послуг. Також кадрове забезпечення органів місцевого самоврядування не дає змоги повністю забезпечити всі процеси щодо надання адміністративних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Голос України. — 1996. — 13 липня. — Ст. 3.
2. Державне управління : навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко ; за ред. А.Ф. Мельник. — К. : Знання-Прес, 2003. — 343 с.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon2.rada.gov.ua
4. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 р. № 5203-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 76 (15.10.2012). — Ст. 3067.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг» від 17 лип. 2009 р. № 737 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Реєстр адміністративних послуг» від 05 груд. 2011 р. № 1274 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг» від 16 травня 2014 р. № 523-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80>

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади» від 11 травня 2006 р. № 614 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua

9. Булковський Т.О. Децентралізація адміністративних послуг органів внутрішніх справ України / Т.О. Булковський // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 8. — С. 166–169.

10. Баранова О.І. Організаційно-правові аспекти розвитку надання адміністративних послуг [Електронний ресурс] / О.І. Баранова. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/2/01.pdf>

Полякова І.М.,

магістр

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник:

Рижук Ю.М.,

доцент кафедри конституційного й муніципального права

Юридичного інституту

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», к.ю.н.

ОСВІТНІЙ ОМБУДСМЕН В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Інститут омбудсмена — Уповноваженого з прав людини як правовий механізм захисту прав людини з'явився відносно нещодавно, але активно розвивається на національному та міжнародному рівнях. Відповідно до визначення, поданого Міжнародною асоціацією юристів, омбудсменом визначено службу, передбачену Конституцією або актом законодавчої влади і очолювану незалежною публічною посадовою особою високого рангу, яка відповідальна перед законодавчою владою, отримує скарги від потерпілих

на державні органи, службовців, наймачів чи діє за власним розсудом і уповноважена проводити розслідування, рекомендувати коригувальні дії та представляти доповіді [1, 21].

Характерною особливістю є незалежність інституції, що виявляється передусім у високому статусі посади омбудсмена, в обранні його парламентом держави, що забезпечує незалежність від усіх гілок влади, зокрема й від законодавчої. В нашій державі положення про посаду омбудсмена закріплено ст. 101 Конституції України, яка встановлює, що парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а ст. 55 Основного Закону нашої держави гарантує, що кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [2]. Таким чином, у суспільстві омбудсмен є своєрідним арбітром між людиною та владою, тому має діяти незалежно і неупереджено.

Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 р. визначає сферу його застосування та основні повноваження Уповноваженого. Слід наголосити на широті дії Закону: так, ст. 2 закріплює, що захисту підлягають громадяни України, незалежно від місця перебування та іноземці чи особи без громадянства, які перебувають на території України [3].

В той же час часто інтереси певних категорій суспільства потребують додаткового або спеціалізованого захисту через специфіку їхнього положення в суспільстві. Тому в ряді зарубіжних країн поряд із національними, регіональними та місцевими омбудсменами діють різні спеціалізовані омбудсмени. Серед таких в зарубіжних країнах можна виділити декілька найбільш поширених: омбудсмен з прав дитини (найпоширеніший в країнах Європейського Союзу, Латинській Америці); омбудсмен з прав літніх людей (США); омбудсмен з питань рівних можливостей (поширений у скандинавських країнах); військовий омбудсмен (Нідерланди, Чехія, Німеччина); омбудсмен з питань меншин (Угорщина, Фінляндія, Швеція); омбудсмен із захисту прав споживачів (Данія, Норвегія, Фінляндія); із захисту особистих даних (Угорщина, Чехія); банківські та страхові омбудсмени (США, Канада), в тому числі існує інститут омбудсмена в системі освіти — університетські омбудсмени (в університетах Західної Європи, США) [4, 126]. Освітній омбудсмен в Європі сьогодні функ-

ціонує на різних рівнях: національному, регіональному та інституційному [4].

Змінами до існуючого Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» 05.11.2012 р. п. 31 ст. 13 було розширено право вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина [3]. Тобто створення додаткового інституту спеціалізованого омбудсмена в Україні як елемент збагачення й універсалізації системи прав і свобод людини та громадянина на національному рівні є реальною можливістю, що відповідає чинному законодавству.

Безумовно проблеми захисту законних прав та інтересів учасників навчального процесу напряму пов'язані із забезпеченням конституційного права на освіту та його фактичною реалізацією. Так, ст. 53 Конституції України закріплено право кожного на освіту, обов'язковість повної загальної середньої освіти, необхідність забезпечення державою доступності та безоплатності освіти, сприяння її розвитку.

Питання права на освіту розкрито у новому Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. Зміст ст. 3 Закону акцентує увагу на недопущенні дискримінації у сфері освіти і вільному доступі до безкоштовної освіти з урахуванням паритетності усіх осіб, у різних формах і різних видах; відкритість характеру навчальних закладів; створення умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів особи; доступність до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет [3]. Також право на освіту закріплено і в інших нормативно-правових актах України. На універсальному рівні дієвим механізмом забезпечення розвитку системи освіти стали: Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р., Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти від 14.12.1960 р., Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999 р. та Рекомендації МОП/ЮНЕСКО.

Таким чином, беззаперечним є факт, що в Україні існує міцна правова база, яка дає змогу державі належним чином забезпечувати право громадян на отримання освіти, єдине — залишається напра-

цювати механізм забезпечення та захисту прав, якими особа наділена в процесі здобуття освіти, що і послугувало запровадженню інституту освітнього омбудсмена.

Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. у ст. 73 визначено, що освітній омбудсмен є посадовою особою, на яку Кабінетом Міністрів України покладається виконання завдань щодо захисту прав у сфері освіти. Звідси метою діяльності освітнього омбудсмена є забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту [5]. Відповідно Міністерство освіти і науки України у грудні 2017 р. запропонувало до громадського обговорення проекти актів Кабінету Міністрів України «Деякі питання освітнього омбудсмена» [6].

Роль освітнього омбудсмена в навчальних закладах має полягати не лише в інформуванні про існування в учнів чи студентів прав як учасників навчального процесу, а й у роз'ясненні реальних способів реалізації та власної відповідальності за їх здійснення.

Виходячи з того, що проект Положення «Деякі питання освітнього омбудсмена» знаходиться на етапі розгляду, проведемо аналіз основних його положень. Освітній омбудсмен повинен координувати свою соціально-педагогічну діяльність і будувати свою роботу у взаємодії з іншими фахівцями й установами: у процесі своєї діяльності він взаємодіє з уповноваженим із захисту прав людини, правозахисними органами, органами управління освіти, інспекцією у справах неповнолітніх, відділом опіки та піклування, управлінням соціального захисту населення.

Цікавим в розробленому положенні є створення служби освітнього омбудсмена, яку очолюватиме освітній омбудсмен. Основними завданнями Служби є організаційне, правове, консультативне, інформаційно-аналітичне, експертне, контрольне, матеріально-технічне, фінансове та інше забезпечення діяльності освітнього омбудсмена. Такі правозахисні інституції будуть не лише сприяти реалізації та забезпечувати захист прав і свобод учнів та студентів, а й провадити роботу із правового виховання та прищеплення сучасної правової культури всім учасникам навчального процесу, сприяти розширенню практичного правового поля в реалізації їхніх прав і свобод тощо.

Проаналізовані положення проекту «Деякі питання освітнього омбудсмена» свідчать про надання здобувачам освіти широкого

кола прав та можливостей для захисту прав та свобод, якими особа наділена як у навчальних закладах, так і за їх межами та які необхідні для реалізації конституційного права на освіту.

Існування та ефективність діяльності освітнього омбудсмена в навчальних закладах підтверджується досвідом його запровадження в зарубіжних країнах. Так, наприклад, вузівський (студентський) омбудсмен вперше був запроваджений у США у 1960-х рр.. На сьогодні такий інститут функціонує у понад 200 університетах США. Аналізуючи положення студентського омбудсмена, слід підкреслити, що багато завдань є співзвучними з українським проектом. Основними повноваженнями є проведення незалежного розгляду скарг про порушення навчального чи виховного процесу в університетах; розслідування за фактом порушення прав студентів, викладачів та службовців закладу; тісна співпраця з іншими підрозділами по захисту прав особи [4, 66].

Таким чином, позитивний досвід ефективного функціонування інституту освітнього омбудсмена у зарубіжних країнах переконує у доцільності його реалізації в Україні.

Яскравим прикладом, впровадження механізму забезпечення та захисту прав учасників освітнього процесу є введення в дію наказом ректора Університету Положення «Про Омбудсмена з прав студента Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Відповідно до Положення омбудсмен з прав студента ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» є спеціалізованим омбудсменом, що наділений дорадчими повноваженнями, а також повноваженнями щодо представлення та захисту прав, свобод та інтересів студентів, що навчаються в Університеті, незалежно від форми навчання та членства в різних громадських організаціях, в тому числі студентів — громадян інших держав, студентів, які навчаються за програмами міжнародної академічної мобільності в навчальних закладах інших держав [7].

Існування такої інституції щодо забезпечення та захисту прав учасників навчального процесу сприятиме самоутвердженню здобувачів освіти як особистостей, недопущенню свавілля вчителів та професорського-викладацького складу, а також можливості реалізовувати право на освіту в повній мірі, відповідно до міжнародних стандартів. В той же час це сприятиме удосконаленню

відносин між здобувачами освіти, працівниками навчальних закладів, чим підвищуватиме рівень працездатності, результативності, творчих та наукових здобутків не лише здобувачів освіти, а й загального рівня навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комарова В.В. Уполномоченный по правам человека в Российской Федерации / В.В. Комарова // Государство и право. — 1999. — № 9. — С. 21–31.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.
4. Неділько Я. Інститут спеціалізованих омбудсманів у зарубіжних країнах / Я. Неділько // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2017. — № 1 (47). — С. 122–128.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 38-39. — Ст. 380.
6. Деякі питання освітнього омбудсмена: Проект акту Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-proponuyedo-gromadskogo-obgovorennya-proekti-aktiv-kabinetu-ministriv-ukrayini-deyaki-pitannya-osvitnogo-ombudsmena-ta-deyaki-pitannya-utvorennya-ta-oplati-praci-pracivnikiv-sluzhbi-osvitnogo-ombudsmena>
7. Про Омбудсмена з прав студента Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: Положення ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана від 22.11.2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kneu.edu.ua/userfiles/public_discussion/Projekt-Ombudsmen-sajt.pdf

Мулик К.Т.,

студентка IV курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Хатнюк Н.С.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ПРИВАТИЗОВАНЕ ЖИТЛО ЯК ПРЕДМЕТ СПОРУ ПРО ПОДІЛ МАЙНА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Житло — це квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах чи одноквартирних будинках, а також інші приміщення, призначенні для постійного чи тимчасового перебування, життя людини та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду.

Відповідно до статті 60 Сімейного кодексу України (далі — СК України), визначено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба) самостійного доходу.

До переліку майна, визначеного у СК України, як особиста приватна власність дружини, чоловіка, належать: майно, набуте до шлюбу; майно, набуте на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте за час шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя; житло, набуте одним із подружжя за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»; земельна ділянка, набута одним з подружжя за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок держав-

них і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги (слід мати на увазі, що суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню); кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди; страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них; частка у майні (відповідно до розміру внеску), в яке вкладені крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя; плоди, доходи (дивіденди), що отримані з речі, яка належить одному з подружжя.

Набута в шлюбі подружжям квартира як спільне майно належить їм порівну незалежно від того, за чії гроші вона була куплена та відповідно оформлена. Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

В залежності від фактів суд встановлює: 1) належність майна щодо спільної сумісної власності, тобто чи майно набуто під час шлюбу; 2) чи за спільною участю подружжя, тобто джерелом набуття майна є спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

В загальних положеннях СК України спільна сумісна власність подружжя є саме те майно, яке набуто подружжям за час шлюбу. Можна виділити, що майно, яке належало дружині, чоловіку до укладення шлюбу, лишається його особистим майном після вступу у шлюб, є виключення, які пов'язані з певними обставинами.

Законодавством визначено, зокрема ч. 1 ст. 62 СК України: якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути ви-

знане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Суд визнає суттєві ознаки істотного збільшення вартості майна як об'єкта, його якісних характеристик (ухвала ВСУ від 19 липня 2017 р. у справі № 1007/11303/12).

Загалом ст. 70 СК України визначає рівними частки в майні. Це означає, що у разі розірвання шлюбу кожен з подружжя має право на половину набутого майна — квартири. Суди відступають від загального принципу рівності у таких випадках: квартира була куплена дружиною чи чоловіком, але у період роздільного проживання, коли вони фактично припинили сімейні відносини, але юридично в шлюбі; квартира придбана на особисті кошти одного з подружжя; якщо чоловік або дружина придбали квартиру за гроші, виручені від продажу власного майна, квартира — це власність того, за чії кошти вона придбана.

Відповідно до правових позицій, висловлених ВСУ у постановках від 16 грудня 2015 р. у справі № 6-2641цс15 та від 25 листопада 2015 р. у справі № 6-2333цс15, статус спільної сумісної власності подружжя визначається такими ознаками: 1) час набуття майна; 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття). Разом з цим ВСУ зауважив: збільшення вартості майна та істотність такого збільшення підлягає з'ясуванню шляхом порівняння на час вирішення спору вартості об'єкта до та після поліпшення.

Згідно із Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду», громадяни мають право на приватизацію своєї житлової нерухомості. При приватизації квартири вона автоматично стає спільною частковою власністю усіх учасників приватизації у рівних частинах. Звертаємо увагу на те, що виділ часток відбувається під час процедури приватизації або поділу майна у судовому порядку. Якщо при приватизації квартири особа відмовляється від своєї частки то вона втрачає таку можливість у подальшому.

Не підлягає розподілу квартира, приватизована одним з подружжя до шлюбу.

Згідно із житловим законодавством, особа, яка не є власником житлового приміщення і перестала бути у сімейних відносинах з власником, втрачає право на користування житлом.

Згідно зі ст. 60 СК України, квартира, придбана чоловіком і дружиною під час шлюбу, вважається спільною незалежно від того, на які кошти вона придбана та зареєстрована.

Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного із цивільного обороту. Так, навіть якщо правовстановлюючі та реєстраційні документи оформлені на одного з подружжя, під час шлюбу воно є об'єктом спільної власності. Винятки: квартиру було подаровано або отримано в спадок. Якщо річ куплена за особисті кошти жінки чи чоловіка, то поділу така нерухомість не підлягає.

Існують випадки, коли чоловік і дружинна мають право вирішити, що усе або більша частина майна повинна залишитися у одного з них, відступивши від принципу рівності часток подружжя у спільній власності.

Способи поділу майна при розлученні: при досягненні подружжям взаємної згоди про поділ майна мирним шляхом; при зверненні до суду наявність спору між подружжям про поділ квартири; мирний спосіб передбачає усну чи письмову домовленість поділу.

Етапи врегулювання спору в суді: 1) подання позовної заяви; 2) документи, що підтверджують обставини позовних вимог (доводи в суді, факти, докази, справедливості розгляду); 3) квартира відповідно оцінюється у кількісній вартості; 4) судовий збір; 5) процес подання позову; 6) залучення в судові засідання експертів, свідків, спеціалістів; 7) винесення судового рішення; 8) процес виконання або оскарження рішення; 9) зміни в записях про реєстрацію права власності.

Можна виділити процедуру регулювання спору в двох позовних заявах щодо цивільного та сімейного спору. А саме: до складу поділу майна, згідно з абз. 1 п. 24 Постанови Пленуму ВСУ № 11, включається загальне майно подружжя, наявне на час розгляду справи, те, що знаходиться у третіх осіб, та боргові зобов'язання.

Ділити спільну власність можна: під час шлюбу; після розлучення; до розлучення.

Набуте подружжям за час шлюбу належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Існує виключення, коли речі (майно) не входять до цивільного обороту.

У абз. 2 п. 23 Постанови Пленуму ВСУ № 11 спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: квартири, жилі й садові будинки; земельні ділянки та насадження на них, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, транспортні засоби; грошові кошти, акції та інші цінні папери, паенакопичення в житлово-буді-

вельному, дачно-будівельному, гаражно-будівельному кооперативі; грошові суми та майно, належні подружжю за іншими зобов'язальними правовідносинами, перелік не є вичерпним.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно.

Поділ через суд або на договірній основі. Згідно з правовою позицією Верховного Суду України, викладеною у постанові від 18 травня 2016 р. у справі № 6-3037цс15, домовленість про порядок користування спільним майном подружжя може бути досягнута в усній, простій письмовій або письмовій нотаріальній формах, а договір про поділ спільного майна підлягає нотаріальному посвідченню.

У судовому порядку поділ спільного майна подружжя відбувається у загальному порядку шляхом подання одним з подружжя позовної заяви з відповідними вимогами.

Суд має право не виділяти деяке майно із спільної власності, ідеальні частки подружжя, коли речі неможливо розділити порівну. Їх залишають у спільній частковій власності. Суди розглядають справу неодноразово по-різному.

Крім того, у абз. 4 п. 30 Постанови Пленуму ВСУ № 11 роз'яснено, що під обставинами для справи потрібно розуміти не тільки випадки, коли один із подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховавав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї, але і випадки, коли один із подружжя не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба) самостійного заробітку чи доходу (ч. 1 ст. 60 СК України).

При розлученні майно ділиться за згодою колишнього подружжя або у судовому порядку. Незважаючи на розірвання шлюбу, колишнє подружжя має законне право поділити належне їм майно на власний розсуд, на підставі взаємної згоди шляхом підписання договору. Договір про поділ квартири повинен бути нотаріально посвідчений.

Згідно зі ст. 69 СК України, подружжя має право поділити спільне сумісне майно незалежно від розірвання шлюбу (незалежно від розлучення).

Строки розгляду позову щодо поділу майна може становити мінімум три роки, відлік починається з моменту, коли сторона дізналась про порушення її майнових прав. Зважаючи на судову практи-

ку, можна зробити висновок, що суд має право розглядати справу з дня відкриття провадження протягом шістдесяти днів.

Багато спорів з приводу поділу майна подружжям. Зустрічаються у судовій практиці позитивні рішення як на сторону позивача, так і відповідача. Неможливо визначити рішення суду наперед, бо суд видає рішення на основі доказової бази, як та або інша сторона буде більш переконливою та котра доказами поставить у справі поділу конкретні факти. Визначення розміру часток зумовлюється доведенням через суд.

Крім того, ВСУ у своїй постанові від 28 січня 2015 року № 6-230 цс 14 сформував правову позицію, згідно з якою поряд із нормативним регулюванням правовідносин подружжя (чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, або в будь-якому іншому шлюбі) щодо майна, набутого до шлюбу чи за час шлюбу, закон у статтях Сімейного кодексу України передбачає можливість договірною регулювання цих правовідносин.

Висновки. Тобто поділити квартиру подружжя можна різними способами. Законодавством передбачено багато можливостей та способів врегулювання цих відносин. Отже, спільна сумісна власність на річ (будинок, машину, квартиру і будь-яке інше майно) означає, що власниками речі є кілька людей (їх називають співвласниками).

Особливістю виступає конкретна ознака спільної власності — усі власники мають рівні права на річ; володіння, користування і розпорядження спільною власністю повинно здійснюватися співвласниками за взаємною згодою.

Враховуючи те, що у випадку розлучення та поділу майна подружжя досить часто виникають труднощі у доказуванні придбання майна за особисті кошти одного з подружжя, варто зберігати відповідні документи, що можуть бути використані як докази у суді.

Варто виділити рівні права на майно, нажите в шлюбі, тобто при розірванні шлюбу (розлученні) подружжя може ставити питання про поділ майна в рівних частках.

Поділити спільне майно можна: не розриваючи шлюб, тобто під час перебування в шлюбі; після розлучення. В різних випадках майно можна ділити шляхом укладення договору чи за взаємною згодою. Тобто суд вправі в ряді випадків залишити одному з подружжя більше, а іншому відповідно менше майна.

Згідно із змінами в законодавстві після 2014 р., житло, набуте одним із подружжя за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», земельна ділянка, набута ним (нею) внаслідок приватизації, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України, є особистою приватною власністю чоловіка (дружини).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — Ст. 45.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — Ст. 356.
4. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19.06.1992 р. № 2482-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — Ст. 524.
5. Мічурін Є.О. Житлове право України : наук.-практ. посіб. / Є.О. Мічурін, С.О. Сліпченко, О.В. Соболев. — Х. : Еспада, 2001. — С. 318.
6. Про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя: Постанова Верховного Суду України № 6-1447цс17 від 08.11.2017 р.

Пененко Б.В.,

студент IV курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Хатнюк Н.С.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

КОНКУРЕНТНО-МОНОПОЛЬНІ ВІДНОСИНИ, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМИ

На сьогодні розвиток економіки досить складно уявити без існування конкуренції, що забезпечує формування здорового ринкового середовища. Запровадження і захист конкурентних відносин є одним з пріоритетних завдань держави. Україна з перших кроків незалежності розглядає підтримку економічної конкуренції та боротьбу з монополізмом як найважливіші шляхи побудови розвиненої ринкової економіки [3].

Конкуренція є двигуном наукового прогресу та механізмом сприяння економічному розвитку. Недостатньо інтенсивна конкуренція зумовлює відсутність мотивації у суб'єктів господарювання щодо зниження витрат, пошуку нових ринків збуту, запровадження інновацій і, як наслідок, неефективну роботу галузі, в якій діють такі підприємства. Водночас монопольне становище певної компанії може призвести до невивідних умов для інших учасників ринкових відносин. За таких обставин держава за допомогою конкурентної політики покликана віднайти необхідний баланс та забезпечити оптимальне регулювання [4].

Законодавство про захист економічної конкуренції ґрунтується на нормах, установлених Конституцією України, і складається із Закону України «Про захист економічної конкуренції», законів України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від

недобросовісної конкуренції» та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів [2].

Варто зазначити, що ухвалення Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. є значним кроком на шляху створення ефективної системи захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності, забезпечення функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин. Цей Закон визначає: які дії суб'єктів господарювання вважаються антиконкурентними узгодженими діями, вчинення яких заборонено; що вважається монопольним становищем на ринку; які дії органів влади та місцевого самоврядування можуть бути розцінені як антиконкурентні; яка діяльність суб'єктів господарювання є обмежувальною та дискримінаційною; порядок здійснення контролю за концентрацією суб'єктів господарювання та надання дозволу на таку концентрацію; порядок розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції; порядок виконання та оскарження рішень органів Антимонопольного комітету [5].

Так, у ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» поняття економічної конкуренції (конкуренція) визначається як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість обирати між кількома продавцями, покупцями, а окремих суб'єктів господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [2].

Також в межах даного питання важливим є визначення конкурентних відносин між суб'єктами господарювання від існування яких безпосередньо залежить забезпечення дієвості конкурентного механізму в ринковій економіці. Під поняттям «конкурентні відносини» розуміються відносини між суб'єктами господарювання, в основі яких лежать економічне суперництво та боротьба за найвигідніші умови виробництва та збуту товарів, надання послуг, за привласнення найбільших прибутків, під час чого стихійно регулюються пропорції суспільного виробництва та дотримується конкурентне законодавство.

Конкурентні відносини виникають на всіх ланках функціонування господарського обороту: 1) під час виробництва товарів (робіт,

послуг) та їх реклами; 2) у процесі вибору суб'єктами господарювання контрагентів — постачальників комплектувальних виробів, сировини, обладнання, продавців унікальних технологій, а також підприємств-збутовиків та ін.; 3) при збуті товарів споживачам та їх післяпродажному обслуговуванні тощо [6].

Доцільним буде висвітлити основні ознаки двох таких протилежностей, як конкурентні відносини та монополізація товарних ринків, що наведено у *табл. 1*.

Таблиця 1

№ п/п	Ознаки конкурентних відносин	Ознаки монополізації
1	Ефективне використання та розміщення ресурсів	Неефективне розміщення ресурсів, що пов'язано із завищенням рівня витрат, блокування доступу до ресурсів і тим самим встановлення бар'єрів входження на ринок
2	Диверсифікація діяльності	Імовірність здійснення антиконкурентних узгоджених дій, концентрації, в т. ч. інтеграції
3	Орієнтація на потреби споживачів	Імовірність застосування цінової дискримінації на основі сегментації ринків за споживчим принципом
4	Конкурентна боротьба за найвигідніші умови виробництва та збуту товарів, надання послуг, за привласнення найбільших прибутків	Конкурентна боротьба може сприяти концентрації суб'єктів господарювання і утворенню монополій

Конкурентні відносини, які існують при конкурентній боротьбі, передбачають складні зв'язки між учасниками ринку. У випадку інтегрованих структур, яким притаманне володіння значною часткою ринку, такі конкурентні відносини перетворюються на монополізацію ринку, яка виникає в разі захоплення суб'єктом господарювання монопольного чи домінуючого становища, підтримання чи посилення його. Якщо розцінювати конкуренцію як

безпосередню взаємодію, то фактором пригнічення обох суб'єктів господарювання може бути застосування монопольно занижених цін, в результаті чого блокується доступ до ринку інших суб'єктів господарювання, а за умови конкуренції такою хижацькою поведінкою може бути ліквідований ініціатор боротьби з конкурентами. Якщо розцінювати конкуренцію як взаємодію через ресурси, то прикладом монополізації може бути монополізація доступу до ресурсів, необхідних для входження на певний ринок, і як наслідок, виникнення бар'єру для входження на ринок нових структур. Той фактор, що в умовах конкуренції ріст кожної з популяцій проходить з меншою швидкістю за присутності іншої, широко використовується під час створення та підтримки конкурентного середовища. Це пояснюється тим, що в умовах конкурентної боротьби підприємства змушені розвивати конкурентні відносини зі своїми контрагентами, оптимально використовувати ресурси, забезпечувати потреби споживачів, не отримувати надприбутки, джерелом яких будуть монопольно високі чи монопольно низькі ціни, знижена якість товарів, робіт, послуг, приховування частини прибутку тощо. За таких умов необґрунтований ріст суб'єктів господарювання гальмуватиметься [7].

Доцільним в межах даної теми є розкриття поняття суб'єкта конкурентних правовідносин. Ними можуть бути будь-які суб'єкти господарювання, споживачі, а також спеціально уповноважені державні органи, зокрема Антимонопольний комітет України та ін.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єктом господарювання визнається: «юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління і контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності...».

Таким чином, суб'єктами конкурентних відносин можуть бути:

— юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, фізичні особи, що здійснюють діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність;

— юридичні та фізичні особи, що здійснюють контроль над іншими фізичними чи юридичними особами;

— група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими;

— органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління і контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності;

— споживачі;

— спеціально уповноважені органи, зокрема органи Антимонопольного комітету України [8].

Загалом конкуренція має позитивну і негативну сторони (прояви). Конкуренція у позитивному розумінні стимулює суб'єктів господарювання до ефективної діяльності з метою забезпечення споживачів товарами (послугами) високої якості, у необхідній кількості та асортименті та за доступними цінами. Така конкуренція називається нормальною, добросовісною. Вона вимагає від суб'єктів господарювання вдосконалювати виробництво товарів (робіт, послуг) щодо їхньої якості, асортименту, доступності цін для населення, аби не втратити своїх споживачів. Добросовісна конкуренція прийнятна для споживачів і суспільства в цілому, оскільки сприяє підвищенню життєвого рівня та прогресу в економіці.

Водночас для суб'єктів господарювання участь у конкуренції, конкурентній боротьбі є досить виснажливою. Аби полегшити собі цю боротьбу, деякі з них починають використовувати несумлінні способи конкурентної боротьби. Таку конкуренцію називають недобросовісною, непорядною.

Недобросовісна конкуренція нехтує інтересами споживачів та інших учасників ринкових відносин. Вона може призводити до погіршення якості товарів (робіт, послуг), зменшення їх асортименту; дозволяє отримувати незароблений прибуток. Коли нечесна конкуренція призводить до монополізації ринку підприємцем, який її застосовує, то виникає монополізм [10].

У звіті Антимонопольного комітету України за 2017 р. зазначено, що в 2017 р. органами Антимонопольного комітету було припинено

256 порушень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». З них — 81 порушення у вигляді недобросовісної конкуренції, стосовно яких Комітетом прийнято рішення про накладення штрафних санкцій, та 175 — дій, що містили ознаки таких порушень, які було припинено відповідно до наданих органами Комітету рекомендацій суб'єктам господарювання.

Так, до прикладу можна навести справу за заявою уповноваженого представника компанії «Фрателлі Мартіні Секондо Луїджі» про недобросовісну конкуренцію у діях ТОВ «ТД «Продресурс ЛТД»» та I.C.S. «BulgariWinery» (селище Твардиця, Республіка Молдова) щодо неправомірного використання сукупності домінуючих позначень на етикетках ігристого вина «CANTI» під час його реалізації в Україні, що може призвести до змішування з діяльністю заявника. По даній справі рішенням № 79-р від 14.03.2017 р. визнано, що ТОВ «ТД «Продресурс ЛТД»» вчинило порушення, передбачене статтею 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», у вигляді використання без дозволу (згоди) компанії «Фрателлі Мартіні Секондо Луїджі С.п.А. ВіаСантаРадегонда» (м. Мілан, Республіка Італія) зовнішнього оформлення етикеток виноробної продукції «CANTI», яке раніше почала використовувати компанія «Фрателлі Мартіні Секондо Луїджі С.п.А. ВіаСантаРадегонда» для виноробної продукції «CANTI», що може призвести до змішування з її діяльністю. Даним рішенням на відповідача — ТОВ «ТД «Продресурс ЛТД»», було накладено штраф у розмірі 19,9 тис. грн [9].

Як підсумок сказаного варто зазначити, що, як і в попередні роки, найбільша частина порушень суб'єктами конкурентних відносин антимонопольного законодавства на сьогодні припадає на зловживання монополієм (домінуючим) становищем, антиконкурентні узгоджені дії та недобросовісну конкуренцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. // Офіційний вісник України. — 2001. — № 7. — Ст. 260.

3. Обмеження монополізму та захист економічної конкуренції за законодавством України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://minjust.gov.ua/m/str_3815. — Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).
4. Дуцька А. Конкурентні відносини в економіці країн Європейського Союзу [Текст] / А. Дуцька // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. — 2015. — № 4 (102). — С. 14–29.
5. Розвиток конкурентного права України: проблеми теорії і практики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=390%3A291112-19&catid=56%3A4-1212&Itemid=70&lang=ru. — Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).
6. Поняття економічної конкуренції. Загальна характеристика правопорушень у сфері конкуренції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://pidruchniki.com/85651/pravo/ponyattya_ekonomichnoyi_konkurenciyi_zagalna_harakteristika_pravoporushen_sferi_konkurenciyi. — Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).
7. Конкурентні відносини в умовах перехідної та ринкової економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/1675/1/59.pdf>. — Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).
8. Предмет та метод конкурентного права [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://studopedia.com.ua/1_377050_predmet-ta-metod-konkurentnogo-prava.html. — Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).
9. Звіт Антимонопольного комітету України за 2017 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=140483&schema=main>. Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).
10. Поняття недобросовісної конкуренції та монополістичних порушень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/1871/25/> — Назва з екрана. — (Дата звернення: 17.11.2018).

Бідюкова А.О.,

студентка III курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Хатнюк Н.С.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н, доцент

УЧАСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВСТАНОВЛЕННІ, ЗМІНІ ТА ПРИПИНЕННІ ДІЙ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю аналізу місцевих податків і зборів як основних чинників поповнення місцевих бюджетів та освітлення реалізації муніципальної реформи. З іншого боку, питання місцевого оподаткування є важливим інструментом функціонування та розвитку місцевого самоврядування, яке зазнало значних змін внаслідок муніципальної реформи.

За останні роки податкова система зазнала значних змін. Так, якщо до грудня 2010 р. місцеве оподаткування регламентувалося Законом України «Про систему оподаткування» та Декретом Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори», то з січня 2011 р. внаслідок прийняття Податкового кодексу України (далі — ПКУ України) зазначені нормативні акти втратили чинність. Внаслідок змін система місцевого оподаткування була реорганізована та децентралізована: кількість місцевих податків та зборів зменшилась. Згідно зі ст. 10 ПКУ України, станом на 2018 р. до місцевих податків належать: податок на майно та єдиний податок, до місцевих зборів: збір за місця паркування транспортних засобів і туристичний збір [1; 2].

Проаналізувавши законодавство щодо місцевих податків після прийняття ПКУ України, можна зробити висновок, що причина зменшення їх кількості полягає у неефективності більшості місцевих податків та зборів, тобто витрати на їх адміністрування перевищували

суми надходження до місцевих бюджетів від таких платежів. І реформування цієї сфери має розширити податкову базу, щоб сприяти зміцненню фінансування місцевих органів влади.

Муніципальна реформа в Україні, що триває з 2014 р. по теперішній час, розвинула співробітництво громад, в результаті чого у фінансовому аспекті вона буде сприяти реалізації інтересів територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, через місцеві податки і збори, що є виключно їх бюджетним фундаментом. Ці надходження від місцевих податків і зборів забезпечуватимуть проведення необхідної політики для покращення соціального, економічного та культурного розвитку територіальних громад [3].

Стосовно місцевого оподаткування України, то його фундамент складається крім національного законодавства також з принципів Європейської хартії місцевого самоврядування (1985 р.), яку Верховна Рада України ратифікувала в 1997 р. Згідно зі ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування, частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони можуть встановлювати в межах закону. Загалом ця стаття вимагає, щоб принаймні частина доходів місцевих бюджетів формувалась за рахунок місцевих податків, ставки яких мають визначитись органами місцевого самоврядування, тож це вважається значною гарантією самостійності органів місцевого самоврядування [4].

В Україні активно впроваджуються реформи, кінцевою метою яких є децентралізація. Ці процеси крок за кроком забезпечують основу для рівномірного розвитку територій та успішної країни. Один з найважливіших викликів сьогодення — формування спроможних громад та ефективного самоврядування. В результаті децентралізації об'єднані громади отримали додаткові фінансові ресурси. В громадах залишаються наступні податки: 60 % податку на доходи фізичних осіб; 5 % акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; 100 % єдиного податку; 100 % податку на майно (нерухомість, земля, транспорт).

Європейська практика доводить, що на рівні територіальних громад можна створити сприятливі умови для економічного розвитку, розвитку підприємництва задля дієвої економічної складової, важливим елементом якої є малий і середній бізнес.

Станом на 10 вересня 2018 р. вже створено 831 об'єднану територіальну громаду, з яких 126 очікують рішення ЦВК про призначення перших виборів [5]. Об'єднана територіальна громада як форма організації місцевого самоврядування має низку безперечних переваг, зокрема: отримання більшого обсягу фінансування, зміцнення організаційного та кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування; створення спроможних територіальних громад є платформою для децентралізації влади, внаслідок якої органи місцевого самоврядування отримують реальну владу на місцях; урівноваження можливостей різних територій завдяки усуненню диспропорції в обсягах фінансування; в кінцевому підсумку ефективна організація місцевого самоврядування є необхідною умовою для подальшої демократизації державних інститутів, розвитку прямої демократії на місцевому рівні [6].

Місцеві податки і збори — це обов'язкові платежі, що встановлюються сільськими, селищними, міськими радами згідно законодавства, які повинні справлятися в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуватися до їх бюджетів. У міжнародній термінології місцеві податки і збори визначаються як локальні податки і є основою доходної частини місцевих бюджетів більшості західних держав. Місцеві органи влади в багатьох країнах (США, Франція, Італія) наділені правом самостійно встановлювати місцеві податки та збори.

У різних країнах неоднакова кількість місцевих податків і зборів, наприклад, у Великій Британії всього один місцевий податок — із нерухомого майна, натомість у Бельгії — понад 100 податків і зборів, у Німеччині — 45, Франції — 50, Італії — близько 70 [7, 37–42].

Зокрема, в Японії існують три основні місцеві податки: підприємницький, корпоративний муніципальний та зрівняльний, що є фіксованою сумою, розмір якої залежить від розміру капіталу юридичної особи та чисельності працюючих. У США запроваджено такі місцеві податки: з продажу, місцевий прибутковий, на прибуток корпорацій, на спадок і майновий.

Стосовно формування місцевих бюджетів в Італії, можна сказати, що місцеві органи влади мають право вводити та скасовувати місцеві податки, які дозволені законом, але з урахуванням того, що центральні органи влади встановлюють максимальну ставку. Тут місцеві бюджети складаються з прибуткового податку, податку на рекламу.

Досвід Іспанії вказує, що, створюючи власну політику на Законі «Про місцеві фінанси», місцеві органи влади стягують п'ять податків: на нерухомість, на бізнес, на транспортні засоби, на будівлі та податок на зростання вартості землі у містах. Перші три податки є загальнообов'язковими, а інші два можуть застосовуватися на розсуд місцевих органів влади. В усіх випадках місцева влада самостійно визначає розмір податкових ставок, але у встановлених законодавством межах.

Податкова система територіальних одиниць у Франції також становить інтерес, наприклад, французькі органи місцевої влади мають право визначати ставки місцевих податків при формуванні бюджету на майбутній рік, але їхня величина не може перевищувати законодавчо встановленого максимуму.

В наш час місцеві податки і збори в Україні практично не виконують ні фіскальної, ні регулюючої функції, оскільки місцеві ради, насамперед наймасовіші — сільські і селищні, що становлять 91 % від загальної кількості місцевих рад, не мають жодного серйозного об'єкта оподаткування за ствердженнями деяких вчених. Це доводить, що система місцевого оподаткування потребує реорганізації і вона повинна спрямовуватися в першу чергу на забезпечення зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування.

На прикладі досвіду іноземних країн зі справляння податку на нерухомість можна зазначити, що цей податок там успішно застосовується, оскільки він є вагомим статтею доходної частини місцевих бюджетів. Він забезпечує 38 % надходжень до місцевих бюджетів у Канаді (в окремих провінціях — до 81 %), 33 % — у Франції та близько 30 % у США (від 10 до 70 % залежно від штату). В країнах з економікою, що розвивається, податок на нерухоме майно становить 40–80 % платежів до місцевих бюджетів [8, 28].

Досвід Польщі свідчить про те, що запровадження такого податку підвищить щорічно рівень ВВП приблизно на 1 % або рівень загальних доходів громадян на 15 %. Податок на нерухомість в Польщі є одним з найбільших джерел надходжень до бюджетів найнижчої ланки. Зокрема, надходження від нього до місцевих бюджетів становить більше 3 млн дол. США на рік, або понад 15 % загальних доходів бюджетів найнижчої ланки чи 45 % доходів із власних джерел (без надходжень від субвенцій і розподілу податків). Більшість країн світу при визначенні бази оподаткування

цього податку використовують ринкову вартість оподатковуваних об'єктів.

Податковий кодекс України передбачає, що базою оподаткування є загальна площа об'єкта нерухомості (житлової чи нежитлової, в тому числі його часток). Це породжує певні проблеми, пов'язані з тим, що нерухомість може бути різною за певними критеріями (вартість, якість тощо).

Стосовно місцевого самоврядування в Україні варто зазначити, що держава надає їм право встановлювати лише ставки (тверді/пропорційні), пільги та тарифи на місцеві податки і збори. Право встановлювати місцеві податки та збори, закріплене відповідно до ст. 143 Конституції України, надається органам місцевого самоврядування. Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 26 Закону про місцеве самоврядування ці питання вирішуються виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської рад [9; 10].

Місцеві ради беруть на себе обов'язок установлювати єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю). Тоді як питання щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору вирішують місцеві ради в межах своїх повноважень, визначених ПК України.

Всі місцеві податки і збори повинні відповідати одному з основних принципів «ефективному податковому витрачання», яке реалізується у створенні умов для розвитку освітньої, культурної та інших сферах життя, за рахунок сплачених коштів платниками. Тож до бюджету територіальної громади повинні надходити лише ті кошти, що були зібрані з баз оподаткування, розташованих на відповідній території, але якщо суб'єкти господарювання функціонують не на території однієї територіальної одиниці, а декількох, то виникає питання щодо перекладання податкового обов'язку з одних територіальних одиниць на інші. З іншої сторони, встановлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів органи місцевого самоврядування не мають права відповідно до пп. 12.3.7 ст. 12 ПК України.

За загальним правилом ставки місцевих податків та зборів встановлюються місцевими органами влади, які повинні ухвалити і оп-

рилюднити відповідне рішення до 15 липня календарного року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосування встановлених місцевих податків та зборів або змін до них, — це декларується у пп. 12.3.4 ст. 12 ПК України. Незважаючи на вищезазначену інформацію, у 2017 р. цей пункт не застосовується [11].

Якщо місцеві органи влади ухвалюють рішення про зміни в оподаткуванні місцевими податками та зборами, то такі рішення, незважаючи на цей пункт, набудуть чинності безпосередньо у 2017 р., а не у 2018-му, як це мало бути за чинними раніше правилами. З 1 січня 2017 р. і доки місцева влада не внесе зміни до діючих положень справляння податків та зборів щодо нових правил оподаткування ставки податку на нерухомість та паркувального збору застосовуються з коефіцієнтом 0,5.

Поки не будуть прийняті нові рішення щодо справляння місцевих податків та зборів, такі податки та збори справлятимуться за мінімальними ставками. Також слід зауважити, що офіційно оприлюднене рішення про встановлення місцевих податків та зборів є основним нормативно-правовим актом з питань оподаткування місцевими податками та зборами на території відповідної територіальної громади, протягом 10 днів з дня оприлюднення рішення про встановлення місцевих податків та зборів його копію потрібно надіслати до контролюючого органу, в якому перебувають на обліку платники відповідних місцевих податків та зборів.

На відміну від загальнодержавних аналогів, місцеві податки і збори надходять лише до місцевих бюджетів, незначні за обсягом надходжень, їх сплата може бути періодичною або одноразовою, вони можуть мати цільове призначення (бути впровадженими на відшкодування витрат територіальних громад). Безперечно, місцеві податки та збори є регулятором перерозподілу ВВП у країні, вони впливають як на економічні та соціальні процеси в регіонах, так і на рівень фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Сучасний стан місцевих податків та зборів можна охарактеризувати як ще незакінчений процес реформування системи місцевого оподаткування України, що має на меті модернізацію податкової системи для вирішення проблематики поповнення місцевих бюджетів з урахуванням європейських вимог щодо цього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI станом на 15.04.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Федченко Т.В. Аналіз змін законодавства України щодо складу місцевих податків [Електронний ресурс] / Т.В. Федченко, Д.І. Баранова. — Режим доступу : <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-212/accounting-and-auditing-212/13267-212-099>
3. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 08 грудня 2017 р.). — К. : ТОВ «Підприємство ВІ.ЕН.ЕІ», 2017 — 148 с.
4. Михайленко О.В. Місце та аналіз місцевих податків і зборів з урахуванням особливостей змін законодавчо-нормативної бази [Електронний ресурс] / О.В. Михайленко, В.О. Козаченко. — Режим доступу : http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/132.pdf
5. Про об'єднання громадян [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/gromadas>
6. Любченко П.М. Муніципальне право України : навч. посіб. / П.М. Любченко. — Х. : ФІНН, 2012. — 496 с.
7. Букина И. Современные тенденции налогового администрирования в зарубежных странах / И. Букина // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 7. — С. 37–42.
8. Пилипів В. До питання про федералізацію України: проблеми забезпечення бюджетної самостійності регіонів [Текст] / В. Пилипів // Економіка України. — 2011. — № 3. — С. 6–34.
9. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 11 жовтня 2018 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
11. Місцеві податки і збори / Т. Станкус, Ю. Крот. — Х. : Фактор, 2017. — 80 с.

Гаргун С.С.,

студент III курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Хатнюк Н.С.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ТУРИСТИЧНИЙ ЗБІР: СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ

Функціонування місцевого самоврядування повністю за своєю суттю не спрямоване на реалізацію його головного призначення — створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади [9].

Система заходів регіональної податкової політики повинна бути спрямована на реалізацію інтересів держави стосовно регіонів і внутрішніх інтересів самих регіонів. Регіональній податковій політиці також належить особливе місце в питаннях адаптації податкової політики України до вимог ЄС [14].

У сучасних умовах вітчизняний туризм є невід'ємною складовою світового туризму, одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури, а держава, у свою чергу, створює умови для туристичної діяльності [7]. Туристична галузь в Україні може і повинна стати тією галуззю, що забезпечуватиме реалізацію ринкових механізмів та надходження коштів до місцевих і державного бюджетів.

Метою дослідження є відображення фіскального значення місцевих податків у виконанні покладених на місцеві органи самоврядування функцій із фінансування виробничої та соціальної інфраструктури та комунально-побутового обслуговування населення. Особливу увагу приділено сучасному стану реалізації та порядку

справляння туристичного збору в Україні згідно з нормами податкового законодавства. Виявлено недоліки та юридичні колізії, що існують у законодавстві, у тому числі у Податковому кодексі України (далі — ПК України) стосовно надання статусу платника туристичного збору окремим категоріям фізичних осіб, наданням пільг тощо.

До виключної компетенції сільських, селищних та міських рад належить встановлення місцевих податків і зборів [5], за рахунок яких формується частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, розмір яких встановлюється в межах закону [1].

Туристичний збір є факультативним (необов'язковим для ухвалення місцевою владою) місцевим збором, не новим у податковій системі України. Подібний вид місцевого збору запровадила місцева влада більшості міст, селищ та навіть невеличких сіл, тому цій темі присвячена значна кількість наукових праць.

Проблеми та перспективи реалізації місцевих зборів, зокрема туристичного збору, в податковій практиці розглядають такі українські вчені: Н. Хатнюк, С. Скибенко, О. Покатаєва та інші.

Відповідно до попереднього законодавства на території місцевих громад в Україні мало справлятися 2 місцеві податки (податок на рекламу та комунальний податок) та 12 зборів (збір із власників собак, ринковий збір, збір за право проведення кіно- та телезйомок та ін.) [10; 11]. Проте нормами ПК України скасовано майже усі види місцевих податків і зборів і запроваджено місцеві податки, до яких належать податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів належать збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

До набуття чинності ПК України 1 січня 2011 р. діяли курортний та готельний збір зі схожою системою адміністрування, що були передбачені Законом України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 р. та Декретом Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20 травня 1993 р., згодом їх замінено на екскурсійно-туристичний збір, що діяв на основі внесення змін Законом України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. [8].

Так, замість курортного та готельного зборів (потім екскурсійно-туристичного), що справлялися в Україні на території деяких областей курортної належності, запроваджено туристичний збір, який, на відміну від своїх «попередників», може справлятися на всій

території України, якщо на території адміністративно-курортної одиниці є чинне рішення сільської, селищної або міської рад про встановлення туристичного збору [15].

Згідно з нормами Конституції України, органи місцевого самоврядування встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону, проте встановлення туристичного збору є правом, а не обов'язком сільських, селищних, міських рад або рад об'єднаної територіальної громади (далі — ОТГ), створеної згідно із законом та перспективним планом формування територій громад [2].

Також відповідно до змін від 2015 р. у Бюджетному кодексі України, положення розділу місцевих бюджетів доповнено пунктом про туристичний збір, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування і становить частину доходів загального фонду бюджетів міст районного значення, сільських та селищних бюджетів [4].

За даними Всесвітньої організації туризму при ООН (World Tourism Organization, UNWTO) у 2008 р. Україна входила до десятки лідерів міжнародного туризму за кількістю відвідувань і посідала 7 місце у світі. У звіті 2017 р. вищевказана організація зазначила, що кількість туристів, які приїхали до України, збільшилась на 6,7 % у порівнянні з 2016 р., проте тепер Україна посідає 20 місце у рейтингу міжнародного відвідування, що і є підставою для необхідності вдосконалення механізму правового регулювання туристичної діяльності [12].

Саме тому реформування оподаткування у сфері туризму та надходження туристичного збору — один із важливих кроків до розбудови економічної стабільності країни. Податок покликаний розвинути вітчизняний туризм та зміцнювати місцеві бюджети.

Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної, міської ради або ради ОТГ та отримують (споживають) послуги з тимчасового проживання (ночівлі) із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк [3].

Крім того, не слід плутати поняття «місця перебування», тобто адміністративно-територіальної одиниці, на території якої особа проживає протягом певного строку, та «місця проживання» — житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає [6].

Ставка туристичного збору встановлюється у розмірі від 0,5 до 1 % від бази справляння збору, тобто вартості всього періоду проживання з урахуванням ПДВ [3], проте, зважаючи на необхідність збільшення фондів місцевих бюджетів, встановлюється максимальна ставка збору.

Справляння збору здійснюється під час надання послуг, пов'язаних з тимчасовим проживанням. Сума збору зазначається податковим агентом окремим рядком у рахунку (квитанції) на проживання і не може бути вказана як така, що вже входить у вартість послуги.

Перелік осіб, що звільнені від сплати збору визначено п. 268.2.1 ст. 268 ПК України, у тому числі це особи, які прибули за путівками (курсівками) на лікування, оздоровлення, реабілітацію до акредитованих та ліцензованих лікувально-профілактичних, фізкультурно-оздоровчих та санаторно-курортних закладів тощо [3]. Аналогічно виникає питання щодо обов'язковості сплати туристичного збору особами, які прибули за путівками у будинки або ж бази відпочинку, адже для таких осіб жодних пільг чи звільнення від сплати збору не передбачено. Дана норма законодавства потребує доопрацювань задля запобігання непорозуміннь. Крім того, залишається невизначеним питання щодо обов'язковості сплати збору особами, які прибули на територію певного регіону, де справляється туристичний збір, на навчання чи проходження практики. Також існують певні проблеми з можливостями стягнення туристичного збору, тому що переважна більшість туристів зупиняється не у готелях кемпінгах чи мотелях, а в приватному секторі, тому адміністрування збору і спрямування його до місцевого бюджету доволі складна процедура.

Зарубіжний досвід є досить цікавим, зважаючи на систему адміністрування та механізм впровадження збору загалом. Наприклад, туристичний збір у Берні (Швейцарія) складається із трьох частин: податку на проживання, курортного збору та транспортного збору. Вони сплачуються одночасно в готелі. За транспортний збір туристи отримують проїзний, що надає право на безкоштовний трансфер в аеропорт [17].

Законом України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. визначено близько 17 видів туризму [7], проте оподаткування провадиться лише із застосуванням одного виду збору, у той час як Всесвітня організація туризму ідентифікувала сорок різних типів податків, що

належать до туристичного сектора в розвинених країнах і в країнах, що розвиваються, а їх загальний податковий дохід за рахунок туризму становить від 10 до 25 %, а у країнах, що спеціалізуються на туризмі, близько 50 % [13].

Таким чином, диференційована класифікація механізму справляння податків і зборів у сфері туризму, більш точне математичне моделювання формування туристичного виду діяльності та схеми його оподаткування дасть змогу знайти шляхи удосконалення системи оподаткування в туристичній сфері України.

Отже, сплата податків та зборів повинна здійснюватись у чітко визначених законодавством термінах та у повному обсязі, адже даний правовий механізм є складовою грошового наповнення бюджету або спеціальних фондів [16]. Зокрема, сплата туристичного збору має своєрідну суспільну необхідність, зважаючи на практику іноземних держав та статистичні дані щодо кількості туристичних відвідувань певних регіонів нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.
3. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13-14, № 15-16, № 17. — Ст. 112.
4. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 50-51. — Ст. 572.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
6. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 232.
7. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 31. — Ст. 241.
8. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 39. — Ст. 333.

9. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8>

10. Про систему оподаткування: Закон України від 25.06.1991 р. № 1251-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 39. — Ст. 510. — Втратив чинність.

11. Про місцеві податки і збори: Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 р. № 56-93 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 30. — Ст. 336. — Втратив чинність.

12. Всесвітня туристична організація (World Tourism Organization, UNWTO) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.world-tourism.org>.

13. Econtech Pty Ltd. Analysis of the Taxes and Assistance Impacting the Tourism Industry // National Tourism Alliance. — 2003. — March. — P. 1–26.

14. Скибенко С.Т. Роль туристичного збору у фінансуванні регіонів [Електронний ресурс] / С.Т. Скибенко, О.О. Розвадовська // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. — 2013. — № 2 (58). — Режим доступу : <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/730/737>

15. Покатаєва О.В. Справляння туристичного збору в Україні в контексті сучасного податкового законодавства [Електронний ресурс] / О.В. Покатаєва // Фінансове право. — 2012. — № 1 (19). — Режим доступу : http://ndi-fp.nusta.com.ua/files/doc/finansovepravo/2012/2012_1pokataeva.pdf

16. Хатнюк Н.С. Податковий обов'язок платника податків та держава: правовий взаємозв'язок [Електронний ресурс] / Н.С. Хатнюк // Наукові праці МАУП. — 2016. — Вип. 51 (4). — С. 45–53. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupun_2016_4_8

17. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28934.pdf>

Довгополий Є.І.,

студент II курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ГРОШОВУ КОМПЕНСАЦІЮ ЗА ЖИТЛО УЧАСНИКАМИ АТО

Всього, з початку 2017 р., з державного бюджету на будівництво та купівлю житла для учасників бойових дій було виділено 751 млн грн. у 2018 р. планувалося закупити 356 квартир на загальну суму 354,8 млн грн, у тому числі 29 квартир на суму 25 млн грн для учасників АТО з числа внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до бюджету на 2018 р. майже 200 млн грн направлені на програму забезпечення житлом учасників бойових дій — воїнів-інтернаціоналістів, і 100 млн грн — на житло для внутрішньо переміщених осіб [1].

Проте, якщо особа не отримала житла, вона має право на грошову компенсацію від держави для реалізації свого права на житло.

Порядок та умови надання грошової компенсації регулюються постановами Кабінету Міністрів України: «Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» від 19 жовтня 2016 р. № 719 [2] та «Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей» від 28 березня 2018 р. № 214 [3].

Відповідно до вищезазначених нормативно-правових актів право на отримання грошової компенсації мають:

— члени сімей загиблих осіб, що брали участь у проведенні АТО;
— особи з інвалідністю I–II груп, що отримали поранення в ході участі в АТО;

— особи, що втратили функціональні можливості нижніх кінцівок, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції.

На компенсацію мають право особи з наведених категорій, які потребують поліпшення житлових умов — перебувають на квартирному обліку та в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги.

Щоб отримати компенсацію на поліпшення житлових умов, слід подати заяву особисто членом сім'ї загиблого, особою з інвалідністю або їх законним представником чи уповноваженою особою до органу соціального захисту населення за місцем перебування на квартирному обліку.

Грошова компенсація членам сім'ї загиблого або особам з інвалідністю виплачується у повному обсязі в порядку черговості постановки на квартирний облік та з урахуванням категорії отримувача грошової компенсації для членів сімей загиблих, в рамках передбачених місцевими бюджетами коштів на виплати компенсацій за належні для отримання жилі приміщення.

Члени сімей загиблих, смерть яких пов'язана з безпосередньою участю в АТО, і які перебувають на квартирному обліку, отримують компенсації за категоріями у такій черговості:

— категорія I — дружина (чоловік) та малолітні і неповнолітні діти (в тому числі усиновлені до дня загибелі особи), які проживають разом з нею (ним); дружина (чоловік), якщо у загиблого немає дітей (в тому числі усиновлених);

— категорія II — малолітні та неповнолітні діти (в тому числі усиновлені військовослужбовцем) у разі, коли на день загибелі особи він (вона) був розлучений або не був розлучений, але дружина (чоловік) позбавлені батьківських прав, або загибла особа не була розлучена і його дружина (чоловік) не позбавлені батьківських прав, але при цьому малолітні та неповнолітні діти проживають окремо від дружини (чоловіка); малолітні та неповнолітні діти загиблого;

- категорія III — батьки загиблого;
- категорія IV — повнолітні діти, які не мають (і не мали) своїх сімей;
- категорія V — повнолітні діти, які визнані особами з інвалідністю з дитинства та мають свої сім'ї;
- категорія VI — повнолітні діти, обоє батьків яких загинули або пропали безвісти;
- категорія VII — дружина (чоловік), які на момент загибелі особи були позбавлені батьківських прав відносно малолітніх та неповнолітніх дітей загиблого, у тому числі усиновлених загиблою особою, або які не позбавлені батьківських прав, але неповнолітні діти, в тому числі усиновлені загиблою особою, проживають окремо від дружини (чоловіка).

У разі прийняття рішення про призначення заявнику грошової компенсації, комісія визначає її відповідно наступних нормативів:

- за нормою — 13,65 кв. м жилої площі на кожного із членів сім'ї загиблого, віднесеного до однієї категорії, з урахуванням загиблого, якщо він перебував на квартирному обліку разом із членами своєї сім'ї;
- за нормою — 13,65 кв. м жилої площі на особу з інвалідністю та кожного члена її сім'ї;
- за нормою — 35,22 кв. м загальної площі на членів сім'ї загиблого, які належать до однієї категорії, або на сім'ю особи з інвалідністю;
- додатково — 10 кв. м жилої площі на кожного члена сім'ї заявника, який є особою з інвалідністю або дитиною з інвалідністю (з урахуванням заявника).

Розмір грошової компенсації розраховується за відповідною формулою:

$$ГК = (13,65 \times N_c + 35,22 + (10 \times N_p)) \times V_g \times K_m + ПЗ,$$

де:

ГК — грошова компенсація;

N_c — кількість віднесених до однієї категорії членів сім'ї загиблого або кількість членів сім'ї особи з інвалідністю, на яких розраховується грошова компенсація;

N_p — кількість членів сім'ї заявника, які є особами з інвалідністю або дітьми з інвалідністю і на яких розраховується грошова компенсація з урахуванням додаткових 10 кв. м жилої площі на кожного (у тому числі на заявника);

V_g — опосередкована вартість (грн) 1 кв. м загальної площі житла для населеного пункту, в якому заявник перебуває на обліку як особа, що потребує поліпшення житлових умов, на день звернення за грошовою компенсацією;

K_m — коефіцієнт збільшення опосередкованої вартості 1 кв. м загальної площі житла;

$ПЗ$ — витрати (грн), пов'язані з купівлею житла, оформленням права власності на житло та сплатою передбачених законом податків і зборів (обов'язкових платежів).

Для Києва, Дніпра, Львова, Одеси та Харкова опосередкована вартість збільшується у 1,75 раза, для міст — обласних центрів, а також міст обласного значення з населенням понад 300 тис. — у 1,5 раза, для міст обласного значення з населенням від 100 тис. до 300 тис. — у 1,25 раза.

Окрім цього, в порядку забезпечення громадян доступним житлом, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 819, визначені програми «50 на 50» та «70 на 30». Відповідно до цих програм держава сплачує певну частину вартості нерухомого майна, у випадку «70 на 30» 30 % вартості сплачує держава і 70 % — учасник програми [4].

Проте, якщо програма «70 на 30» розрахована на всіх громадян України, то «50 на 50» — лише для учасників бойових дій, військовослужбовців та інвалідів війни.

На завершення хотілося б зазначити, що за весь час проведення антитерористичної операції з фондів Міністерства оборони житло отримали 1178 учасників АТО. Крім того, на обліку в Збройних силах України перебуває 151 сім'я військовослужбовців, загиблих в ході АТО. У 2017 р. 6 сімей отримали квартири. З початку проведення АТО житло отримали 142 сім'ї загиблих бійців. Кошти на житло для переселенців, бійців АТО, військовослужбовців та інвалідів війни продовжують виділяти, відповідно ймовірність отримання житла зростає [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квартирне питання. Як учаснику АТО отримати житло? URL: <https://www.ugorod.kr.ua/news/2017-10-30-61011.html>
2. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання

мання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 719 // Урядовий кур'єр. 2016. № 197.

3. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 року № 214 // Урядовий кур'єр. 2018. № 62.

4. Порядок надання державної підтримки та забезпечення громадян доступним житлом, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 819 // Урядовий кур'єр. 2018. № 192.

5. Прядко О. Квартирне питання. Скільки грошей Кабмін дає на житло для українців. URL: <https://forum.finance.ua/topic211525.html>

Музика В.П., Лещенко Л.П.,

студентки II курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ОСТАННІХ ЗМІН ДО СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Тема аліментів завжди носила актуальний характер у сфері сімейних відносин. Кожне третє звернення, яке надходить до суду, стосується аліментів і вирішення спорів між батьками. Майже 7 мільйонів позовів надходять до суду з приводу стягнення аліментів.

Чине сімейне законодавство встановлює два принципи розрахунку розміру та форми, в якій повинні сплачуватися аліменти — в твердій грошовій сумі, або в процентах від всіх видів заробітку та доходу платника аліментів. Окрім цього, чинне сімейне законодавство встановлює також можливість витребування заборгованості по аліментах [1].

Таким чином, є два варіанти вирішення даної проблеми: мирним шляхом; примусовий (судовий) порядок.

Мирні способи вирішення проблеми: домовленість сторін, тобто в усному порядку, батько і мати домовляються між собою щодо розміру та періодичності сплати аліментів на дитину в добровільному порядку тому з батьків, з ким залишається проживати дитина. Дана домовленість може бути лише усною, але для додаткових гарантій виконання даних домовленостей батьки можуть укласти між собою нотаріально посвідчений договір про утримання дитини.

Судовий порядок вирішення проблеми. У випадку, коли мирним шляхом домовитися про розмір та періодичність стягнення аліментів батькам не вдалося, а також, коли один з батьків, який проживає окремо від дитини, ігнорує її існування та не бажає сплачувати грошові кошти на утримання дитини, сімейним законодавством України передбачена можливість примусового стягнення грошових коштів з даної особи.

Звернення до суду відбувається шляхом подачі позовної заяви з необхідними документами позивачем (особою, яка звертається до суду з позовною заявою, тобто тим з батьків, з ким залишилася проживати дитина) до відповідача (того з батьків, хто проживає окремо від дитини та не сплачує коштів на її утримання).

Щоб поліпшити ситуацію з виплати аліментів, нещодавно парламент ухвалив Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо покращення захисту права дитини на належне утримання». У зв'язку із прийняттям цього Закону було змінено порядок стягнення аліментів, їх розмір тощо. Раніше аліменти стягували виключно в межах позовного провадження. Тобто той із батьків, з ким проживає дитина, звертався до неплатника аліментів через суд, на загальних підставах це питання вирішувалося. Тепер тому, з ким проживає дитина, дозволено звертатись із заявою до суду в межах наказного, тобто так званого спрощеного провадження. Для цього пропонують дозволити спрощений порядок стягнення аліментів.

Відтепер в абсолютній більшості випадків аліменти будуть стягуватися не на підставі судового рішення, а на підставі судового наказу, який, по своїй суті, вже є виконавчим документом.

Відповідно до ч. 1–2 ст. 95 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 96 цього Кодексу. Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб [2].

Даний наказ можливо отримати в середньому за місяць і звернутися до органів виконавчої служби для примусового стягнення. За загальним правилом, судовий наказ набирає чинності після закінчення строку на подання заяви про його скасування, однак відповідно до ч. 1 ст. 105 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ про стягнення аліментів оскарженню не підлягає [2].

У липні 2017 р. набув чинності (Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17.05.2017 р.) закон, який збільшив мінімальний розмір аліментів (з 30 до 50 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку), а також значно спростив процедуру їх стягнення (через процедуру наказного провадження, якщо сума аліментів не перевищує 10 розмірів прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку) [3].

З моменту внесення зазначених змін минуло понад півроку. За цей час у судів вже склалася певна практика розгляду відповідних заяв з урахуванням положень нового закону. Варто зазначити, що розгляд справ у порядку наказного провадження хоча і вважається спрощеним, однак вимагає чіткого дотримання заявником всіх передбачених законом вимог. Аналіз судової практики показує, що заявники (а іноді їхні представники-юристи), на жаль, достатньо часто неправильно трактують положення нового закону, що призводить до ситуацій, коли суд відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу або відмовляє в її задоволенні. Враховуючи всі нововведення, заявникам та платникам необхідно розмежовувати наказне і позовне провадження.

У законодавстві наведений вичерпний перелік підстав, за якими може бути виданий судовий наказ. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 96 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ може бути видано, у разі якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину — однієї чверті, на двох дітей — однієї третини, на трьох і більше дітей — половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб.

Отже, у разі подання заяви на суму, що перевищує встановлений поріг для видачі судового наказу, заявнику буде відмовлено у видачі такого наказу.

Відбулися зміни у правовому статусі аліментів. Змінено правовий статус аліментів: відтепер аліменти є власністю самої дитини, а не батьків. Останні лише отримують та використовують їх від імені дітей.

До платників аліментів, що мають заборгованість за останні 6 місяців, передбачена відтепер можливість застосування соціальних робіт.

Соціальними роботами є оплатні суспільно корисні роботи, які виконуються у вільний від роботи чи навчання час. Судом соціальні роботи можуть бути призначені на строк від 120 до 240 годин і відбуваються не більше восьми годин на день. Якщо особа ухиляється від виконання соціальних робіт, вони можуть бути замінені адміністративним арештом із розрахунку одна доба арешту дорівнює п'ятнадцяти годинам соціальних робіт. Крім цього, у таких випадках злісний неплатник позбавляється права брати участь у вирішенні питання щодо тимчасового виїзду за межі України — без отримання згоди іншого з батьків має право вивести дитину за кордон. Також у разі такої заборгованості до боржника може бути встановлено тимчасове обмеження у праві керування транспортними засобами, полювання, користування вогнепальною мисливською зброєю та пневматичною зброєю. Той з батьків, який проживає з дитиною, наділяється правом самостійно ставити перед судовими органами питання щодо обрання форми стягнення аліментів.

З урахуванням останніх змін мінімальний розмір аліментів збільшено. Відтепер суд не може визначити на дитину розмір аліментів

менше ніж 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (до цього було 30 %).

Також відтепер при визначенні розміру аліментів братимуться до уваги витрати платника аліментів, щодо яких платником не доведено джерело походження цих коштів. Зазначене нововведення є прогресивним, особливо в умовах сьогодення, коли отримання заробітної плати у конвертах, інших неофіційних доходів є дуже поширеними явищами.

Відповідальність платника аліментів наставатиме не з моменту, коли стягувач отримує рішення суду про стягнення додаткових витрат, а через 7 днів з дня повідомлення про необхідність сплачувати зазначену суму. Якщо за цей період гроші не буде заплачено, пеню нараховуватимуть уже з наступного дня, а не з моменту отримання рішення суду.

Отже, як можна переконатися з вищевикладеного, результати внесення змін до чинного законодавства завжди знаходять своє відображення у правозастосовній практиці (насамперед у судовій). Питання, пов'язані зі стягненням аліментів, не стали винятком. За півроку вже склалася певна практика розгляду окресленої категорії справ з урахуванням прийнятих нововведень у площині наказного та позовного провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р.: станом на 03.07.2018 р. // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р.: станом на 02 жовтня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо покращення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закон України від 17 травня 2017 р. // Відомості Верховної Ради. 2017. № 25. Ст. 291.

Чиж Д.С., Чижевська О.В.,

студентки II курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Дане питання регулюється Сімейним кодексом України (главами 7, 8), Конституцією України (ст. 41, 47) та Цивільним кодексом України (главою 26 «Право спільної власності») [1, ст. 141; 2, ст. 461; 3, ст. 135].

Поділ спільного майна подружжя може бути здійснено під час існування шлюбу, у процесі його розірвання, а також після розірвання шлюбу. Відповідно до ч. 1 ст. 69 СК дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

Поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшло згоди щодо конкретного поділу майна відповідно до цих часток. Сімейне законодавство встановлює спеціальну форму лише для договору про поділ нерухомого майна подружжя. Відповідно до ч. 2 ст. 69 СК договір про поділ жилого будинку, квартири, іншого нерухомого майна має бути нотаріально посвідчений. ЦК України передбачає також державну реєстрацію прав на нерухомість та правочинів із нерухомістю (ст. 182 ЦК), які поширюються також на правочини за участю подружжя. Стосовно форми договору про поділ майна подружжя, об'єктом якого є рухомі речі, в сімейному законодавстві немає спеціальних вимог. Це означає, що при з'ясуванні форми цього договору (усна, проста письмова) необхідно керува-

тися загальними правилами щодо форми правочину, які передбачені Цивільним кодексом України (ст. 205–208 ЦК).

Якщо між подружжям виникає спір щодо розміру належних їм часток, порядку або способу поділу спільного майна, то добровільний порядок поділу майна змінюється на судовий. При поділі майна суду в першу чергу необхідно визначити його предмет, тобто те майно подружжя, яке підлягає поділу. При поділі майна подружжя мають враховуватися три категорії об'єктів: а) речі (окрема річ або сукупність речей), які належать подружжю на праві спільної сумісної власності; б) кредиторські вимоги подружжя (право вимоги за договором позики, купівлі-продажу тощо, коли подружжя виступає як кредитор і вправі вимагати повернення боргу, передачі речі тощо); в) боргові зобов'язання подружжя (зобов'язання, за якими подружжя виступає як боржник і зобов'язане повернути борг, повернути або передати річ тощо). Поділ майна здійснюється з урахуванням вартості речей, які належать подружжю на праві спільної власності, а також розміру їх кредиторських вимог та боргових зобов'язань.

Поділ майна подружжя здійснюється в два етапи: по-перше, суд визначає розмір часток чоловіка та жінки в праві на майно, і, по-друге, здійснює поділ майна відповідно до встановлених часток. При визначенні розміру часток кожного з подружжя суд виходить з того, що відповідно до законодавства частки майна дружини та чоловіка є рівними (ч. 1 ст. 70 СК). Це правило не змінюється і в тому разі, якщо один із подружжя не мав з поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ч. 1 ст. 60 СК).

Разом із тим законодавство встановлює два винятки із загального правила щодо рівності часток подружжя в праві на майно. Відповідно до цього суд може зменшити або збільшити частку одного з подружжя.

По-перше, суд може відступити від засади рівності часток і зменшити частку одного з подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї (ч. 2 ст. 70 СК).

По-друге, суд може збільшити частку в праві на майно того з подружжя, з яким проживають неповнолітні або повнолітні непрацездатні діти, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку

та лікування (ч. 3 ст. 70 СК). Відповідно до ч. 3 ст. 70 СК збільшення розміру частки одного з подружжя в майні пов'язується лише з випадками стягнення аліментів на дитину.

Після визначення судом частки кожного з подружжя в праві на майно здійснюється другий етап — безпосередній поділ майна подружжя відповідно до цих часток, які належать кожному з них. Законодавство передбачає певні способи поділу майна подружжя. По-перше, відповідно до ст. 71 СК суд може винести рішення щодо поділу майна в натурі. Такий спосіб застосовується щодо подільних речей, тобто речей, які можна поділити без втрати їх цільового призначення (ст. 183 ЦК). По-друге, суд може прийняти рішення про присудження майна одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку надати другому з подружжя компенсацію замість його частки у праві спільної сумісної власності (частини 2, 4, 5 ст. 71 СК).

До вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки (ч. 2 ст. 72 СК).

Новий Сімейний кодекс вперше визначає правовий режим майна осіб, які знаходяться у фактичних шлюбних відносинах, тобто проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74 СК). Майно, набуте цими особами під час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності і на нього поширюються положення глави 8 Сімейного кодексу.

Відповідно до ст. 57 Сімейного кодексу України особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: майно, набуте нею, ним до шлюбу; майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто; житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації; земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні [3, ст. 135].

Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є: речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги. Суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержан-

ню; кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди; страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них.

Суд може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка майно, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин.

Судова практика про поділ майна подружжя. 19.09.2012 р. у справі № 1-8/2012 Конституційний Суд України при офіційному тлумаченні ч. 1 ст. 61 СК України прийшов до таких висновків: «На думку Конституційного Суду України, приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, — це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності. Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що статутний капітал та майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності».

Заслуговує на увагу постанова ВСУ від 15.11.2017 р. у справі № 6-2921цс16. Предметом спору був житловий будинок, зведений під час перебування у шлюбі чоловіка і жінки та готовий до проживання. Через кілька років подружжя розлучилося, чоловік одружився вдруге. У другому шлюбі були завершені оздоблювальні роботи та отримано свідоцтво про право власності на житловий будинок.

У правовій позиції за цією справою ВСУ звертає увагу на те, що правова природа набуття права власності на новобудову відрізняється від набуття права власності на інше майно, оскільки новобудова може бути зведена за кошти інших осіб, у тому числі колишнього подружжя, а прийнята в експлуатацію вже під час укладення нового шлюбу. Визначення частки права власності подружжя в новобудові здійснюється відповідно до часток вкладу у зведення будівлі в період шлюбу. Тому сам по собі факт оформлення права власності на новобудову в період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

У тому випадку, якщо жоден із подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відпо-

відно до їхніх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу та залишає майно в їхній спільній частковій власності.

У постанові ВСУ від 05.07.2017 р. у справі № 6-2405цс16, в якій чоловік під час поділу майна подружжя просив суд припинити право власності на частку у квартирі, яка є спільною сумісною власністю, та стягнути з відповідачки компенсацію вартості належної йому частини майна, підкреслюється, що загальні засади цивільного законодавства спонукають суд у процесі вирішення зазначених спорів враховувати інтереси обох сторін і встановлювати такі факти: чи насправді виділ частки в натурі є неможливим; чи допускається такий виділ згідно із законодавством; чи спроможні інші співвласники виплатити позивачу компенсацію в рахунок визнання за ними права власності на все спільне майно; чи не становитиме це для них надмірного тягаря тощо.

В зазначеній справі позивачу було відмовлено у задоволенні позову, оскільки суд встановив, що відповідачка має невеликий зарібок, працює діловодом у дитячому закладі, має середню заробітну плату в розмірі 1666,46 грн та отримує аліменти в сумі 2500–3000 грн, при цьому оплачує комунальні послуги, утримує двох неповнолітніх дітей, тому вона не в змозі сплатити частину вартості квартири.

Укладення одним із подружжя договорів (часто — фіктивних) щодо відчуження об'єктів спільної сумісної власності з метою зменшення обсягу майна, що підлягає поділу — усталений тактичний прийом. Так, у постанові ВСУ від 05.07.2017 р. у справі № 6-1743цс16 чоловік відчужив автомобіль, придбаний у шлюбі, за договором комісії юридичній особі, яка у цей же день продала його третій фізичній особі. Оскільки дружина не давала письмової згоди на таке відчуження, вона звернулася до суду з вимогами визнати вказані вище договори комісії та купівлі-продажу недійсними та скасувати державну реєстрацію транспортного засобу, вилучити та передати їй вказаний автомобіль.

ВСУ в цій справі дійшов висновку, що укладення одним із подружжя договору про розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому випадку, якщо суд встановить, що той з подружжя, хто уклав договір щодо спільного майна, і третя особа (контрагент за таким договором) діяли недобросовісно, зокрема

третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоду на це від другого з подружжя.

Показовою є постанова ВСУ від 19.04.2017 р. у справі № 6-895цс16. Позивачка звернулася до суду з позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю, визнання права власності на майно, набуте в період проживання без шлюбу з чоловіком, який помер на момент розгляду справи. Вона посилається на те, що більше ніж 10 років вони проживали однією сім'єю постійно та безперервно без реєстрації шлюбу, вели спільне господарство, були пов'язані спільним побутом, мали єдиний родинний бюджет, разом здійснювали всі побутові витрати. Позивачка здійснювала постійний догляд за цивільним чоловіком і за власним коштом здійснила поховання. За зустрічним позовом рідна сестра померлого, як спадкоємець другої черги за законом, просила визнати право власності на спадкове майно. Остаточним рішенням у справі позивачці відмовлено у задоволенні позову, а зустрічну позовну заяву задоволено в повному обсязі. Суд виходив з того, що позивачка до 2002 р. перебувала у шлюбі з іншою особою, не надала належних і допустимих доказів, що після розлучення мала сімейні відносини з померлим і має право на частину спадщини, яка була відкрита після смерті останнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 21-22. — Ст. 135.
4. Сімейне законодавство України : посіб. / З.В. Ромовська, Ю.В. Черняк ; Акад. адвокатури України, Шк. адвокат. підготов. — К. : Прецедент, 2006. — 532 с.
5. Сімейне право України : підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / Т.О. Ариванюк, І.А. Бірюков, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера, І.О. Дзера, Ю.О. Заїка, В.М. Співак. — К. : Істина, 2008. — 304 с.

Кітнік В.М.,

студент I курсу,

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права,

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ

Імпічмент президента — особлива процедура притягнення президента до відповідальності. Найбільш поширеними підставами для імпічменту є: порушення конституції і тяжкі державні злочини. В Італії, наприклад, президент відповідає за державну зраду, у Німеччині — за навмисне порушення закону, в США — за державну зраду, хабарництво та інші тяжкі злочини. Процедура імпічменту складна. В одних країнах (США) питання ініціюється і вирішується парламентом, в інших (Франція) — парламент вирішує тільки питання про притягнення президента до відповідальності, а справа по суті розглядається спеціальною судовою структурою.

Термін «імпічмент» походить від латинського «impedio-age», що означає «захоплювати» або «вловлювати», і має певний аналог у сучасних французькій та англійській мовах — дієслова «empêcher» (запобігати) та «impede» (перешкоджати) відповідно. Окремі дослідники стверджують, що імпічмент виник ще в античній Греції у вигляді так званого процесу «eisangelia», особливого виду процесу, в ході якого поза чергою розглядалися справи про злочини проти держави, антидемократичні змови, з приводу яких вносилися «надзвичайні заяви».

Інші літературні джерела зауважують: процедура, що слугує прототипом сучасного імпічменту, з'явилася в Англії наприкінці XIV ст. — парламент, намагаючись підпорядкувати своєму контролю державне управління, запровадив дану процедуру. Нормативне закріплення дана процедура отримала при прийнятті угоди між пар-

ламентом і королем від 1338 р. і полягала в тому, що будь-хто з королівських міністрів міг бути усунений з посади за вчинення «тяжких злочинів та проступків». У 1376 р. дана процедура була застосована так званим «Хорошим парламентом» проти барона Вільяма Латімера — його було не тільки позбавлено титулу Червоного барона Латімеру, а й засуджено до тривалого тюремного ув'язнення [1].

Конституція України, а саме ст. 111 Основного Закону дає визначення імпічменту, як особливої процедури притягнення до відповідальності Президента України, що поєднує юридичну, кримінальну і конституційну відповідальність, які реалізуються шляхом осуду Президента, дострокового припинення його повноважень і усунення з посади. «Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України...» [2].

Процедура імпічменту не проста, умовно її можна поділити на 8 етапів:

1) парламент створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до якої входять спеціальний прокурор і спеціальні слідчі;

2) висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України;

3) за наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України;

4) питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України;

5) Конституційний суд виносить висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент;

6) Верховний Суд України підтверджує наявність у діях обвинувачуваного ознак державної зради чи іншого злочину;

7) не менш як трьома четвертими від конституційного складу Верховної ради парламентаріїв приймають рішення про усунення Президента України з поста;

8) виконання обов'язків Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

Більш детально порядок усунення президента України з поста в порядку імпічменту регулює глава 30 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України». Вона передбачає порядок утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії, обрання спеціального прокурора та спеціальних слідчих (ст. 173), їхню діяльність та повноваження встановлює порядок заслуховування свідків та експертів, порядок прийняття рішення про звинувачення Президента України (шляхом таємного голосування) [3].

Наслідки неприйняття Верховною Радою рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту регулює ст. 188 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», яка передбачає: у разі неприйняття Верховною Радою постанови про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту головуючий на пленарному засіданні оголошує про припинення процедури імпічменту і дає доручення щодо публікації про це в газеті «Голос України»; оголошує про припинення повноважень спеціальної тимчасової слідчої комісії; від імені Верховної Ради вибачається перед Президентом України.

Найвідомішими президентами, що були піддані процедурі імпічменту, є: Білл Клінтон, президент США, визнаний винним Палатою представників 19 грудня 1998 р., але виправданий Сенатом США; Річард Ніксон, президент США, який пішов у відставку до завершення процедури імпічменту 9 серпня 1974 р.; Борис Єльцин, президент Росії, — з'їздові народних депутатів не вистачило 72 голосів для усунення з посади 26 березня 1993 р.

За останні двадцять років в порядку імпічменту було усунено лише президента Литви — Роландаса Паксаса. Він був усунутий з посади 6 квітня, 2005 р. Паксас тричі порушив Конституцію Литви тим, що незаконно надав громадянство Юрію Борисову, не забезпечив збереження державної таємниці і чинив тиск на прийняття рішень приватними особами та компаніями [4, 472].

Щодо України, то 21 лютого 2014 р. було зареєстровано проект закону про імпічмент Президента України. 22 лютого 2014 р. парламент прийняв постанову про усунення президента зі своєї посади і призначив проведення позачергових президентських виборів на 25 травня 2014 р., але за іншим законопроектом. Прийняття цього законопроекту пояснюється заміною формулювання «імпічмент» на «самоусунення» у зв'язку з особливими обставинами.

Отже, у демократичних державах імпичмент є одним з найважливіших елементів контролю над владою країни. Він необхідний для збереження стабільності суспільного і конституційного ладу. Імпичмент є засобом недопущення авторитаризму і механізмом гарантування національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаповал В.М. Імпічмент / В.М. Шаповал // Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / редкол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія, 1998.
2. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 111.
3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради. — 2014. — № 13. — Ст. 188.
4. Кононенко Н.В. Імпічмент / Н.В. Кононенко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2005. — Т. 3: Е–Й. — 672 с.

Гурська О.О., Сицікова О.В.,
студентки I курсу
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,
доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
к.ю.н., доцент

ПРАВО ВЕТО В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Право вето — заборона особи або групи осіб, яка накладається в односторонньому порядку для заблокування прийняття того чи іншого рішення певним державним органом [1, 171]. В сучасних державах право вето, як правило, надається главі держави щодо законів, які приймає парламент. Згідно з Конституцією України (ст. 106, п. 30), право вето належить лише Президенту України щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з подальшим поверненням їх на повторний розгляд Верховною Радою України. Вето Президента — обмежене, а не абсолютне, оскільки парламент України може перебороти його кваліфікованою більшістю (300 голосів) [2, ст. 141].

Процедура накладання Президентом вето передбачена ст. 132 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» [3, ст. 133] і передбачає такі етапи:

1) Президент України протягом 15 днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду;

2) у разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений. Згідно з частиною 2 цієї статті, закон, повернений Президентом України до Верховної Ради для повторного розгляду, після його підготовки у головному комітеті розглядається позачер-

гово на пленарному засіданні Верховної Ради, не пізніш як через 30 днів після його повернення з пропозиціями Президента України, якщо Верховною Радою не прийнято іншого рішення.

Регламент Верховної Ради передбачає такі підстави для повторного розгляду вето законопроекту:

1) у разі якщо Президент України пропонує відхилити прийнятий закон;

2) у разі якщо Президент пропонує доопрацювати закон і всі пропозиції Президента України відхиляються;

3) у разі якщо Президент пропонує доопрацювати закон і всі пропозиції Президента України приймаються;

4) у разі якщо Президент пропонує доопрацювати закон і окремі пропозиції Президента України приймаються.

Згідно зі ст. 135 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», якщо Президент України пропонує відхилити прийнятий закон, голосування проводиться щодо відхилення закону в цілому; якщо пропозиція про відхилення закону в цілому підтримана більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (226 голосів і більше), закон вважається відхиленим; кожна пропозиція Президента України не підтримана більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (226 голосів і більше), вважається відхиленою; текст статті, до якої вносилися пропозиції Президента України, залишається у попередній редакції. Після завершення голосування пропозицій Президента України проводиться голосування щодо прийняття закону в цілому; якщо Верховна Рада під час повторного розгляду частково прийняла пропозиції Президента України і проголосувала за закон не менш як двома третинами голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (338 голосів і більше), він вважається знову прийнятим з подоланням вето [3, ст. 133].

Відповідно до ч. 3 ст. 94 Конституції України, якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу (338 голосів і більше), Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом.

Світовій конституційній практиці відомі декілька видів права вето: абсолютне (остаточне, резолютивне) — надає голові держави право відмовити в затвердженні ухваленого парламентом законопроекту безумовно; відносне — право голови держави відправити законопроект на доопрацювання до парламенту або за відповідних умов для повторного схвалення конституційною більшістю голосів.

Одним із різновидів абсолютного вето, деякі вважають є так зване «кишенкове вето» президента, яке використовується в американській практиці. Суть його полягає в тому, що законопроект схвалений Конгресом в останні десять днів до закінчення сесії, не вступає в силу, якщо Президент відмовився його підписати і не підлягає обов'язковому поверненню в Конгрес. У Норвегії відкладальне вето, яке належить формально королю, може бути подолано за допомогою такої складної процедури, що перетворює його майже в різновид абсолютного. Відкладальне вето, як правило, долається простою (Греція, Італія, Румунія) більшістю голосів членів парламенту або кваліфікованою більшістю голосів членів парламенту (Україна, Росія, США).

У деяких країнах (Франція, Аргентина, Мексика) президент має право застосувати вето до окремих статей і положень закону. Таку правомочність називають вибіркоким вето. Вибіркове вето забезпечує більш гнучкий механізм президентського реагування і, крім того, посилює роль президента в законодавчому процесі, хоча застосовується рідко.

Отже, при виборі того чи іншого виду вето для закріплення в конституції важливо зважити на те, щоб дане повноваження глави держави не порушувало загального балансу влад і вона була так розподілена і зрівноважена між главою держави і парламентом, щоб жоден з них не міг вийти за межі своїх законних повноважень, не зустрівши ефективного стримування і протидії з боку іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. — Х. : Консум, 2009. — 656 с.
2. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 14-15, 16-17. — Ст. 133.

Лемеха Ю.В.,

студентка I курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

РЕЗОЛЮЦІЯ НЕДОВІРИ УРЯДУ ТА РОЗПУСК ПАРЛАМЕНТУ ЯК СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ІНСТИТУТУ СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГ В УКРАЇНІ

Питання взаємної відповідальності інститутів влади є одним з ключових для функціонування демократичної політичної системи. Одним з елементів системи взаємної відповідальності інститутів державної влади України є відповідальність Уряду перед Президентом України та Верховною Радою України. Згідно зі ст. 113–114 Конституції України, Кабінет Міністрів є вищим органом у системі органів виконавчої влади, а також: відповідальним перед Президентом України і Парламентом; підконтрольним і підзвітним Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією; у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції, та законами України; до складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри [1].

Процедуру прийняття Резолюції недовіри Уряду регулюють декілька нормативно-правових актів, зокрема Конституція України та Закони України «Про Кабінет Міністрів України» [2, ст. 222], «Про Регламент Верховної Ради України» [3, ст. 232–233].

Статті 13–15 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» передбачають декілька підстав відставки Уряду: прийняття Верховною Радою України Резолюції недовіри Кабінету Міністрів Украї-

ни; смерті Прем'єр-міністра України та відставки Прем'єр-міністра України.

Процедура прийняття Резолюції недовіри Уряду складається з таких етапів: ініціатива Президента або Парламенту; голосування; відставка.

По-перше, Парламент за пропозицією Президента України або не менш як третини від його конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти Резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України. Питання про відповідальність Уряду не пізніше ніж через 10 днів після внесення пропозиції розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України, на яке запрошуються всі члени Уряду. У разі розгляду питання про відповідальність Кабінету Міністрів України за пропозицією Президента України у пленарному засіданні Верховної Ради України бере участь Президент України.

По-друге, Резолюція недовіри Кабінету Міністрів України вважається прийнятою, якщо за це проголосувала більшість від конституційного складу Парламенту (226 депутатів).

По-третє, прийняття Парламентом Резолюції недовіри Кабінету Міністрів України має наслідком відставку Уряду.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше ніж один раз протягом чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Парламенту.

У випадках вимушеної відставки Уряду Прем'єр-міністр зобов'язаний подати Президентові заяву про відставку всього складу Кабінету Міністрів. Кабінет Міністрів, відставку якого прийнято Президентом, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Уряду, але не довше 60 днів.

Історії України відомі випадки, коли народні депутати України ухвалили постанову про визнання роботи Уряду у 2015 р. незадовільною. Верховна Рада України підтримала Постанову про оцінку діяльності Уряду — за відхилення річного звіту Кабміну було віддано 247 голосів. За результатами цього голосування голова Верховної Ради виніс на голосування проект постанови «Про відповідальність Уряду (щодо прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів Укра-

їни)». Її вніс на голосування голова фракції «Блок Петра Порошенка «Солідарність»», під нею підписались 158 народних депутатів. Доцільність постанови він обґрунтував тим, що йдеться не про персональні претензії до когось із міністрів, а про «кризу довіри». «Президент України і суспільство України закликають до відставки цього уряду для того, щоб отримати кращий», — пояснив Юрій Луценко. Однак прийняти Резолюцію про недовіру Кабінету Міністрів України депутати не змогли — таке рішення підтримали лише 194 народні обранці.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Парламент — Верховна Рада України. Конституційний склад Верховної Ради України — 450 народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Процедура розпуску Парламенту відбувається згідно зі ст. 90 Конституції України. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо: по-перше, протягом одного місяця у Парламенті не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до ст. 83 Конституції України; по-друге, протягом 60 днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України; по-третє, протягом 30 днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Рішення про дострокове припинення повноважень Парламенту приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Якщо у Президента виникають сумніви щодо коректності виконання даної статті Конституції, він може звернутись до Конституційного Суду задля роз'яснення. Президент України також не може достроково припинити повноваження Парламенту, у випадках, коли: по-перше, Верховна Рада України обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради попереднього скликання (ч. 3 ст. 90 Конституції України); по-друге, повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні 6 місяців

строку повноважень Парламенту (ч. 4 ст. 90 Конституції України); по-третє, варто зауважити, що ст. 90 Конституції України не містить обмеження права Президента України щодо розпуску Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану. Це зумовлено тим, що вибори народних депутатів України до Верховної Ради України протягом цього часу не проводяться (ч. 4 ст. 83 Конституції України), що зумовлює неможливість дострокового припинення повноважень Парламенту в Україні за таких обставин.

В історії України був випадок розпуску Парламенту. Зокрема, 2 квітня 2007 р. Президент України Віктор Ющенко видав Указ № 264/2007 щодо розпуску Парламенту. Підставою для цього стало ігнорування більшістю у Верховній Раді України конституційних вимог щодо формування коаліції депутатських фракцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України, прийнятий Верховною Радою України 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 13. — Ст. 222.
3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України, прийнятий Верховною Радою України 10 лютого 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 14-15, 16-17. — Ст. 133.

Кравчук Н.Б.,

студентка Факультету економіки і права
Київського національного лінгвістичного університету

Науковий керівник:

Сердюк Н.А.,

доцент кафедри права
Факультету економіки і права
Київського національного лінгвістичного університету,
к.ю.н., доцент

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Довіра — це головний показник відкритих, позитивних взаємовідносин між людьми (сторонами довіри), що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з котрою особа, яка довіряє, знаходиться в тих чи інших відносинах, що базуються на її досвіді [1]. Рівень довіри в сім'ї, суспільстві та особливо в державі свідчить про готовність суспільства в цілому до формування стосунків відкритого типу та співробітництва на основі демократичних принципів. Довіра розглядається як система позитивних налаштувань людини щодо інших людей на основі певної сукупності особистісних та групових цінностей. Набір цих цінностей при толерантному ставленні визначає орієнтацію на позитивне сприйняття відмінностей інших. Необхідною умовою виникнення зазначених феноменів є досить високий рівень світоглядної, правової, політичної культури [2].

Взаємовідносини українського суспільства з державною владою стають все більш натягнутими з кожним роком. Порівнюючи дані опитування 2016 та 2018 рр., неможливо дати реальну оцінку тим чим іншим речам, опираючись на політичні сили. Після Революції Гідності рівень довіри народу до правлячих верхівок впав у п'ять разів. Спираючись на результати опитувань Центру Разумкова, довіра громадян України до суспільних інститутів є доволі нестабільною. Якщо у період президентських виборів рівень довіри до Петра Олексійовича Порошенка був доволі високий (55 % виборчих голосів), то наразі лише 13,8 % готові покластися на Президента України. Така

ж картина спостерігається й щодо Уряду — лише 13,7 %, Верховної Ради — 10,3 %, Верховного суду — 10,6 %. За даними опитування, український народ найбільше довіряє лише волонтерським і громадським організаціям, що яскраво демонструє неможливість подальшого управління державою нинішньою правлячою верхівкою [3].

М. Доган охарактеризував ситуацію зниження рівня впевненості народу щодо влади терміном «ерозія довіри», тобто як щось середнє між «розчаруванням» та «кризою» [4]. На нашу думку, підвищення рівня недовіри спричинене низкою таких факторів, як децентралізація, корупція та порушення законодавства державними та соціальними інститутами, політиками.

По-перше, децентралізація є одним з основних чинників обурення суспільства. Об'єднання декількох невеликих сіл та селищ міського типу в єдину громаду, перемістивши усю інфраструктуру до єдиного центру, позбавляє громадян доступу до лікарень, шкіл, дитячих садків та клубів. Як результат, люди стають обмеженими в правах та не мають змоги користуватися благами суспільства. Найбільше в процесі децентралізації почали страждати галузеві сектори, тому що громади просто не готові надавати повний спектр послуг та виконувати свої повноваження у повному обсязі. Питання реалізації реформи досі залишається відкритим, тому що наразі немає чітких алгоритмів і схем впровадження децентралізованої політики на місцях [2].

По-друге, корупційні інтереси посадовців ніколи не схвалювались народом. На сьогодні процеси приватизації, корупційні схеми та інші махінації стають основними чинниками появи недовіри та розсіювання паніки серед людей. Більше того, це негативне явище суттєво впливає на авторитет нашої держави та підриває демократичні цінності, які наше суспільство намагається укорінити. Подальша дискредитація України на міжнародному рівні через корупційні махінації призведе лише до остаточного падіння рівня довіри громадян та ще одного майдану [2].

По-третє, порушення законодавства політичними діячами у плані відмови у наданні запитуваної інформації, пряме невиконання своїх повноважень, некомпетентність у розпоряджанні інформацією викликає бурю незадоволень з боку суспільства.

Заради підвищення рівня довіри до державної влади потрібно провести низку змін, котрі могли б покращити становище людей, не порушуючи їх природні права. Одним із варіантів, як на мене, є

дострокові вибори до Верховної Ради України. Наразі українці вважають, що теперішній парламент є найбільш корумпованим і недемократичним. Тому необхідні дієві рішення та реформування, яке забезпечило б гідне життя людини і відповідальність посадовців за свої дії.

Мінімізація рівня корупції та створення умов для прозорості влади в країні є гарантом довіри. Наразі в Україні працює Національне антикорупційне бюро, проте навіть діяльність цього органу є неорганізованою. Це зумовлено тим, що немає чіткого розмежування покладених на нього повноважень на законодавчому рівні у сфері обов'язків між прокуратурою та ще низкою органів й організацій. Якщо суспільство матиме змогу контролювати та брати участь в ухваленні різних політичних проектів, відкрито критикувати верхівку влади та отримає важелі контролю, то зникне бар'єр між людьми та в певній мірі урівноважиться ієрархія у різних галузях.

Довіра до політичних інститутів різко зросте лише за умови перекваліфікації спеціалістів та реформування процесу їх підготовки. Завдяки цьому українці зможуть стати на шлях подолання економічної кризи, що, в свою чергу, забезпечить соціальний захист населення. Покращення економічної ситуації, як результат, стане важелем запуску створення нових органів влади та вдосконалення законодавства, яке б урегулювало органи державної влади та покращувало рівень життя українського народу.

Висновок. Довіра до суспільних інститутів — гарант становлення правової держави. Побудова сучасної демократичної держави неможлива без подолання зазначеного комплексу проблем. Корумпований державний апарат нездатний змінити життя суспільства на краще. Тож лише боротьба з хабарництвом, недостатнім освітнім рівнем урядовців, які вважаються «елітою» України, і ненаданням народу важелів впливу стануть основними факторами, які вплинуть на процвітання України за рахунок як і докладених до цього зусиль, так і довіри суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довіра // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Довіра> (дата звернення: 02.11.2017).
2. Довіра суспільства до влади — критична, слід оновити недолуге керівництво країни // Сайт Блоку Юлії Тимошенко. URL: <https://>

www.tymoshenko.ua/news/dovira-suspilstva-do-vlady-krytychna-slid-opovyty-nedoluge-kerivnytstvo-kraiyiny/ (дата звернення: 02.11.2017).

3. Довіра громадян України до суспільних інститутів // Сайт Центру Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf (дата звернення: 27.12.2017).

4. Ленюк У. Політична довіра versus легітимність. // Всеукраїнська студентська інтернет-конференція. URL: <http://conf-cv.at.ua/forum/118-1246-1> (дата звернення: 27.12.2017).

Місько Д.О.,

студентка II курсу

Факультету економіки і права

Київського національного лінгвістичного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Права та обов'язки людини завжди починаються із дотримання прав дитини. Захист прав дитини — це один з найбільш важливих пунктів та сходинок до розвинутої соціальної держави, оскільки саме ставлення до дітей, стан та можливість їх розвитку, рівень їхньої безпеки та захищеності в країні як однієї з найбільш незахищених верств населення є одним із показників гуманного та цивілізованого суспільства, до якого ми прямуємо. Визнано, що через низку ознак діти є особливо уразливою групою у суспільстві, через що вони потребують постійного спеціального нагляду, догляду та захисту. На жаль, в Україні система захисту дітей не спроможна повністю забезпечити їхні права незважаючи на значні покращення, що відбулися за останні роки у сфері охорони дитинства.

Проте варто не забувати про особливу умову — доволі тривалу агресію з боку Росії, яка створює низку проблем та небезпек. Ця ситуація призвела до виникнення такого сумного явища, як діти внутрішньо переміщених осіб (далі — діти-переселенці) [1], а також збільшення кількості сиріт. Ці аспекти зумовлюють необхідність

більш детального вивчення питання порушення прав дітей в Україні, збільшення актуальності цього питання у суспільстві, а також пошук можливих шляхів для його вирішення. На жаль, проблема порушення прав дітей є досить актуальною в нашій країні.

Саме тому у науковому дослідженні розглянуто основні та найбільш актуальні взаємопов'язані проблеми та порушення, що нині існують у сфері захисту прав дітей в Україні.

В Україні завжди звертають увагу на проблеми прав дитини лише у визначені дати: 1 червня, а також в листопаді, коли було прийнято Конвенцію про права дитини, але права дітей в країні не є пріоритетними. Отже, Конвенцію ООН про права дитини [2] прийняли ще 20 листопада 1989 р., і Україна ратифікувала її більше 20 років тому, проте дитина на даному етапі не є однією з головних цінностей держави, оскільки головна увага держави нині зосереджена більше на економіці як на базі для вирішення інших соціальних проблем, а також на проблемі вирішення збройного конфлікту.

Країна, що ратифікує вищезазначену Конвенцію, бере на себе обов'язки із захисту прав дітей, тобто вона повинна моніторити та досліджувати питання прав дітей, намагатися покращити ситуацію, сприяти у випадках, якщо були зафіксовані порушення прав дитини. На сьогодні можна сказати, що наша держава найбільш активно практикує лише моніторинг інформації, що стосується цих проблем.

На нашу думку, нині в Україні окрім вже існуючих явищ, пов'язаних з порушенням прав дітей (високий рівень сирітства, торгівля дітьми та їхніми органами, сексуальне рабство) [3], гостро постало питання щодо дотримання прав дітей в умовах збройного конфлікту на сході України. За даними Міністерства соціальної політики України від 12 листопада 2018 р., на облік взято 1 521 038 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, АР Крим, з яких дітей — 240 675 [4]. На сьогодні не відома точна кількість дітей, що проживає на території збройного конфлікту.

У Конвенції про права дитини написано: *якщо йде війна, то країна повинна зробити все можливе, щоб захистити своїх дітей*. Дитина, яка чує розриви снарядів, отримала поранення або ж бачила, як загинули її родичі, має сильну психологічну травму. За даними психологів, найбільше страждають діти віком від 3 до 15 років, тому

однією з основних проблем для таких дітей стає психологічна травма. Психологічна реабілітація займає досить багато часу, адже діти перебувають у віці, коли саме йде формування особистості, що безпосередньо впливає на повноцінне включення їх у суспільне доросле життя. Такі діти повинні отримати статус постраждалих та безкоштовні медичні послуги, в тому числі психологічні, мати доступ до якісних послуг з реабілітації, оздоровлення та освіти.

Згідно з даними служби у справах дітей Донецької області, в рамках програми інтеграції, соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, що була прийнята в 2015–2016 роках, психологічні кабінети для дітей були відкриті у 5 населених пунктах Донецької області. Дані корекційні заняття проводяться у рамках спеціальної програми за підтримки центру психологічної реабілітації НаУКМА та представництва Дитячого фонду ООН (UNICEF) [5]. Проте нині на державному рівні не існує фінансових засобів для забезпечення психологічної підтримки постраждалих дітей. За даними Міністерства соціальної політики України, окремої державної програми для реабілітації дітей, які постраждали від АТО, досі немає.

За даними UNICEF, ще одним проблемним питанням є якість освіти та доступ до неї на неконтрольованих Україною територіях. Так, близько 77 тисяч дітей на цих територіях відвідує школи, а 25 тисяч дітей дошкільного віку відвідують дитячі садки. Унаслідок бойових дій було пошкоджено щонайменше 60 % з 300 шкіл, розташованих на цих територіях, 5 шкіл у Луганську було повністю знищено. Більшість шкіл наразі працює, проте місто залишило майже 35 % вчителів, що не може не позначитися на місцевій системі освіти. Виплати зарплатні вчителям затримуються на кілька місяців. Ускладнений порядок виїзду з неконтрольованих територій може стати перешкодою до реалізації права на освіту та інших прав [6].

Отже, на даний момент в Україні існує низка проблем, що пов'язані із порушенням прав дітей, але в ході даного дослідження можна зробити висновки, що найбільш актуальними та небезпечними є проблеми, пов'язані з правами дітей, в житті яких з'явилася війна. На жаль, фінансова криза, недостатньо скоординовані дії органів державної влади, які опікуються правами дітей, та загальна соціально-економічна ситуація, яка існує в країні, сприяють подальшим системним порушенням прав дітей, а також ігноруванню вже існуючих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів від 1 жовт. 2014 р. № 509. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF> (дата звернення: 10.12.2018).
2. Конвенція про права дитини 20 лист. 1989 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 14.12.2018).
3. Поліція зупинила чотири спроби продажу дітей — Денисова. ZN. UA: електрон. журнал. URL: https://dt.ua/UKRAINE/policiya-zupinila-chotiri-sprobi-prodazhu-ditey-denisova-284818_.html (дата звернення: 13.12.2018).
4. Обліковано 1 521 038 переселенців. *Урядовий портал*: вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/oblikovano-1-521-038-pereselenciv> (дата звернення: 13.12.2018).
5. Яковленко К. Монстри в будинку: як допомогти дітям Донбасу пережити жах війни. *Апостроф.ua*: електрон. журнал. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2016-06-01/monstryi-v-dome-kak-pomoch-detyam-donbassa-perejiti-ujasyi-voynyi/5338> (дата звернення: 14.12.2018).
6. Становище в Україні. Звіт UNICEF № 34. URL: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/UNICEF_Ukraine_SitRep__34_-_14_May_2015_Ukr.pdf (дата звернення: 18.12.2018).

Васьківська В.О.,
студентка II курсу
Факультету економіки і права
Київського національного лінгвістичного університету

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЇЇ КРИТИКІВ

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. А оскільки Загальна декларація прав людини (далі — Декларація), прийнята 10 грудня 1948 р., є підґрунтям захисту прав людини на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях, то виникає необхідність у більш детальному її вивченні не лише з точки зору її прихильників, але й критиків.

Так, з критикою Декларації виступив відомий вчений Герш Лаутерпахт, який брав участь у її написанні. Також це питання висвіт-

лювали у своїх наукових роботах такі вчені: Ірен Ах, Абдулазіз Сахе-діна, Ріффат Хассан, Фейсала Кутті та багато інших науковців.

Декларація, прийнята ООН, розглядається світовою спільнотою як система опрацьованих та узгоджених на найвищому рівні правил та орієнтирів людського співжиття. Універсальне значення цього документа підтверджується його дієвістю протягом семидесяти років. Більше того, саме Декларація стала основою багатьох конституцій, зокрема й української.

Однак, навіть попри користь, яку несе цей документ, є досить багато людей, які так чи інакше не згодні зі змістом декларації. Якнайкраще точку зору критиків підсумовує відомий англійський юрист та учасник створення Декларації Герш Лаутерпахт. Ще під час створення документу він у своїй праці «Міжнародне право і права людини» критикує Декларацію за її «оманливу» і «маскувальну» природу [3]. Це пов'язано з тим, що Декларацію було прийнято поспіхом і більшість її постулатів мають узагальнене формулювання.

Наприклад, у ч. 2 ст. 17 Декларації вказується, що ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна [5], однак чіткого переліку підстав позбавлення майна вона не містить. У зв'язку з цим виникають суперечки щодо використання зокрема та тлумачення загалом не лише цієї статті, але й багатьох інших.

Через узагальнене формулювання постулатів, що містяться у Декларації, виникає низка проблем, зокрема таких:

- недотримання норм, встановлених Декларацією;
- рекомендаційний характер документа.

Для того щоб з'ясувати, яким чином можна вирішити вищевказані проблеми, необхідно детальніше їх розглянути.

Порушення норм, встановлених Декларацією, полягає у недотриманні встановлених постулатів через суперечки у трактуванні статей Декларації. Досить актуальним це питання наразі є на сході України, адже саме там, в умовах військового конфлікту, найчастіше фіксується порушення прав людини і громадянина. Зокрема, на окупованих територіях спостерігається обмеження права на майно, що порушується шляхом його незаконного вилучення; переслідування за різними ознаками, зокрема такими, як політичні переконання, релігійні погляди, мова; знущання над військовополоненими та багато інших злочинів проти життя, честі та гідності, а також інших соціальних цінностей [6].

Крім того, на мирній території нашої держави також досить часто зустрічаються приклади порушення прав людини. Зокрема, як повідомляє веб-сайт Радіо Свобода, права українців порушуються за градами [4]. Зокрема, досить частими явищами є побиття та катування.

Таке становище спричинене також тим, що Загальна декларація була прийнята у вигляді резолюції Генеральної Асамблеї ООН, закріплені в ній норми мають рекомендаційний характер. Вони бажані, але не обов'язкові для держав — членів ООН [7], що зазначається у самому документі: «Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію...» [5]. У зв'язку з цим, як стверджує Лаутерпахт, зобов'язання, від якого держави можуть легко відректися, не має жодної моральної ваги [3]. Тобто недотримання норм, викладених в Декларації, не несе за собою відповідальності. На захист Декларації варто зауважити, що саме цей документ, попри рекомендаційний характер, часто застосовують при тлумаченні різних норм національного законодавства, а також у судовій практиці. Та все ж через свій рекомендаційний характер Декларація не має того вагомого впливу, який повинна була б мати.

Підсумовуючи, можна говорити про те, що у ХХІ ст. Декларація потребує перегляду та прийняття нових компромісних рішень, які підтримуватимуть якомога більше країн. Це, в свою чергу, призведе до того, що норми, закріплені Декларацією, виконуватимуться усіма країнами, які ратифікували її. Однак, на мою думку, найважливішим наразі є прийняття Декларації як частини міжнародного законодавства та заміна її рекомендаційного характеру на такий, що дотримується усіма країнами — учасниками ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Х.: Право, 2016. 82 с.
2. Загальна декларація прав людини. Вікіпедія: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Загальна_декларація_прав_людини (дата звернення: 19.12.2018).
3. Кориневич А.О. Імплементация стандартів загальної декларації прав людини у міжнародному праві. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/423/390> (дата звернення: 19.12.2018).

4. Втілення прав. Наскільки дієвою є Загальна декларація прав людини в Україні. Радіо Свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1358310.html> (дата звернення: 20.12.2018).
5. Загальна декларація прав людини. Інститут релігійної свободи. URL: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:1&catid=47:un&Itemid=74&lang=uk (дата звернення: 20.12.2018).
6. Порушення прав людини під час збройного конфлікту на Сході України. Освітній дім прав людини в Чернігові: веб-сайт. URL: <http://ehrh-ch.org.ua/index.php/uk/osvitnij-tsentr/novini/arkhiv-novin/item/32-porushenniapravliudynypidchaszbroinohokonfliktunaskhodiukrainy> (дата звернення: 21.12.2018).
7. Загальна декларація прав людини. Ратнівська районна державна адміністрація: веб-сайт. URL: <http://ratadmin.gov.ua/upravlinnia-iustytisii-informuie/item/3503-zagal-na-deklaraciya-prav-lyudyny> (дата звернення: 21.12.2018).

Гримак Е.Т., Ширма В.,

студентки I курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Чернега А.П.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

к.ю.н., доцент

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Під час Другої світової війни виникла потреба в прийнятті міжнародного білля (законопроекту) щодо прав людини. У своєму зверненні до нації у 1941 р. президент США Франклін Рузвельт закликав до захисту того, що він назвав істотними чотирма свободами: свободи слова, свободи совісті, свободи від страху та свободи від злиднів.

Статут ООН підтвердив віру в фундаментальні права, гідність і цінність людської істоти і зобов'язав усіх членів ООН забезпечити

повагу й дотримання людських прав та основних свобод для всіх без розрізнення щодо раси, статі, мови чи релігії [1].

Коли після Другої світової війни злочини нацистської Німеччини стали відомі світовій громадськості, склався консенсус щодо того, що Статут ООН недостатньо чітко визначає права, про які йде мова, тому виникла потреба прийняття загальної декларації, яка б уточнила перелік прав людини, щодо яких діяли б положення Статуту ООН. Таким чином, у січні 1946 р. в першій частині своєї першої сесії, що відбулася в Лондоні, Генеральна Асамблея розглянула проект декларації основних прав і свобод людини [2].

За дорученням генерального секретаря ООН підготовку проекту Декларації очолив канадець Джон Пітерс Гамфрі. Незадовго до того, як його призначили директором Відділу прав людини ООН. Для роботи над підготовкою документа була утворена комісія з прав людини (складалася з 18 членів різних національностей та політичних поглядів), редакційний комітет під головуванням Елеонори Рузвельт, яка була відома своєю правозахисною діяльністю.

Підготовка Загальної декларації прав людини відбувалася в умовах складної дипломатичної боротьби, а її ухвалення було результатом розгляду й погодження різних поглядів і точок зору.

Загальна декларація про права людини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. в Паризькому палаці Шайо 40 голосами «за». Голосів «проти» не було, а 8 делегацій утрималися: Білоруська РСР, Чехословаччина, Польща, Українська РСР, Радянський Союз, Югославія, Південна Африка та Саудівська Аравія. Гондурас і Ємен — як члени ООН на той момент — не голосували або утрималися. Генеральний секретар ООН Пан Гі-Мун сказав, що «у світі, який ще відчував на собі відлуння жаків Другої Світової війни, Декларація стала першою глобальною заявою про те, що сьогодні ми сприймаємо як належне — гідність та рівність усіх людей» [3].

Структуру Загальної декларації запропонував Рене Кассен. На організацію документу вплинув Кодекс Наполеона. Сам Кассен порівнював Декларацію з грецьким храмом із фундаментом, східцями, чотирма колонами і фронтоном. Статті 1 та 2 закладають фундамент, наголошуючи на принципах гідності, свободи, рівності й братерства. Сім абзаців преамбули проголошують причини виголошення Декларації і є сходишками до неї. Основний текст Декларації формує чотири колони. За моделлю Кассена, останні 3 статті утво-

рюють водограй, що зв'язує всю структуру в одне ціле. Вони присвячені обов'язкам індивіда перед суспільством і накладають заборону зловживання правами на шкоду тій меті, яку заклала в них ООН [4].

Основний текст Декларації формує чотири колони. Перша колона (статті 3–11) проголошує права індивіда, такі як право на життя і заборону рабства. Друга колона (статті 12–17) проголошує права індивіда в громадянському й політичному суспільстві. Третя колона (статті 18–21) проголошує духовні, публічні й політичні свободи, такі як свободу віросповідання й свободу асоціацій. Четверта колона (статті 22–27) визначає соціальні, економічні й культурні права.

Книга рекордів Гіннеса описує Декларацію як світовий «найбільше перекладений документ». В його преамбулі уряди взяли зобов'язання на себе і на своїх людей на прогресивні заходи, щоб забезпечити загальне та ефективне визнання і дотримання прав людини, викладених у Декларації.

Елеонора Рузвельт підтримала прийняття Декларації у вигляді декларації, а не як договір, оскільки вона вважала, що Декларація буде мати той же самий вид впливу на глобальне суспільство, як Декларація Незалежності США впродовж існування Сполучених Штатів. У цьому вона мала рацію. Хоч вона і не є юридично обов'язковою, Декларація була прийнята і вплинула на більшість національних конституцій, починаючи з 1948 р. [5].

Декларація була прийнята для цілей визначення сенсу слів «основних свобод» і «прав людини», що містяться в Статуті Організації Об'єднаних Націй, з цієї причини Загальна декларація є основним установчим документом Організації Об'єднаних Націй. Крім того, багато юристів-міжнародників вірять, що Декларація є частиною звичаєвого міжнародного права і потужним інструментом у застосуванні дипломатичного та морального тиску на уряди, які порушують будь-яку з її статей. У 1968 р. Міжнародна конференція Організації Об'єднаних Націй з прав людини повідомила, що Декларація «являє собою зобов'язання для членів міжнародного співтовариства» щодо всіх людей.

Прийняття Загальної декларації — це важливе міжнародне святкування, яке щорічно відзначається 10 грудня. Святкують особи, громадські та релігійні організації, правозахисні організації, парламенти, уряди та ООН. Зазвичай святкування кожної десятої річниці супроводжує кампанія з популяризації знань про людські права й Декларацію. Також щорічно обирається основна тема Дня прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація прав людини // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / редкол.: Л.В. Губерський. — К. : Знання України, 2004. — 760 с.
2. Загальна декларація прав людини / Ю. Левенець // Політична енциклопедія. — К. : Парламентське видавництво, 2011. — 263 с.
3. Загальна декларація прав людини 1948 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2005. — 189 с.
4. Загальна декларація прав людини 1948 // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / редкол.: І.М. Дзюба. — К., 2003. — 2016 с.
5. Загальна декларація прав людини // Голос України. — 2008. — № 236.

Богатир Ю.,

студентка IV курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Хатнюк Н.С.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА**

Економічне процвітання держави в певній мірі залежить від наявності як іноземних, так і внутрішніх інвестицій у розвиток господарства. Оскільки вся господарська діяльність рано чи пізно стикається зі спорами та необхідністю захисту майнових прав власника, то для інвесторів важливо, щоб національна система захисту прав була надійною, чого не можна на даний момент сказати про Україну. Фактично з цього боку Україна не є привабливою для

іноземних інвесторів — практика досудового врегулювання спорів практично відсутня, а судовий розгляд триває роками і потребує значних економічних ресурсів. Саме тому доцільно розглянути досвід зарубіжних країн, в яких вирішення комерційних спорів є прикладом успішного застосування господарського процесуального законодавства.

Сучасне зарубіжне законодавство по-різному вирішує питання про те, які суди повинні розглядати економічні (господарські) спори. В одних державах створюються суди спеціальної юрисдикції, які уповноважені вирішувати економічні справи, а в інших такі справи підвідомчі судам загальної юрисдикції. Деякі науковці виділяють ще третю модель — коли в судах загальної юрисдикції створюються спеціалізовані відділи з розгляду господарських справ [1, 46]. Переважно всі держави пострадянського простору, включаючи Україну, обрали першу модель, тобто суди спеціальної юрисдикції. Це, зокрема, економічний суд Азербайджанської Республіки, державний арбітраж Республіки Вірменія, господарський суд Республіки Білорусь, арбітражний суд Республіки Грузія, арбітражний суд Киргизької Республіки, арбітраж Республіки Молдова, арбітражний суд Республіки Таджикистан, господарський суд Туркменістану, господарський суд Республіки Узбекистан, господарський суд Латвії, господарський суд Литовської Республіки та інші [2].

Переважна більшість країн ЄС та англо-саксонської правової сім'ї обрали другий варіант, тобто господарські спори розглядаються судами загальної юрисдикції. Однією з причин вибору судів загальної юрисдикції для розгляду економічних суперечок у США та Великій Британії стала приналежність цих країн до змагального типу правосуддя, тобто в межах змагального судочинства активність виявляють самі учасники процесу — суд же залишається пасивним у судовому засіданні. Саме сторонам належить ініціатива та контроль за веденням справи: вони готують справу до слухання, шукають можливості укладення мирової угоди, представляють докази до суду, досліджують їх, виступають зі вступними і заключними промовами. Суд же вирішує спір. Такий розподіл ролей передбачає, що адвокати розкриють і проаналізують всі докази перед судом, останньому залишиться тільки вирішити суперечку. За подібної постановки питання від судді не вимагається спеціалізації в певній галузі права [3, 15].

Крім того, в США існує різниця між спором, який пов'язаний зі встановленням фактів — його розглядаються за участю присяжних, та спором, який стосується лише питань права — його розглядає професійний суддя. Однак важливо зазначити, що спеціалізовані суди в США все-таки існують — вони розглядають справи про банкрутство в рамках судів загальної юрисдикції. Крім того, існують окремі податкові суди, які займаються винятково справами, пов'язаними зі сплатою податків.

Стосовно Великої Британії як представниці другої моделі господарського судочинства, то тут економічні спори наразі розглядаються без участі присяжних. Проте початкова участь присяжних при вирішенні будь-якої, навіть складної економічної справи не могла сприяти спеціалізації суддів, і навпаки — від адвокатів було потрібно так побудувати дослідження доказів у суді, щоб простий громадянин, яким є присяжний, міг зрозуміти всі терміни, схеми та складнощі економічного спору. Змагальні аспекти англо-американського судочинства, а також участь присяжних вимагали від адвокатів такого дослідження доказів у суді, яке робило б його зрозумілим пересічним громадянам, і тому не було потреби в створенні судів спеціальної юрисдикції, як, наприклад, в Україні [4].

У Великій Британії спеціалізованими судовими органами економічного судочинства виступають Суд із розгляду скарг на обмеження свободи промислу; відділення Королівської лаври Високого суду Англії: Суд Адміралтейства, у якому розглядаються спори з морських перевезень, зіткнення суден і відшкодування пов'язаних із цим збитків, та Комерційний суд, що має свої відділення у Лондоні, Ліверпулі і Манчестері та розглядає спори комерційного характеру. В Англії та Уельсі діє також низка місцевих трибуналів — із питань власності, промисловості, транспорту тощо [5, 22].

Цікавою є також ситуація з вирішенням господарських спорів у країнах Європейського Союзу — хоча більшість з них не мають спеціальних окремих господарських судів, у кожній державі є свої особливості функціонування господарського судочинства, що і робить її унікальним прикладом. Серед всіх європейських держав Франція стала першою, де була здійснена передача комерційних спорів до сфери державного правосуддя і де сьогодні існує розгалужена система спеціалізованих судів для вирішення комерційних спорів — торгових судів.

Торгові суди належать до системи загального судочинства Франції. Їх повноваження, склад і компетенція визначаються розділом 7 Комерційного кодексу. Торгові суди здійснюють свої повноваження на всій території Франції, винятком є такі регіони, як Ельзас та Мозель, тут ці повноваження здійснюють комерційні палати судів загальної юрисдикції. Торговий суд Комерційним кодексом Франції визначається як суд першої інстанції, що складається з 3 виборних суддів і секретаря. Суддями торгових судів, або їх ще називають «консульськими суддями», є підприємці та найчастіше керівники приватних підприємств. Вони обираються за двоступеневим принципом своїми ж колегами-підприємцями. Такі судді є найбільш компетентними в економічних та фінансових питаннях управління підприємствами, для прийняття оптимальних рішень задля виходу підприємств з кризи та вирішення поточних питань підприємств. Крім того, незалежність цих суддів гарантована також їхньою колегіальністю у прийнятті рішень (обов'язкова наявність 3 суддів для прийняття будь-якого рішення), що дозволяє обмежити ризики впливу зі сторони учасників процесу.

Ще однією державою, господарське судочинство якої є досить цікавим до розгляду, є Федеративна Республіка Німеччина. Відповідно до ст. 92 Конституції ФРН, судова влада здійснюється Федеральним конституційним судом, федеральними судами й судами земель. При цьому на всіх рівнях влади — на федеральному і на рівні земель функціонують як суди загальної юрисдикції, так і спеціалізовані суди. В цілому судову систему Німеччини науковці називають як одну з найбільш спеціалізованих. Так, у сфері економіки створені органи спеціальної юрисдикції, зокрема фінансові, адміністративні суди, Федеральний патентний суд. Система фінансових судів створена головним чином для розгляду справ, пов'язаних зі сплатою податків і митних зборів.

У Німеччині, на відміну від Франції, немає самостійних судів для вирішення комерційних суперечок. Отже, значна частина економічних суперечок знаходиться у веденні судів загальної юрисдикції.

При місцевих судах діють торгові колегії, які засідають у складі одного професійного судді та двох непрофесійних суддів, обраних з-поміж комерсантів. Розгляд торгових справ одноособово може здійснювати лише професійний суддя.

Таким чином, у ФРН здійснення господарського судочинства лягає на цивільний сектор загальних судів, зокрема палату з торгових справ і фінансові суди, при цьому вирішення економічних справ здійснюється професійними суддями і народними засідателями колегіально, а у випадку незначних сум позовів — одноосібно. Позови на суму до 500 євро не приймаються до зазначених судів і не розглядаються.

Останні роки в Україні і в усьому світі характеризуються тяжким економічним становищем, погіршенням положення підприємств та організацій навіть у найрозвиненіших країнах. Чи не кожен суб'єкт підприємницької діяльності змушений час від часу звертатися до суду аби вирішити спірну ситуацію у зв'язку зі здійснюваною діяльністю. Суб'єкти підприємництва в Україні витрачають шалену кількість часу, коштів та нервових клітин на захист своїх прав в суді, забуваючи про існування прогресивних способів вирішення спорів, таких як медіація, консіліація, міні-процес та арбітраж. Арбітраж є одним з найпопулярніших способів врегулювання господарських спорів за кордоном. Так, у Великій Британії Закон про арбітраж діє з 1889 р. з доповненнями 1950 р. та з виправленнями й доповненнями 1979 р. У США федеральний арбітражний закон діє з 1947 р. Законодавства Великої Британії, Німеччини, США найкраще відтворюють природу арбітражу як альтернативного способу вирішення комерційних спорів, в основі якого лежить договір і який виключає юрисдикцію державних судів щодо розгляду конкретної справи.

Слід зазначити, що міжнародний комерційний арбітраж регулюється не тільки національним законодавством, а й міжнародними двосторонніми та багатосторонніми угодами. Положення про арбітраж можуть бути включеними в договори про дружбу, торгівлю та мореплавання. Мета таких договірних положень — забезпечення виконання арбітражного застереження в комерційних договорах.

Саме на підставі положень договору суди кожної з держав, що домовляються, зобов'язані виконувати арбітражні застереження й прийняті арбітражні рішення, навіть якщо місце арбітражу не знаходиться в договірних державах, а арбітри не є їх громадянами.

Одним із перших міжнародно-правових документів, у яких міститься положення про врегулювання спорів через досягнення компромісу, є Вашингтонська конвенція 1965 р. Зазначена Конвенція передбачає дві процедури, у яких бере участь третя сторона.

Однією з них є медіація, іншою — «conciliation» (консіліація), сутність якої полягає в тому, що особливим чином формується комісія примирення, яка визначає предмет спору між сторонами та прагне досягнути угоди між ними на взаємовигідних умовах [6].

В Україні консіліація є процедурою маловідомою, більшість відомостей про дану процедуру міститься в іноземних джерелах. Головною відмінною рисою між медіацією та консіліацією є те, що посередник в консіліації приймає рішення, хоч воно і має рекомендаційний характер для сторін.

Взагалі, медіація є визнаним у всьому світі альтернативним способом вирішення спорів. Підтвердженням цьому є Кодекс медіатора, затверджений Європейською комісією, директиви Євросоюзу, а також Юністральська модель закону про міжнародне комерційне примирення, розроблена ООН.

Не ідеалізуючи медіацію, до її переваг можна віднести наступне: оперативність у вирішенні спорів; мобільність; спрощену процедуру розгляду спору; конфіденційність діяльності медіатора; економію грошових витрат; можливість участі у вирішенні конфлікту не тільки юристів, а й інших спеціалістів у галузі економіки та ринкових відносин; можливість відмовитись від медіації та звернутися до суду; психологічний комфорт учасників спору; збереження майбутніх партнерських відносин.

Підсумовуючи, можна зазначити, що система господарських (комерційних, економічних) судів країн світу продовжує розвиватися. Цьому сприяють передусім позитивні результати діяльності відповідних судових органів. Практика господарських (комерційних, економічних) судів динамічно відображає потреби господарського обігу в умовах фінансово-економічної кризи, забезпечує реформування економік, особливо тих, що розвиваються, оперативними й ефективними процедурами вирішення економіко-правових конфліктів. Однак у розвинених державах світу дедалі частіше використовуються альтернативні засоби врегулювання господарських спорів, а в деяких країнах ці заходи є обов'язковим етапом перед розглядом справи в суді. Досліджуючи питання доцільності використання таких методів, можна дійти висновку, що і медіація, і арбітраж, і консіліація мають безперечні переваги перед судовим розглядом, як-от: економія часу, ресурсів та досягнення бажаного результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джепа Ю.А. Господарське процесуальне право зарубіжних країн [Електронний ресурс] / Ю.А. Джепа. — Режим доступу : http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2017/11.pdf
2. Сивак Н.В. Спрощене виробництво в арбітражному процесі : моногр. / Н.В. Сивак. — М. : Проспект, 2011. — 37 с.
3. Фонова О.С. Спрощені процесуальні форми: адаптація господарського судочинства України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.С. Фонова ; Міжрегіональна академія управління персоналом. — К., 2012. — 20 с.
4. Закурін М.К. Зарубіжний досвід розгляду господарських спорів [Електронний ресурс] / М.К. Закурін. — Режим доступу : <https://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/741/>
5. Крымский Д.И. Упрощенные производства в гражданском процессе зарубежных стран : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2011. — 27 с.
6. Господарське процесуальне право: Підручник / за ред. О.І. Харитонові. — К. : Істина, 2008. — С. 290.

Кабачев В.М.,*аспірант**Київського університету права НАН України*

**ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ» ТА ЙОГО МІСЦЯ
У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
СУДОЧИНСТВОМ УКРАЇНИ**

Суб'єкт злочину в кримінальному праві — це один з обов'язкових елементів складу злочину, що являє собою сукупність ознак, які зазначені у кримінальному законі, і означає особу, котра може і зобов'язана нести перед державою кримінальну відповідальність у разі вчинення нею суспільно небезпечного діяння.

Традиційно поняття «суб'єкт злочину» визначається як фізична, осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Історично розглядалося і дещо інше, більш інформативне його визначення — суб'єктом злочину слід вважати фізичну, осудну особу, яка вчинила у віці, з якого настає кримінальна відповідальність, суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, та має інші ознаки, закріплені в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі — КК України), але законодавець у чинному нині КК України 2001 р. не взяв його до уваги, в результаті чого до законодавчого визначення суб'єкта було включено лише три зазначені вище ознаки.

Так, згідно з положеннями ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єкт злочину — це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність [1].

Отже, виходячи з наведеного вище, суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина (громадянин України, особа без громадянства, іноземець). Не можуть бути суб'єктами злочину померлі особи, які перед тим вчинили злочин, тварини чи предмети.

Для правильного визначення, чи містить конкретне вчинене діяння склад злочину, а отже, чи можлива кримінальна відповідальність, необхідно з'ясувати, чи володіє особа, яка вчинила це діяння, встановленими в законі ознаками. Такими ознаками, які передбачені у всіх складах злочинів, є осудність і досягнення певного віку. Ці ознаки незмінні й обов'язкові для всіх складів.

Перш за все суб'єктом злочину може бути фізична особа. Тому кримінальна відповідальність у кримінальному праві України має завжди індивідуальний характер, тобто відповідальності підлягає тільки та фізична особа, яка вчинила злочин або була співучасником його здійснення. Цей висновок фактично закріплений у ст. 6, 7 і 8 КК України, де говориться, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства [3].

Важливою і невід'ємною ознакою суб'єкта злочину є досягнення певного віку. Вік — це визначений за документами юридичний період життя людини. Вік вимірюється часом. При наявності документів вік особи визначається документами. При відсутності документів вік встановлюється за допомогою судово-медичної експертизи [5].

І тут варто відразу ж зазначити, що як теорія кримінального права, так і чинне кримінальне законодавство нашої держави пов'язують з віком суб'єкта злочину настання кримінальної відповідальності, при порушенні ним норми кримінального закону [4].

Так, у частині 1 ст. 22 КК України прямо зазначено, що «кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років». Цей вік називають загальним віком кримінальної відповідальності. Одночасно з цим в частині 2 цієї ж статті встановлено знижений вік кримінальної відповідальності — чотирнадцять років за окреме вичерпне, прямо визначене законом коло злочинів.

Разом з цим обов'язковою і важливою ознакою суб'єкта злочину є осудність. Суб'єктом злочину може бути лише осудна (ч. 1 ст. 19 КК України) або обмежено осудна (ст. 20 КК України) особа. Осудність — це психічний стан людини, за якого вона під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. За розгорнутим визначенням, осудність — це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення злочину, при якому у неї повністю збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [5].

Насамперед зміст осудності передбачає здатність фізичної особи в момент вчинення злочину адекватно усвідомлювати об'єктивні ознаки діяння, обстановку, час, місце вчинення і його суспільно небезпечні наслідки, і в кінцевому підсумку керувати своїми діями.

На практиці питання про осудність виникає при наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також у процесі відбування покарання засудженим.

Кримінальної відповідальності також підлягає і обмежено осудна особа. Обмежена осудність — це психопатологічний стан людини, за якого вона під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та/або керувати ними. Обмежена осудність не виключає кримінальної відповідальності.

Відповідно до законодавства України обмежена осудність враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Згідно з ч. 2 ст. 19 КК України, неосудною визнається особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла віддавати

собі звіт у своїх діях або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану [1].

Одночасно з вищесказаним слід зазначити, що поряд з існуванням у кримінальному праві загального поняття «суб'єкт злочину», існує поняття «спеціальний суб'єкт злочину», що володіє особливими (спеціальними) властивостями, притаманними певній категорії осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння [2].

Спеціальні ознаки стосуються лише окремих суб'єктів і далеко не завжди передбачені в нормах Особливої частини КК України. Так, зокрема, у ч. 2 ст. 18 КК України визначено поняття спеціального суб'єкта злочину, а саме: спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [1].

Ознаки спеціального суб'єкта злочину виявляють та відбивають різноманітні особливості особи, яка вчинила злочин, характеризуючи особистість, і ці властивості підкреслюються законодавцем у конкретних складах. Вони настільки істотні, що їхня наявність, з точки зору кримінального закону, або робить діяння суспільно небезпечним, або різко змінює характер та ступінь суспільної небезпеки.

Аналіз визначень спеціального суб'єкта злочину дає можливість дійти висновку, що спеціальний суб'єкт злочину має всі ознаки, визначені в ч. 1 ст. 18 КК України, але разом з тим — ще й інші ознаки, що визначаються науковцями як додаткові, специфічні, спеціальні або особливі. Виходячи з буквального змісту згаданих понять, для характеристики ознак спеціального суб'єкта злочину логічним є розуміння його як особи, яку характеризують «особливі ознаки» та «спеціальні ознаки», оскільки ці два класи ознак можуть відрізнити його від загального суб'єкта. При цьому ознаки спеціального суб'єкта можуть вказуватися у нормах як Особливої, так і Загальної частин КК України.

Одночасно з цим ознаки спеціального суб'єкта, а іноді і визначення спеціального суб'єкта злочину, можуть визначатися в інших, ніж КК України, нормативних актах. Наприклад, особливою ознакою, яка характеризує спеціального суб'єкта за ч. 2 ст. 368 КК України, є особливо «відповідальне становище», зміст якого розкривається за За-

коном України «Про державну службу», що виступає допоміжним (уточнюючим) джерелом для визначення спеціального суб'єкта.

У подібних випадках галузь законодавства, що межує з кримінальним правом, містить принципово важливі положення (визначення), які не тільки доповнюють норму кримінального закону, а й безпосередньо впливають на її зміст. Окремі змістовні характеристики його ознак можуть міститися також і в нормативних актах, що межують з кримінальним правом.

Таким чином, у деяких кримінально-правових нормах розкриття змісту і характеристика особливих ознак спеціального суб'єкта злочину відбувається шляхом звернення до нормативно-правових актів, що врегульовують відповідні суспільні відносини — законів України «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів», «Про міліцію», основ законодавства України про охорону здоров'я тощо. При цьому ознаки спеціального суб'єкта або безпосередньо містяться в КК, або впливають зі змісту його норм. Ознаки спеціального суб'єкта злочину виражають статусні характеристики особи, що ними володіє (службове становище, родинні відносини, вид діяльності особи, попередня злочинна діяльність тощо).

Класифікувати особливі ознаки спеціального суб'єкта злочину можливо за двома критеріями: правовий статус суб'єкта, що надає йому відповідні можливості — повноваження і обов'язки, та правовий статус суб'єкта, обумовлений його психофізіологічними властивостями, іншими біологічними показниками або родинними відносинами з потерпілим. При цьому слід сказати, що ознаки спеціального суб'єкта повинні бути притаманними йому саме на момент вчинення злочину. Враховуючи той факт, що всі ознаки суб'єкта злочину (фізична особа, осудність, вік кримінальної відповідальності) повинні бути наявними на момент вчинення злочину, то і особливі ознаки спеціального суб'єкта також визначаються станом на момент вчинення злочинного діяння. Таким чином, і спеціальні (обмежувальні) ознаки, які окреслюють коло осіб, що можуть бути суб'єктами відповідних злочинів, також мають бути наявними на момент вчинення таким суб'єктом злочину. Ці ознаки у процесі кваліфікації дістають свій вияв у конкретизації вимог до суб'єкта окремого злочину і закріплюються у відповідній статті Особливої частини КК України. Так, з одного боку, окреслюється коло осіб, які можуть бути суб'єктами даного злочину, а з іншого —

виключається кримінальна відповідальність осіб, що не відповідають даним ознакам.

Таким чином, ознаки спеціального суб'єкта певною мірою є обмежувальними, бо вони визначають, що той чи інший злочин може вчинити не будь-яка особа, а тільки та, яка має такі ознаки. Тому особи, які не мають таких ознак, не можуть нести відповідальність за конкретним кримінальним законом, у якому зазначений спеціальний суб'єкт [4].

Отже, спеціальний суб'єкт злочину — це суб'єкт злочину, який на момент вчинення злочинного діяння (дії або бездіяльності) володіє додатковими спеціальними (особливими) ознаками, що безпосередньо передбачені Особливою частиною КК України або впливають зі змісту її норм і виключають можливість притягнення до кримінальної відповідальності за конкретний злочин особи, яка не володіє вказаними додатковими ознаками.

Вищевикладене дає підстави для висновку про те, що суб'єкт злочину в кримінальному праві — це один з обов'язкових, можна сказати, навіть головних елементів складу злочину, тому що саме суб'єкт вчиняє винні, протиправні суспільно небезпечні діяння, що посягають на об'єкт кримінально-правової охорони. Саме тому точне визначення ознак суб'єкта злочину, повне, досконале та цілісне їх з'ясування має велике значення для точної кваліфікації злочину, його розслідування та призначення законного покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Анісімов В.І., Багрій-Шахматов Л.В. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина. Х.: Одісей, 2003. 582 с.
3. Мірошниченко Н.А. Склад злочину: Текст лекцій // Одеська національна юридична академія. О.: Фенікс, 2006. Вид. 2-ге, доп. С. 46.
4. Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисов В.І. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
5. Про судову експертизу з кримінальних та цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України. К., 2001.

Коваль Б.,

студент IV курсу

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:

Хатнюк Н.С.,

доцент кафедри публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ

У сфері корпоративних відносин актуальною є проблема збільшення кількості корпоративних конфліктів, які завдають шкоди не лише їх учасникам, а й інвестиційному іміджу держави. Це, зокрема, зумовлено тим, що чинне законодавство містить багато прогалин та колізій у сфері регулювання корпоративних відносин, що і дає змогу формально законними засобами здійснювати корпоративні захоплення шляхом зловживання правом. Українське законодавство не забезпечує збалансованого врахування інтересів учасників корпоративних відносин, що призводить до корпоративних спорів.

Для вирішення цієї проблеми необхідно удосконалити правове регулювання відносин шляхом знаходження оптимальних методів запобігання та вирішення корпоративних спорів. Також, для попередження та вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин, потрібно внести зміни у законодавство для ефективного регулювання цих відносин [1].

Аналізуючи норми Господарсько-процесуального кодексу України, можна зробити висновок, що корпоративний спір — це спір, який виникає між господарським товариством та його учасником, зокрема учасником, який вибув, а також між учасниками господарських товариств, що пов'язані зі створенням цього господарського товариства. Тобто законодавець визначає суб'єкта корпоративного спору з огляду на вузьке розуміння корпоративних правовідносин [2].

Критеріїв класифікації корпоративних спорів є доволі багато.

Варто розглянути класифікацію, яку запропонували О.Р. Ковалишин і І.Б. Саракун. Корпоративні спори за суб'єктивним складом можна класифікувати, на думку О.Р. Ковалишина, на такі категорії: спори, що виникають між учасниками, зокрема учасником, який вибув, з приводу створення, діяльності, управління та припинення діяльності такого товариства; спори між господарським товариством та його учасником; спори між корпорацією чи учасником корпорації [3]. І.Б. Саракун поділяє всі корпоративні права залежно від об'єкта, з приводу якого виникають корпоративні права, на майнові (наприклад, отримувати частину прибутку товариства у вигляді дивідендів; купувати додатково випущені акції товариства; отримувати частину вартості майна товариства у разі його ліквідації) та організаційні (входити в товариство і виходити з нього в установленому порядку; брати участь у загальних зборах акціонерів; обирати і бути обраним до органів товариств) [4].

Аналізуючи стан нормативного забезпечення корпоративних відносин в Україні, зазначимо, що вітчизняне законодавство занадто частково регулює корпоративні відносини, формування єдиної судової практики у цій сфері, здійснення належного захисту судами прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави, які пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням і припиненням діяльності господарських товариств, на відміну від законодавства провідних країн світу.

Здійснивши аналіз роз'яснень Верховного Суду України з питань застосування законодавства, що сприятиме впорядкуванню корпоративних відносин, можна зазначити, що результати проведеного узагальнення свідчать про тенденцію різкого збільшення кількості корпоративних спорів на тлі відсутності детального та ефективного законодавчого регулювання корпоративних відносин. Це зумовило наявність численних помилок та неоднакової практики застосування господарськими судами матеріального та процесуального права під час розгляду справ, що виникають з корпоративних відносин, а також значний відсоток скасованих та змінених судових рішень [6].

Типовими помилками, які допускають господарські суди у процесі розгляду корпоративних спорів, є:

1) недотримання норм щодо підвідомчості (підсудності) спорів господарським судам, зокрема, щодо спорів, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарювання, які не є господарськими товариствами, спорів за участі спадкоємців учасників господарського товари-

ства, справ у трудових спорах, а також публічно-правових спорів, що підлягають розгляду за правилами КАС;

2) застосування способів захисту прав, не передбачених законом;

3) застосування щодо статуту господарського товариства норм про недійсність правочинів;

4) вирішення господарськими судами питань, які належать до компетенції загальних зборів господарського товариства;

5) недотримання господарськими судами підстав для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів) господарського товариства;

6) невстановлення факту порушення рішенням загальних зборів прав та законних інтересів позивача; неправильне визначення судами дати виходу учасника з господарського товариства; нез'ясування всіх обставин, пов'язаних з ухваленням загальними зборами рішення про виключення учасника з товариства;

7) неврахування обмежень щодо права учасника товариства отримувати інформацію про діяльність товариства під час вирішення спорів про надання товариством такої інформації;

8) неправильне визначення господарськими судами підстав для визнання недійсними рішень наглядової ради, а також виконавчого органу господарського товариства;

9) помилки, які допускали суди, вживаючи заходів із забезпечення позову: вжиття таких заходів, які є втручанням у господарську діяльність товариства: заборона скликання та проведення загальних зборів товариства, заборона іншим органам та посадовим особам здійснювати будь-які дії; нез'ясування причинно-наслідкового зв'язку між заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги; нез'ясування імовірності ускладнення виконання або невиконання судового рішення у разі невжиття таких заходів; порушення вжиття заходів до забезпечення позову прав осіб, які не є учасниками судового розгляду; недотримання співмірності заходу до забезпечення позову із позовними вимогами; вжиття таких заходів, які фактично є рівнозначними задоволенню позовних вимог [5].

Отже, дотримання господарськими судами матеріального та процесуального законодавства під час вирішення корпоративних спорів є визначальним для виконання мети правосуддя щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів осіб, а не використання недобросовісними учасниками обороту з метою захоплення корпоративного контролю.

Характеристика чинного законодавства, що регулює корпоративні відносини, а також вивчення практики розгляду судами корпоративних спорів дають підстави вважати за необхідне вдосконалення законодавства, яке регулює корпоративні відносини.

Проаналізувавши чинне національне законодавство та праці відомих науковців, можна вважати, що корпоративні відносини за своєю правовою природою є особливим та специфічним різновидом господарських відносин, що стало аргументом на користь вилучення так званих корпоративних спорів із справ адміністративної юрисдикції і віднесення їх до відання господарських судів.

Для удосконалення правового регулювання вирішення корпоративних спорів, на нашу думку, доцільним для господарської юрисдикції України може стати включення до процесуального законодавства норм щодо посередництва, яке ефективно застосовується в міжнародній практиці з іншими альтернативними методами вирішення спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербина В.С. Правова природа корпоративних відносин / В.С. Щербина // Українське комерційне право. — 2006. — № 7. — С. 10–14.
2. Кузнецова Н.С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів [Електронний ресурс] / Н.С. Кузнецова // Правовий тиждень. — Режим доступу : <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133>
3. Ковалишин О.Р. Корпоративний спір: характерні особливості та класифікація / О.Р. Ковалишин // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. — 2009. — Вип. XXI. — С. 113–117.
4. Луць В.В. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) : моногр. / В.В. Луць, В.А. Васильєва, І.Р. Калаур, О.В. Кашина, Н.Р. Кобецька, І.Б. Саракун ; Академія правових наук України ; НДІ приватного права і підприємництва. — Т. : Підручники і посібники, 2007. — 318 с.
5. Узагальнення судової практики, здійснене Верховним Судом України щодо практики розгляду судами корпоративних спорів від 2005 р. — І півріччя 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16/print1452677894059090>
6. Джемілова Ф.С. Удосконалення правового регулювання вирішення корпоративних спорів [Електронний ресурс] / Ф.С. Джемілова. — Режим доступу : http://sn-jurid.crimea.edu/arhiv/2013/26_1law/054djemil.pdf

Дідич Т.О. СУЧАСНЕ ПРАВОУТВОРЕННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ	3
Загинець З.А. ВИДИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ВИМОГ, ОБМЕЖЕНЬ, ЗАБОРОН	8
Мосьондз С.О. ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС У ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	12
Орел Л.В. ПРАВО НА КОНКУРЕНЦІЮ ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	14
Тимченко Л.О. АКАДЕМІЧНА СВОБОДА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ	18
Богданевич Т.С. ПРАВОВІ ІНДИКАТОРИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	23
Сердюк Н.А. ДУХОВНА ЗРІЛІСТЬ НАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	27
Чернега А.П. ПРАВО УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (АТО) НА ЖИТЛО ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ	31
Перелигіна Р.В. ФЕНОМЕН ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)	38
Побіянська Н.Б., Хатнюк Н.С. НАЯВНІСТЬ ВІДОМОСТЕЙ В ЄДИНОМУ РЕЄСТРІ БОРЖНИКІВ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ	43
Терещенко О.В. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	47
Бойчук Д.В. ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ЯК ЗАГАЛЬНИЙ ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	51
Панова І.Ю. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СТАРОСТИ ЯК ПОСАДОВОЇ ОСОБИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	56
Хатнюк Н.С. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ У КОНТЕКСТІ ПОКРАЩЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ СТАЛОСТІ	60
Мацегорін О.І. ПРОБЛЕМА ПЕРШОСТІ У СВІТОВОМУ ПРАВОСЛАВ'І В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ В УКРАЇНІ	68
Хорт І.В. РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	75
Сергієнко Н.А. ФІДУЦІАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА (ЗА ЗАКОНОПРОЕКТАМИ № 9055, № 9055-1): АСПЕКТ ПОТЕНЦІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАТОМ СВОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ	80
Калашник О.М. ОСОБЛИВОСТІ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ КАТЕГОРІЙ СПРАВ ЩОДО ВИЗНАННЯ ОСОБИ БІЖЕНЦЕМ	85

Криворучко І.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	87
Гопанчук В.В. ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ» ЯК НАСКРІЗНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	92
Вангородська Г.І. ЧИ МОЖЕ ПРОКУРАТУРА ПРЕДСТАВЛЯТИ ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВИ В ОСОБІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ?	96
Загорська О.І. КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ І ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ.....	101
Байталюк О.М. ВІДОБРАЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В ОСВІТНЬОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	106
Лебідь В.П. ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОЗАХИСНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В РАМКАХ ООН: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	108
Котенко М.В. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ	112
Казміришин Е.О. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	116
Щербина В.С. ЗАСОБИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	120
Наставний Б.Е. ПРОЦЕДУРНІ ПОМИЛКИ У ВИКОРИСТАННІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	125

Мирко Б.М. ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ	130
Дмитришак Ю.І. ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	133
Бойко В.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ	136
Кортукова Т.О. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ.....	142
Бордюг Т.О. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У РАМКАХ ООН	147
Войтюк Т.Р. ВІДМОВА ВІД ВИКОНАННЯ ПРАВОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ТА УХИЛЕННЯ ВІД ЙОГО ВИКОНАННЯ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	150
Радзівілл А.В. ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ: ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	155
Шибанова М.-Т.Я. УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПЕРІОДИЧНИЙ ОГЛЯД В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	160
Тарко А.С. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	163
Коча І.Ю. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ	166
Полякова І.М. ОСВІТНІЙ ОМБУДСМЕН В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	171

Мулик К.Т. ПРИВАТИЗОВАНЕ ЖИТЛО ЯК ПРЕДМЕТ СПОРУ ПРО ПОДІЛ МАЙНА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ	177
Пененко Б.В. КОНКУРЕНТНО-МОНОПОЛЬНІ ВІДНОСИНИ, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМИ	184
Бідюкова А.О. УЧАСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВСТАНОВЛЕННІ, ЗМІНІ ТА ПРИПИНЕННІ ДІЇ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ.....	191
Гаргун С.С. ТУРИСТИЧНИЙ ЗБІР: СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ	198
Довгополий Є.І., 204 ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ГРОШОВУ КОМПЕНСАЦІЮ ЗА ЖИТЛО УЧАСНИКАМИ АТО	204
Музика В.П., Лещенко Л.П. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ОСТАННІХ ЗМІН ДО СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	208
Чиж Д.С., Чижевська О.В. ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ	213
Кітнік В.М. ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ	219
Гурська О.О., Сищікова О.В. ПРАВО ВЕТО В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	223
Лемеха Ю.В. РЕЗОЛЮЦІЯ НЕДОВІРИ УРЯДУ ТА РОЗПУСК ПАРЛАМЕНТУ ЯК СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ІНСТИТУТУ СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГ В УКРАЇНІ.....	226
Кравчук Н.Б. ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	230

Місько Д.О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ	233
Васьківська В.О. ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЇЇ КРИТИКІВ	236
Гримак Е.Т., Ширма В. ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	239
Богатир Ю. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА.....	242
Кабачев В.М. ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ» ТА ЙОГО МІСЦЯ У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ СУДОЧИНСТВОМ УКРАЇНИ	248
Коваль Б. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ	254

Наукове видання

ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА в УКРАЇНІ

**ДО ТИЖНЯ ПРАВА та 70-ї РІЧНИЦІ
ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ**

**Збірник наукових праць
за матеріалами круглого столу**

14 грудня 2018 року

За подані матеріали відповідають автори

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності М.М. Прядко
Відповідальна за випуск А.М. Даниленко
Над виданням працювали: Н.І. Гетьман, Т.В. Нестерова, В.І. Скрябіна

Підписано до друку 00.00.2019 р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 0,00. Обл.-вид. арк. 00,0. Наклад 00 пр. Зам. № 0-00.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.